

JAARVERSLAG 2018

Colofon

Delft, 16 mei 2019
Jaarverslag 2018

Samenstelling
Hoogheemraadschap van Delfland
www.hhdelfland.nl
Hoogheemraadschap van Delfland
Postbus 3061
2601 DB DELFT

Inhoud

1.	Leeswijzer	5
2.	Jaarverslag- Managementsamenvatting	6
2.1	Beleidsresultaten per programma	6
2.2	Financieel resultaat 2018	8
2.3	Investerings	9
3.	Jaarverslag-Programmaverantwoordingen	10
3.1.	Programma A - Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie	10
3.1.1.	Programmalijnen	10
3.1.2.	Exploitatie	13
3.1.3.	Investeringsuitgaven	13
3.2.	Programma B - Gezond, schoon en zoet water.....	13
3.2.1.	Programmalijnen	13
3.2.3.	Investeringsuitgaven	20
3.3.	Programma C - Watersysteem	20
3.3.1.	Programmalijnen	20
3.3.2.	Exploitatie	25
3.3.3.	Investeringsuitgaven	25
3.4	Programma D – Afvalwaterketen en zuiveren	25
3.4.1.	Programmalijnen	25
3.4.2	Exploitatie	28
3.4.3.	Investeringsuitgaven	29
3.5.	Programma E - Innovatie, duurzaamheid en financiële producten.....	30
3.5.1.	Programmalijnen	30
3.5.2.	Exploitatie	34
3.5.3	Investeringsuitgaven	35
3.6.	Programma F – Bestuur, organisatie en instrumenten.....	35
3.6.1.	Programmalijnen	35
3.6.2.	Exploitatie	39
3.6.3.	Investeringsuitgaven	40
3.7.	Programma G - Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	40
3.7.1.	Programmalijnen	40
3.7.2.	Exploitatie	41
4.	Jaarverslag-Paragrafen.....	43
4.1	Ontwikkelingen sinds het vorige begrotingsjaar, uitgangspunten, afwijkingen en incidentele baten en lasten	43
4.2	Kostentoerekening	46
4.3.	Financiering	46
4.4.	Onttrekkingen en dotaties aan reserves en voorzieningen	49
4.5.	Risicomanagement en weerstandsvermogen	51
4.5.1	Risicomanagement	51
4.5.2	Weerstandsvermogen	56
4.6.	Verbonden partijen.....	58
4.7.	Bedrijfsvoering	64
4.8.	EMU-saldo.....	71
4.9.	Waterschapsbelastingen	71
5	Jaarverslag-Financiële overzichten investeringsprojecten	71
5.1	Investeringsuitgaven 2018 per programma	71
5.2.	Gereedgekomen projecten	71

5.3	Restantkredieten.....	73
5.4	Projecten Buitengewoon onderhoud.....	73
6.	Jaarrekening- Exploitatierkening.....	74
6.1	Presentatie van de exploitatierkening naar diverse gezichtspunten	74
6.2.	Lasten en baten per programma.....	74
6.3.	Verdeling programma naar hoofdtaken voor en na doorbelasting bedrijfsvoering	74
6.4.	Exploitatierkening naar kosten- en opbrengstsoorten	75
6.5.	Exploitatierkening naar kostendrager.....	76
6.6.	Belastingopbrengsten	77
6.7.	Begrotingsrechtmatigheid.....	77
6.8.	Topinkomens	78
7	Jaarrekening -Balans en toelichting	79
7.1	Balans per 31 december 2018	79
7.2.	Immateriële vaste activa	82
7.3.	Materiële vaste activa.....	82
7.4.	Financiële vaste activa	82
7.5.	Vorderingen, nog te ontvangen bedragen en vooruitbetaalde bedragen	83
7.6.	Liquide middelen	84
7.7.	Eigen vermogen	85
7.8.	Voorzieningen	88
7.9.	Langlopende schulden	88
7.10.	Netto vlottende schulden	89
7.11.	Overlopende passiva	89
7.12.	Niet uit de balans blijvende verplichtingen.....	90
7.13.	Kasstroomoverzicht	91
8.	Bijlagen.....	93
9.	Overige gegevens - Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	102

1. Leeswijzer

Voor u ligt het jaarverslag 2018.

Het jaarverslag is onderverdeeld in twee delen:

- de programmaverantwoording en de paragrafen;
- de financiële Jaarrekening.

In hoofdstuk 2 vindt u per programma de resultaten van de belangrijkste ontwikkelingen van het afgelopen jaar. Vervolgens wordt een financiële analyse van het resultaat over 2018 gegeven.

In hoofdstuk 3 wordt per programma gerapporteerd over de realisatie van de voorgenomen doelen uit de begroting en de voortgang en realisatie van de hierbij behorende investeringen. Ook worden de programma's financieel toegelicht.

In hoofdstuk 4 zijn de (verplichte) paragrafen opgenomen.

Hoofdstuk 5 gaat in op het verloop, de activering en de afronding van alle lopende investeringsprojecten.

Hoofdstuk 6 geeft een overzicht van de exploitatierekening verdeeld naar programma's, kostendragers en de diverse kosten- en opbrengstsoorten.

In hoofdstuk 7 worden de balans en de toelichting op de balans gepresenteerd en toegelicht.

Na de bijlagen in hoofdstuk 8 is in hoofdstuk 9 de controleverklaring van de externe accountant over 2018 opgenomen.

Bestuursbehandeling

De Rekeningcommissie brengt over het ontwerp jaarverslag 2018 een advies uit.

Het college van dijkgraaf en hoogheemraden (D&H) stelt het ontwerp jaarverslag 2018 vast.

De Verenigde Vergadering (VV) is het bevoegd orgaan voor het goedkeuren van het jaarverslag op grond van artikel 104, lid 1 van de Waterschapswet.

Publicatie

Het jaarverslag wordt, zodra deze door de VV is vastgesteld, door D&H voor eenieder ter inzage gelegd. Van de ter inzagelegging en de verkrijgbaar stelling wordt openbaar kennisgegeven.

Het jaarverslag wordt digitaal gepubliceerd op de website www.hhdelfland.nl.

2. Jaarverslag- Managementsamenvatting

Voorliggend jaarverslag 2018 geeft een verantwoording over de realisatie van de begroting 2018 en een gedetailleerde programmaverantwoording, inclusief prestatie-indicatoren (zie hoofdstuk 3).

2.1 Beleidsresultaten per programma

Per programma geven we hier een highlight van de belangrijkste resultaten.

Klimaatadaptatie, veiligheid en stedelijk waterbeheer

Samen met derden hebben we actief gewerkt aan het vormgeven van veilige waterkeringen, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie.

Wat waterveiligheid betreft liggen we voor op planning. Hoewel er voor wegen op kades minder kansen zijn om werk-met-werk te maken blijft de doelrealisatie voor 2020 overeind. Wel moeten er nu meer trajecten gedaan worden tussen 2021-2030. Ook lopen we voor als het gaat om integratie van het waterveiligheidsbeleid in het proces van de Omgevingswet. Tijdens de extreem droge zomer moesten we extra droogte-inspecties uitvoeren (255 km regionale kering) en droogteschades repareren (95 scheuren). Wij spelen actief in op ontwikkelingen zoals de Calamiteitenbergingen Westland en de NEZ Groeneweg, om ruimtelijke ontwikkelingen te benutten. Daarnaast hadden we inbreng in complexe plannen van derden en hebben we veel aandacht besteed aan de A13-A16, Kijkduin, Broekpolder, de Blankenburgverbinding en de A4. Met de twee geactualiseerde uitvoeringsprogramma's van de gemeentelijke waterplannen van Westland en Lansingerland zijn nu zes uitvoeringsprogramma's actueel.

Ten slotte verstrekten we 162 subsidies voor klimaatadaptatieve maatregelen (van groene daken tot regentonnen), realiseerden we zes groenblauwe schoolpleinen en ontwikkelden we een klimaatatlas voor het stedelijk gebied.

Gezond, schoon en zoet water

Met de strategie Delfland Circulair (en andere programma's) streven we naar kringloopsluiting en willen we zelfvoorzienend worden. De droge zomer heeft aangetoond dat we zorgvuldig moeten omgaan met zoet water en klimaatverandering moeten helpen tegengaan. Bijvoorbeeld door ook als organisatie energieneutraal te worden, en CO₂-uitstoot en andere emissies terug te helpen dringen door zo circulair mogelijk te worden.

De droge zomer heeft, behalve veel inzet gevraagd, ook inzichten voor een toekomstbestendige watervoorziening opgeleverd: het vasthouden van water door bedrijven (glastuinbouw), waterschappen en op nationaal niveau. We zijn daarom actief betrokken bij het Deltaprogramma, de Deltabeslissing Zoetwater en, daaruit voortvloeiend, het behoud van het Brielse Meer als zoetwaterbron. Ook in het operationeel waterbeheer voerden we verbeteringen door om de zoetwatervoorziening in droge tijden op peil te houden.

De Gebiedsgerichte Aanpak is bewezen effectief tegen schadelijke emissies uit de glastuinbouw. Naast beleids- en gedragsbeïnvloeding blijft deze aanpak nodig om de verbetering van de waterkwaliteit door te zetten en de KRW-normen in 2027 te realiseren. Voldoende capaciteit en middelen is hierbij een aandachtspunt.

In zwemplassen waar bron- en structuurmaatregelen zijn genomen, kon ondanks de lange hete zomer probleemloos worden gezwommen; twee locaties waar deze maatregelen nog volgen, kregen een negatief zwemadvies.

Het Delftse project Tanthof heeft aangetoond dat werken aan waterbewustzijn goed kan worden meegenomen in de aanpak van lokale knelpunten.

De implementatie van het assetmanagement is herijkt, met een nieuw stappenplan voor de komende jaren als gevolg; gaandeweg wordt dit in het dagelijkse werk toegepast en worden noodzakelijke randvoorwaarden ontwikkeld.

Watersysteem

Er is hard gewerkt aan verdere verbetering van het watersysteem met onder andere een nieuwe werkwijze voor het actualiseren van peilbesluiten, het opleveren van de waterberging Zuidpolder in Delfgauw en het project Rainlevelr met negen tuinders. Dit alles om wateroverlast te voorkomen.

Daarnaast zijn we begonnen met een Bokashi-keten om ons maaisel lokaal te laten fermenteren tot bodemverrijker.

De verdere uitwerking van de Ecologische Sleutelfactoren (ESF) leidde tot een breed pakket maatregelen, van aanleg van natuurvriendelijke oevers en waterplantzones tot onderwaterstructuren. Er zijn diverse natte ecologische zones (NEZ) aangelegd, waaronder drijvend groen in Den Haag, en met een nieuwe bijdrageregeling ondersteunen we gemeenten bij hun verbeteringen in het lokale water.

Ten slotte hebben we een bodemdalingsstrategie vastgesteld, een nota grondwater voorbereid (vaststelling begin 2019) en hebben we de openstelling van de Striip/Reijnderwetering voor gemotoriseerd vaarverkeer actief gemonitord op de gevolgen voor de ecologische waterkwaliteit (evaluatie in 2019).

Afvalwaterketen & zuiveren

Er zijn goede transport- en zuiveringsresultaten behaald en belangrijke stappen gezet op het gebied van 'energie- en grondstoffenfabrieken'. Nieuwe ontwikkelingen op dit gebied pakken we samen met onze Publiek Private Samenwerking (PPS)-partner Delfluent op. De complexe samenwerking binnen het Netwerk Afvalwaterketen Delfland (NAD) blijft de moeite waard. Het vermindert de kosten en kwetsbaarheid van het beheer van de afvalwaterketen en verhoogt de kwaliteit van het beheer.

Innovatie, duurzaamheid en financiële producten

De uitvoering van de duurzaamheidsafspraken ligt op schema. In de verschillende programma's zijn duurzaamheidsdoelen toegevoegd aan de primaire functies. En op basis van de vastgestelde energiestrategie kan nu structureel gewerkt worden aan terugdringing én verduurzaming van het energiegebruik. In de bedrijfsvoering is het elektriciteitsverbruik al verder teruggebracht en bij alle relevante aanbestedingen zijn de MVI-criteria (maatschappelijk verantwoord inkopen) toegepast.

De doelen uit onze innovatieagenda 'Vergezichten' zijn beter en slimmer gerealiseerd: zoals de drijvende eilanden in zwemplas Delftse Hout, de waterbuffer in Spangen, de eerste versie van Flood Early Warningsystem, de pilotinstallatie voor korrelslibtechnologie op de Harnaschpolder en de haalbaarheidsstudie voor Aquathermie. Ook andere projecten zijn vanuit het innovatiefonds gefinancierd.

Op basis van het verbeterprogramma hebben we verschillende verbeteringen doorgevoerd in onze werkprocessen. Na toetreding van Delfland zijn onze financieel-administratieve processen nu bijvoorbeeld ondergebracht bij de gezamenlijke administratie van Rijnland en Schieland en de Krimpenerwaard.

Bestuur, organisatie en instrumenten

Onder de noemer 'Samenspel' is de organisatieontwikkeling in gang gezet langs zes speerpunten, waaronder veilig werken. De gerichte aandacht hiervoor heeft het bewustzijn inmiddels vergroot.

Wat de (digitale) informatievoorziening betreft, loopt Delfland voorop met de aansluiting op het Digitaal Stelsel Omgevingswet en de daarvoor benodigde standaardisering van databestanden. Tegelijkertijd ging het werk aan een integrale legger door, zodat ook zo de informatievoorziening verbeterde. Intussen groeide de aandacht voor informatiebeveiliging en bescherming van persoonsgegevens.

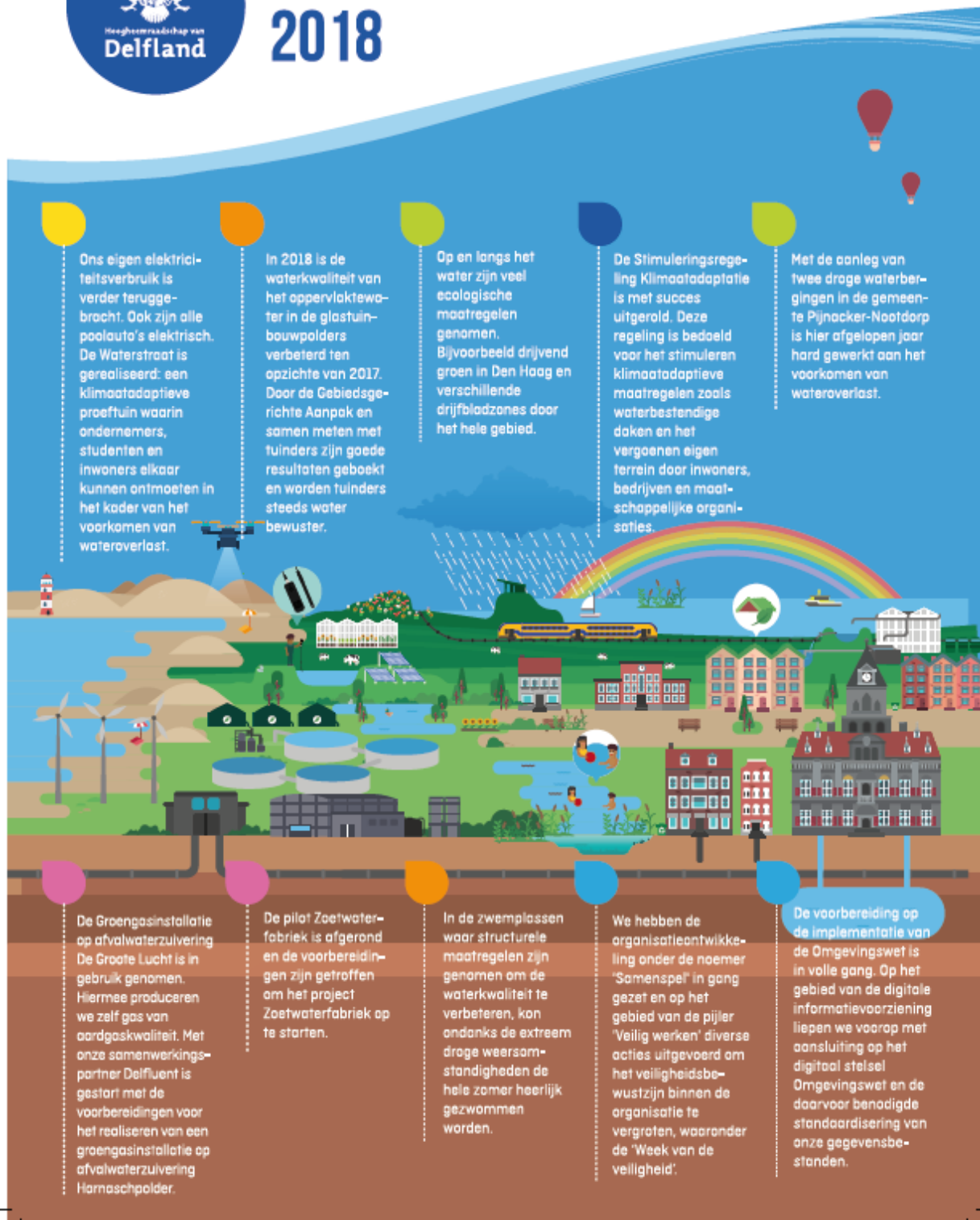
Op verschillende fronten hebben we ons voorbereid op de Omgevingswet: onze keur en algemene regels zijn modelmatig aan onze doelen verbonden, we zijn betrokken bij omgevingsvisies en plannen van gemeenten en provincie en er is een Veranderagenda die in de organisatieontwikkeling wordt meegenomen.

In onze regulering-, toezicht- en handhavingsprocessen zijn we digitaler, efficiënter en klantgerichter geworden; dankzij de ingevulde toezicht-vacatures lopen we de achterstanden langzaam in.

Voor waterbewustzijn is een gedragscampagne opgezet, aansluitend bij de landelijke aanpak door de Unie van Waterschappen (UvW) en in lijn met onze eigen communicatiestrategie, die bovendien de handvatten biedt voor ons social mediabeleid. Ten slotte is de crisisorganisatie verder geprofessionaliseerd en zijn de trainings- en opleidingsplannen uitgevoerd.

HIGHLIGHTS JAARVERSLAG 2018

Ons eigen elektriciteitsverbruik is verder teruggebracht. Ook zijn alle paalauto's elektrisch. De Waterstraat is gerealiseerd: een klimaatadaptieve proeftuin waarin ondernemers, studenten en inwoners elkaar kunnen ontmoeten in het kader van het voorkomen van wateroverlast.

In 2018 is de waterkwaliteit van het oppervlaktewater in de glastuinbouwolders verbeterd ten opzichte van 2017. Door de Gebiedsgerichte Aanpak en samen met tuinders zijn goede resultaten geboekt en worden tuinders steeds waterbewuster.

Op en langs het water zijn veel ecologische maatregelen genomen. Bijvoorbeeld drijvend groen in Den Haag en verschillende drijfbladzones door het hele gebied.

De Stimuleringsregeling Klimaatadaptatie is met succes uitgerold. Deze regeling is bedoeld voor het stimuleren klimaatadaptieve maatregelen zoals waterbestendige daken en het vergoeten eigen terrein door inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties.

Met de aanleg van twee droge waterbergingen in de gemeente Pijnacker-Nootdorp is hier afgelopen jaar hard gewerkt aan het voorkomen van wateroverlast.

De Groengasinstallatie op afvalwaterzuivering De Grote Lucht is in gebruik genomen. Hiermee produceren we zelf gas van aardgaskwaliteit. Met onze samenwerkingspartner Delfluent is gestart met de voorbereidingen voor het realiseren van een groengasinstallatie op afvalwaterzuivering Harnschpolder.

De pilot Zoetwaterfabriek is afgerond en de voorbereidingen zijn getroffen om het project Zoetwaterfabriek op te starten.

In de zwemplassen waar structurele maatregelen zijn genomen om de waterkwaliteit te verbeteren, kon ondanks de extreem droge weersomstandigheden de hele zomer heerlijk gezwommen worden.

We hebben de organisatieontwikkeling onder de noemer 'Samenspel' in gang gezet en op het gebied van de pijler 'Veilig werken' diverse acties uitgevoerd om het veiligheidsbewustzijn binnen de organisatie te vergroten, waaronder de 'Week van de veiligheid'.

De voorbereiding op de implementatie van de Omgevingswet is in volle gang. Op het gebied van de digitale informatievoorziening liepen we voorop met aansluiting op het digitaal stelsel Omgevingswet en de daarvoor benodigde standaardisering van onze gegevensbestanden.

2.2 Financieel resultaat 2018

Exploitatieresultaat

Het exploitatiesaldo over 2018 is uitgekomen op 13,1 miljoen voordelig, terwijl de oorspronkelijke begroting nog uitging van € 0,0 miljoen en de tussentijdse Burap van € 6,3

miljoen. Verschillende oorzaken hiervoor zijn kort te duiden. De directe exploitatiekosten en de personeelskosten vielen lager uit; dit laatste bijvoorbeeld door te kiezen voor inzet van eigen medewerkers op sommige projecten in plaats van voor inhuur. Daarnaast was er sprake van hogere belastinginkomsten (door een groter aantal huishoudens in ons beheersgebied) en van een hogere opbrengst uit de verkoop van grond en bijdragen derden. Ten slotte zijn enkele stelposten en posten onvoorzien niet gebruikt en viel een aantal voorzieningen (voor bijvoorbeeld onderhoudsvervangingen zuiveringstechnische werken en OAS) vrij ten gunste van de exploitatierekening.

In tabel 2.2 wordt het resultaat over 2018 in een aantal financiële onderdelen uitgesplitst. Naast de oorspronkelijke begroting is de bijgestelde begroting weergegeven met Kadernota mutaties 2019 die in de Burap 2018 zijn vastgesteld. Vervolgens is het resultaat zichtbaar met daarnaast het verschil. De kolommen Burap prognose en Najaarsbrief prognose bevatten de prognoses op afwijkingen en de laatste kolom bevat de finale afwijking van de realisatie ten opzichte van de prognose in de Najaarsbrief.

Tabel 2.2 Afwijking Jaarrekening t.o.v. P&C -producten

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Totale begroting oorspronkelijk	Gewijzigde begroting 2018 ¹	Realisatie 2018	Saldo 2018 t.o.v. gewijzigde begroting 2018 ²	Burap in prognose	Najaars-Brief prognose	Afwijking realisatie t.o.v. Najaarsbrief
1 Directe kosten exploitatie	90.224	102.242	100.852	1.389	-1.100	300	589
2 Rente en afschrijving	86.244	69.929	70.723	-794	0	0	-794
3 Personeelslasten	45.323	45.945	45.024	921	0	0	921
4 Onvoorzien en stelposten	1.450	1.953	67	1.886	0	-1.300	586
<i>Subtotaal bruto kosten</i>	223.241	220.068	216.666	3.402	-1.100	-1.000	1.302
5 Activering kosten PMB	-4.611	-3.811	-3.513	-297	0	0	-297
<i>Subtotaal netto kosten</i>	218.630	216.258	213.152	3.105	-1.100	-1.000	1.005
6 Belastingopbrengsten	-238.221	-238.221	-240.539	2.318	-1.200	0	1.118
7 Overige opbrengsten	-16.846	-17.696	-20.693	2.998	-1.200	-100	1.698
8 Oninbaar /kwijtschelding	10.712	10.712	10.530	182	0	0	182
9 Mutatie voorzieningen	-50	-50	-4.515	4.465	-2.800	0	1.665
<i>Subtotaal exploitatieresultaat</i>	-25.775	-28.997	-42.064	13.067	-6.300	-1.100	5.667
10 Mutatie reserves conform besluitvorming begroting 2018 en kadernota 2019	25.775	28.997	28.997	0	0	0	0
<i>Subtotaal</i>	0	0	-13.067	13.067	-6.300	-1.100	5.667
Nog te bestemmen resultaat 2018	0	0	0	0	0	0	0
Saldo na bestemming Jaarrekening	0	0	-13.067	13.067	-6.300	-1.100	5.667

2.3 Investerings

De begroting ging uit van een investeringsraming van € 24,1 miljoen. De tussentijdse Burap zat iets lager met € 23,6 miljoen, maar uiteindelijk is er een totaal van € 26,3 miljoen gerealiseerd (zie hoofdstuk 3 voor de investeringen in de individuele programma's). Gedurende het jaar zijn 38 investeringsprojecten afgesloten en geactiveerd, voor een totaal van € 10,5 miljoen (zie paragraaf 5.2). De meeste investeringsprojecten lopen echter over meerdere jaren; ook de investeringskredieten worden dus verspreid over meerdere jaren uitgegeven. Eind 2018 liepen er nog 134 investeringsprojecten. De bijbehorende resterende kredieten zijn in bijlage I opgenomen.

¹ Inclusief de Kadernota 2019 mutaties en jaarrekening 2017

² In hoofdstuk 3 worden de financiële afwijkingen ten opzichte van de bijgestelde begroting (met de in de Burap vastgestelde Kadernotamutaties 2019) per programma toegelicht.

3. Jaarverslag-Programmaverantwoordingen

3.1. Programma A - Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie

3.1.1. Programmalijnen

Binnen het programma Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie is een onderscheid gemaakt in de volgende drie programmalijnen:

- Waterveiligheid
- Stedelijk waterbeheer
- Klimaatadaptatie

Waterveiligheid

Doel:

De primaire, regionale en overige waterkeringen zijn veilig. We zorgen voor adequaat onderhoud en we beoordelen periodiek op stabiliteit en hoogte. We nemen risicogestuurd passende maatregelen die we afstemmen met de omgeving.

Waterveiligheid

In 2018 namen wij conform begroting deel aan 38 planvormingsprojecten om regionale kades op hoogte te brengen. Belangrijke stappen zijn gezet voor De Zweth, (Samenwerkingsovereenkomst gesloten met de gemeente Rotterdam), de N468 (intentieovereenkomst gesloten met de gemeente Midden-Delfland en provincie Zuid-Holland) en de Dijkhoornseweg (Samenwerkingsovereenkomst gesloten met een projectontwikkelaar). Qua uitvoering hebben we in 2018 veel werk verzet bij de Buiten Gewoon Onderhoud (BGO)-clusters Berkel en Westland en bij het cluster 'Zeer complex'. In 2018 is 12,7 kilometer kade op hoogte gebracht. Ook binnen de 'Programmatische aanpak verbeteren' zijn werken uitgevoerd in 2018: kadeverbeteringen bij de Kluisgade en de Kanaalweg en Noordlierweg in de Oude Lierpolder. In 2018 is 1,3 kilometer kade (van de 4,3 kilometer) verbeterd. Daarnaast is in 2018 voorbereiding en uitvoering van de projecten meer met elkaar in balans gebracht, teneinde het uitgavepatroon over de jaren stabiel te krijgen.

In 2018 zijn belangrijke stappen gezet ter voorbereiding op de Omgevingswet. Wat het waterveiligheidsbeleid betreft, is Delfland koploper in dit voorbereidingstraject. In het vierde kwartaal van 2018 heeft Delfland als eerste waterschap met goed gevolg een praktijktest uitgevoerd.

Kennis en Innovatie

In het tweede kwartaal van 2018 is het onderzoek naar het dichten van droogtescheuren afgerond. De rapportage geeft handvatten voor wanneer en hoe droogtescheuren het eenvoudigst (met minder arbeidsinspanning), maar ook veilig kunnen worden gedicht. In het tweede kwartaal van 2018 is ook het onderzoek naar de relatie tussen het bodemvocht in de kade en de droogte-indicator afgerond. Op basis van het onderzoek en de behaalde resultaten, is de monitoring op de bestaande locatie verlengd en is in de droge zomer van 2018 het bodemvochtgehalte continu gemeten. Deze kennis draagt bij aan het optimaliseren van droogte-inspecties en aan de kennis over het gedrag van waterkeringen tijdens erg droge situaties.

Op een aantal locaties met zettingsgevoelige kades wordt de zakkingsnelheid van de kruin van de kade gemonitord. De zakkingsnelheid van de kade heeft een nauwe relatie met het onderhoud (op hoogte houden) van de keringen. Beter inzicht in de zakkingsnelheid maakt het mogelijk het buitengewoon onderhoud efficiënter in te richten en bij kadeverbeteringen realistischer te ontwerpen.

In 2018 heeft Delfland met de stichting Honey Highway een bloemrijke dijk aangelegd langs het Ackerdijksepad in de Zuidpolder van Delfgauw, op de daar in 2017 opgehoogde waterkering.

Regulier beheer

In 2018 zijn alle primaire waterkeringen, regionale waterkeringen en overige kades geïnspecteerd. Daarnaast is het maaionderhoud aan circa 75 hectare groene kades (regionaal en overige keringen) en aan 36 hectare primaire kering uitgevoerd en zijn schades hersteld.

Als gevolg van de extreme droogte van 2018 heeft Delfland gedurende tien weken extra droogte-inspecties uitgevoerd en droogteschades gerepareerd. In totaal is 255 km regionale kering geïnspecteerd (6 inspectierondes) en zijn 95 scheuren gerepareerd. Het onderhoud aan zes sluizen en andere kunstwerken in de keringen is conform planning uitgevoerd.

Het behoud van de veiligheid van keringen is een van de standaardonderdelen waarop plannen van derden worden getoetst.

Toetsen

Door extra inzet in 2018 zitten we op planning voor wat betreft de toets-opgave. Delfland is als waterkeringenbeheerder verantwoordelijk voor de periodieke beoordeling van de primaire en regionale keringen. Beide dienen in 2024 gereed te zijn en gerapporteerd te worden aan respectievelijk de minister (primair) en Gedeputeerde Staten (regionaal).

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicatoren met streefwaarden: Percentage toetsopgave gerealiseerd.	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Primaire waterkeringen (55 kilometer)	30%	37%	38%
Regionale waterkeringen (437 kilometer)	15%	15%	15%
Prestatie-indicatoren met streefwaarden: Percentage keringen op orde op basis van toets resultaat 2015 (primair) en het actuele oordeel voor de regionale keringen.	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Primaire waterkeringen (55 kilometer)	100%	100%	100%
Regionale waterkeringen (437 kilometer)	81%	81%	82%

Stedelijk waterbeheer

Doelen:

1. We voeren de zorgplichten integraal uit en koppelen de werkzaamheden aan de steeds sneller veranderende omgeving.
2. Op basis van de principes van strategisch omgevingsmanagement richten we samen met relevante stakeholders planvorming en gebiedsprocessen in.
3. We benutten kansen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Waar mogelijk combineren we de belangen met die van gebiedspartners. Daarbij nemen we maatregelen om de bijdrage van het watersysteem aan de ruimtelijke kwaliteit en belevings- en gebruikswaarde voor en door burgers en bedrijven te vergroten.
4. We voeren proactief de watertoets uit op binnengekomen ruimtelijke plannen en hanteren de streefwaarde van 100% afhandeling wateradviezen binnen de gestelde termijn.

Ad. 1.

Met de programmabegroting 2019 – 2023 is het doel geherformuleerd tot: het maken van een Watervisie 1.0 als onderdeel van de implementatie van de Omgevingswet. In de Burap en Jaarrekening 2019 zal de voortgang op doelrealisatie worden opgenomen.

Ad. 2.

Strategisch omgevingsmanagement is een manier van denken en onderhandelen. Deze manier zetten we in 2018 breed in en dit leidde onder andere tot het benutten van diverse kansen bij ruimtelijke plannen, bijvoorbeeld de Calamiteitenberging Westland. In de complexere planvormingstrajecten is het opstellen van een belangenmatrix integraal onderdeel van het werkproces geworden.

Ad. 3.

We hebben in 2018 wederom actief ingespeeld op ontwikkelingen zoals de Calamiteitenbergingen Westland en NEZ Groeneweg, om ruimtelijke ontwikkelingen te benutten. Daarnaast is in een aantal complexe plannen van derden inbreng geleverd. In 2018 is veel aandacht uitgegaan naar de A13-16, Kijkduin, Broekpolder, de Blankenburgverbinding en de A4.

In 2018 zijn twee uitvoeringsprogramma's van gemeentelijke waterplannen geactualiseerd (Westland en Lansingerland). Hiermee zijn in totaal zes uitvoeringsprogramma's actueel. Bij zes gemeenten is de actualisatie in voorbereiding of lopen gesprekken om deze te starten (Rijswijk, Den Haag, Delft, Vlaardingen, Maassluis, Rotterdam). Daarbij zien we een toenemende tendens bij gemeenten om waterplannen te combineren met andere planvormen (klimaatplannen en Gemeentelijke Rioleringsplannen).

Ad. 4.

Bij de watertoets is het in 2018, ondanks het sterk toegenomen aanbod van plannen (565), opnieuw gelukt om alle wateradviezen af te handelen binnen de gestelde termijnen. Hiermee borgen we de belangen van Delfland in de ruimtelijke plannen.

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicatoren met streefwaarden: (4) Afhandeling Wateradviezen binnen gestelde termijn			
	<i>Begroting 2018</i>	<i>Burap 2018</i>	<i>Rekening 2018</i>
Percentage afgehandeld binnen gestelde termijn	100%	100%	100%

Klimaatadaptatie

Doel:

We gaan in nauwe samenwerking met gemeenten en andere belanghebbenden de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie nader uitwerken en uitdragen. Dit leidt tot maatregelen waardoor de sponswerking in ons sterk verharde gebied toeneemt en er bij ruimtelijke ontwikkelingen klimaatadaptief wordt gehandeld.

In 2018 hebben we 162 subsidies verstrekt voor klimaatadaptieve maatregelen in het gebied. Vooral voor het ontharden van tuinen, de aanleg van groene daken en de aanschaf van regentonnen. Ook hebben gemeenten, scholen en kinderopvangorganisaties in totaal zes groenblauwe schoolpleinen aangelegd. Daarmee zijn alle beschikbare middelen uit de subsidieregeling voor 2018 besteed. Met de gemeenten Schiedam en Vlaardingen is een klimaatstrategie afgerond en met drie gemeenten (Delft, Westland, Rotterdam) loopt het opstellen van klimaatplannen.

Eind november 2018 ontvingen we in het ADO Stadion 300 deelnemers voor het congres Klimaatkrachtig Delfland. Op dit evenement zijn veertig intentieverklaringen ondertekend met partijen die deze beweging ondersteunen. Ook is het netwerk Klimaatkrachtig Delfland gelanceerd dat partijen, initiatieven en projecten verbindt, en inspireert om in beweging te komen. Voor het stedelijk gebied van Delfland is in 2018 een klimaatatlas opgesteld.

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicatoren met streefwaarden	<i>Begroting 2018</i>	<i>Burap 2018</i>	<i>Rekening 2018</i>
Het aantal acties dat wordt uitgevoerd in het kader van klimaatadaptatie	20	20	28

3.1.2. Exploitatie

Programmalijn (Bedragen * € 1000)	Begroting 2018	Begroting na wijziging 2018	Rekening 2018	Rekening 2017
Waterveiligheid	22.443	21.192	20.945	29.868
Stedelijk waterbeheer	2.266	2.362	1.598	1.586
Klimaatadaptatie	880	880	1.429	818
Totaal	25.589	24.433	23.971	32.272

Algemeen

Bij dit programma zijn de lasten per saldo circa € 0,5 miljoen lager dan de bijgestelde begroting (verschil tussen begroting 2018 na wijziging en rekening 2018). Afwijkingen op programmalijnniveau worden veroorzaakt door lagere directe kosten (€ 0,2 miljoen) en lagere urenbesteding (€ 0,3 miljoen). De lagere directe kosten worden veroorzaakt door een lagere bijdrage muskusrattenbeheer (€ 0,1 miljoen) en minder uitgevoerd onderhoud ^[3] aan de primaire keringen (€ 0,1 miljoen). De lagere urenbesteding is de resultante van een lagere doorbelasting van uren op de programmalijnen Waterveiligheid en Stedelijk Waterbeheer en een hogere doorbelasting van uren op de programmalijn Klimaatadaptatie.

3.1.3. Investeringsuitgaven

Programmalijn (Bedragen * € 1 miljoen)	Begroting 2018	Rekening 2018
Waterveiligheid	10,0 ^[4]	11,5
Totaal	10,0	11,5

De geraamde investeringsuitgaven voor de programmalijn Waterveiligheid zijn op te delen in de programmatische aanpak BGO en de programmatische aanpak Verbeteren. Voor de programmatische aanpak BGO is € 8,4 miljoen uitgegeven, € 1,5 miljoen meer dan begroot. De programmatische aanpak Verbeteren is vrijwel conform begroting gerealiseerd. Reeds eerder is in de Burap en Najaarsbrief gemeld dat de verwachte uitgaven hoger zouden uitvallen. Door extra capaciteit die nodig was voor doelrealisatie 2018 en doordat bij meerdere projecten een versnelling is gerealiseerd (met name bij cluster Berkel). Ook zien we dat projecten duurder zijn dan verwacht. Door enerzijds de marktwerking, en anderzijds door het feit dat bij het bepalen van de begroting uitgegaan is van kentallen. In de praktijk blijkt dat projecten complexer zijn en daarmee ook de oplossingsrichting, zoals bijvoorbeeld bij het Cluster Zeer complex.

3.2. Programma B - Gezond, schoon en zoet water

3.2.1. Programmalijnen

Binnen het programma Gezond, schoon en zoet water is een onderscheid gemaakt in de volgende programmalijnen:

- Zelfvoorzienendheid en kringloopsluiting
- Chemische waterkwaliteit
- Zwemwater
- Coördinatie beheer
- Lokale Knelpunten

³ Vanwege natuurwetgeving is minder duindoorn verwijderd dan gepland. Dit wordt in 2019 ingelopen. Voorts is het onderhoud aan de dienstweg Delflandse Dijk opgeschort als gevolg van werkzaamheden aan de Hoekse lijn.

⁴ Gecorrigeerd voor € 12,3 miljoen HWBP-bijdrage naar aanleiding van besluitvorming balansverkorting. De HWBP-bijdrage wordt met ingang van 2018 verantwoord in de exploitatie.

Zelfvoorzienendheid en kringloopsluiting

Doel:

1. In 2018 wordt de strategie Delfland Circulair geïmplementeerd. Deze is in 2017 vastgesteld om op een toekomstbestendige wijze kringlopen te sluiten en (nagenoeg) zelfvoorzienend te kunnen zijn in de waterbehoefte.
2. We zetten ons in voor een (kosten)effectieve zoetwatervoorziening, nu en in de toekomst, samen met de partners.

Duurzaam Circulair

Ad 1.

Duurzaam Circulair is als programma in het voorjaar van 2018 opgestart. Delfland wil een 'mindshift' maken van afval naar grondstof, door kringlopen van water, energie en grondstoffen te sluiten en toe te werken naar meer zelfvoorzienendheid. Bijvoorbeeld door niet alleen te denken in euro's (businesscase) maar juist ook in waarden (valuecase). Ook redeneren we vanuit de toekomst naar het heden, in plaats van andersom. In de toekomst zijn we namelijk CO2-neutraal en niet meer afhankelijk van fossiele brandstoffen. De aanpak, strategische doelen en leidende principes zijn bestuurlijk door de Verenigde Vergadering op 17 mei 2018 vastgesteld in de strategie Delfland Circulair. Vanuit zelfvoorzienendheid wordt er gewerkt aan energie, water en grondstoffen. Deze worden hierna toegelicht. Veel zaken worden ook in andere programma's opgepakt. Hiernaar wordt verwezen.

Energie

- De energiestrategie is vastgesteld (zie ook programma Innovatie, duurzaamheid en financiële producten).
- Delfland is in 2018 ook groen gas gaan produceren vanuit biogas. Hiermee wordt het gewonnen gas op een hoogwaardige wijze hergebruikt.

Grondstoffen

- Ten aanzien van grondstoffen loopt er een aantal pilots over de mogelijke benutting van de grondstoffen van Delfland. Voorbeelden hiervan zijn het hergebruik van bagger als bouw materiaal en maaisel dat wordt gebruikt in de landbouw (Bokashi: omzetten tot bodemverrijker), in de oesterteelt of als isolatiemateriaal in woningen.
- Samen met andere waterschappen werken we, in de vorm van de netwerkorganisatie Energie en Grondstoffenfabriek aan het terugwinnen van grondstoffen uit het zuiveringsproces. Delfland richt zich daarbij op energie en zoetwater, terwijl andere waterschappen zich richten op bijvoorbeeld struviet en cellulose.
- Daarnaast is het inkoopproces aangepast, waardoor we meer maatschappelijk verantwoord kunnen inkopen en zijn er voorbereidingen getroffen om het aanbestedingsbeleid nog verder te verduurzamen.

Water

- In 2018 is gewerkt aan de hemelwaterstrategie. Deze wordt begin 2019 voorgelegd aan het bestuur. Hierbij is het belangrijkste uitgangspunt het regenwater (zoet water) zo veel mogelijk plaatselijk vast te houden, te hergebruiken en zo min mogelijk af te voeren via de afvalwaterketen.
- Maar er is ook concreet gewerkt aan het vasthouden van meer water door het effluent te hergebruiken als bron van zoet water, zoals het project S.C.H.O.O.N..

Ad 2.

Zoetwatervoorziening

De droge zomerperiode heeft veel extra inzet van de organisatie gevraagd. Wel zijn er hierdoor veel inzichten opgedaan die richting geven aan werkzaamheden voor een toekomstbestendige watervoorziening. Belangrijk is om op verschillende niveaus water vast te houden: bedrijfsniveau (met name tuinbouw), waterschap (zie ook Circulair) en nationaal (gedacht wordt bijvoorbeeld aan een zeesluis bij Rotterdam).

De belangen van onze zoetwatervoorziening worden geborgd in verschillende sporen:

- Door te sturen op relevante plannen van derden, zoals de verdieping van De Nieuwe Waterweg en het actief monitoren van de effecten via een monitoringsplan.

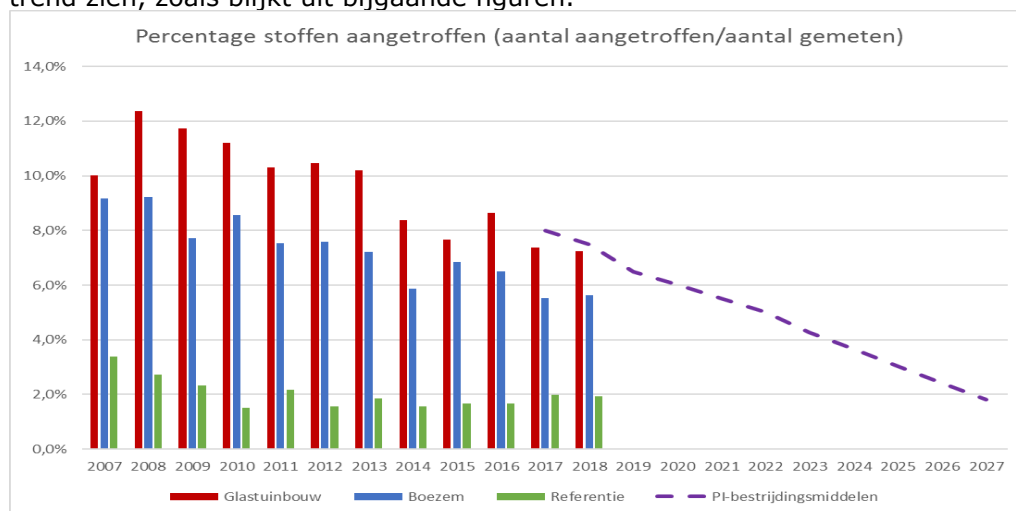
- Actieve deelname aan het Deltaprogramma en implementatie-afspraken uit de Deltabeslissing Zoetwater. Het instrument Waterbeschikbaarheid is hier onderdeel van. In 2018 is hiervoor een gebiedsproces gestart samen met de glastuinbouwsector rondom de sturing van gemaal J.J.J.M. van der Burg (Monster) en het oppervlaktewatergebruik in dit gebied. Als onderdeel daarvan is eind 2018 gestart met het 'samen meten' van de oppervlaktewaterkwaliteit met tuinders in het gebied.
- Bijdrage aan de Deltaprogramma-maatregel om de belangrijke zoetwaterbron, het Brielse Meer, te optimaliseren. Dit heeft urgentie, omdat de afgelopen zomerperiode heeft laten zien dat het Brielse Meer, hoewel robuust, toch ook kwetsbaar is.
- Optimalisatie van operationeel zoetwaterbeheer. Dit gebeurt extern in het programma Slim Watermanagement rond de pilot inlaat Schiegemeal: zoetwater wordt onder vrij verval ingelaten. Dit bespaart energie.
- Ten slotte zijn de eerste stappen gezet richting de tweede fase van het Deltaprogramma (na 2021) met de herziening van de knelpuntenanalyse zoetwater West-Nederland. Hierbij wordt ook ingezet op het meer zelfvoorzienend maken van de watervoorziening van bedrijven, van ons waterschap zelf en op nationaal niveau (zie Ad 1. Delfland Circulair).

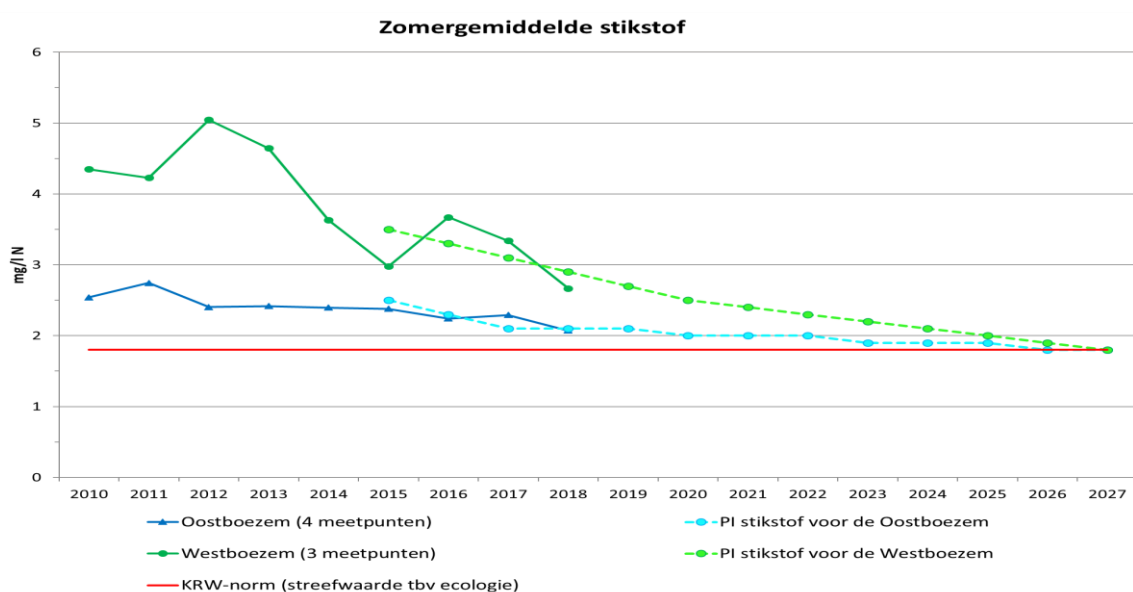
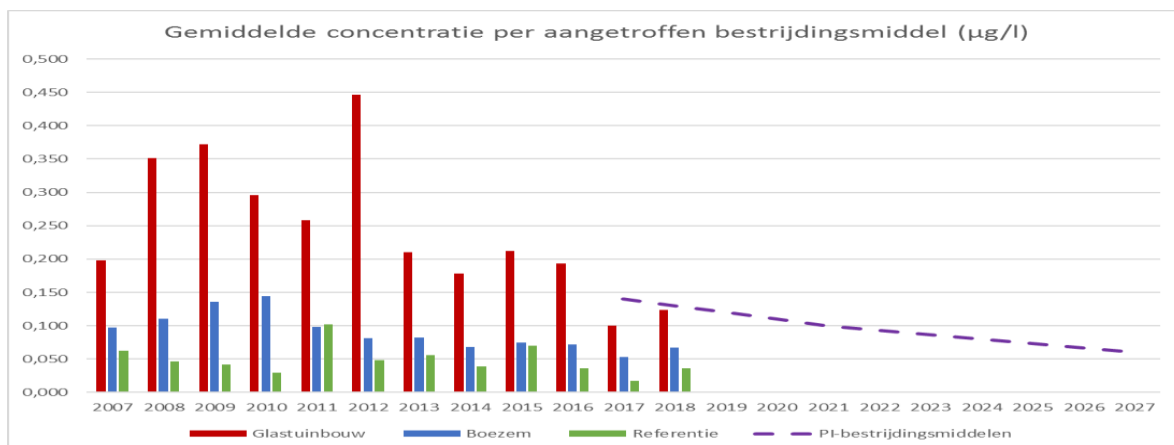
Chemische waterkwaliteit

Doel:

In 2021 is de chemische waterkwaliteit zodanig dat met een voortgaande ontwikkeling van de ecologische en chemische kwaliteit de KRW-doelen in 2027 zijn gehaald.

Binnen de programmatische aanpak voor chemische waterkwaliteit ligt de focus op het terugdringen van emissies van stikstof en bestrijdingsmiddelen uit met name de glastuinbouw. Ook met de (melk)veehouderij wordt samengewerkt. Het gemeenschappelijk belang is een belangrijk element. De ontwikkeling van de waterkwaliteit laat van 2010 tot 2018 een positieve trend zien, zoals blijkt uit bijgaande figuren.

In het programma chemische waterkwaliteit wordt gewerkt in drie sporen:

1. Gebiedsgerichte Aanpak: het project Polderaanpak bestrijdingsmiddelen, gebiedsgericht meten en handhaven;
2. Gedragsbeïnvloeding van ondernemers in Delfland;
3. Beleidsbeïnvloeding op nationaal niveau.

1. Gebiedsgerichte aanpak

Binnen de programmatische aanpak voor chemische waterkwaliteit ligt de focus op het terugdringen van emissies vanuit de glastuinbouw in het West- en Oostland. Hiervoor wordt sinds 2014 gewerkt in het project Polderaanpak bestrijdingsmiddelen: gebiedsgericht meten en handhaven (Gebiedsgerichte Aanpak). Dit project is een effectieve manier gebleken om samen met ondernemers toe te werken naar een emissieloze kas. In 2018 is de gebiedsgerichte aanpak verder doorgezet met drie nieuwe polders: de Groeneveldse polder (Westland), de Noordpolder van Delfgauw en de polder van Nootdorp (beide Oostland). In deze polders zijn ruim 100 bedrijven bezocht, waarbij een groot aantal lozingsroutes kon worden beëindigd. De volgende polders, waar eerder de gebiedsgerichte aanpak is uitgevoerd, zaten in 2018 in de nazorgfase: de Oude Campspolder, de Hoefpolder, de Kralingerpolder en polder Noordland-Nieuwland. De gebiedsgerichte aanpak laat een duidelijke waterkwaliteitsverbetering in de genoemde polders zien.

Echter in bepaalde polders – waar eerder intensief is samengewerkt met de glastuinbouwondernemers aan het terugdringen van emissies – zijn weer verhoogde waarden van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen aangetroffen. In samenwerking met LTO Glaskracht (nu: Glastuinbouw Nederland) is actie ondernomen om dit onder de aandacht te brengen van de ondernemers in de betreffende gebieden. Daartoe heeft LTO Glaskracht de ondernemers benaderd, waarbij Delfland een actueel beeld van de ontwikkeling van de chemische waterkwaliteit in de betreffende gebieden heeft aangeleverd. Het beoogde aantal glastuinbouwcontroles (jaarlijks 15% van het glasbestand) is nagenoeg behaald (13%). Door de benodigde inzet van capaciteit bij de droogte is tijdens de zomerperiode achterstand ontstaan, die in het vierde kwartaal van 2018 niet meer volledig is ingelopen. Na het versturen van waarschuwingsbrieven en enkele handhavingzaken is een rapportagegraad voor de (landelijke) emissieregistratie⁵ van boven de 99% behaald. Ook het aantal beoogde controles voor de overige agrarische bedrijven, zoals de veehouderijen in Midden-Delfland (jaarlijks 17% van de bedrijven) is nagenoeg behaald (16%). Daar waar aanleiding was, is handhavend opgetreden. Voor de overige directe lozingen is een toezichtplan opgesteld. In de tweede helft van 2018 zijn conform planning tien bedrijven bezocht. Maatregelen als het sluiten van de mineralenkringloop, aanleg van bufferzones tussen sloot en land, ecologisch slootschonen en mest uitrijden bij een hogere bodemtemperatuur kunnen de chemische en ecologische kwaliteit in de graslandpolders sterk verbeteren. In de graslandpolders zijn in 2018 stikstof- en fosfaatmonsters genomen bij een groep kringloopboeren uit Midden-Delfland. In 2019 wordt de scope van dit project verder uitgebreid naar ecologische parameters, bodemtemperatuur en meer meetlocaties.

2. Gedragsbeïnvloeding

Naast handhavend optreden, wordt vanuit Delfland sterk ingezet op het creëren van waterbewustzijn bij ondernemers in het gebied. Hiervoor zijn in 2018 pilots gestart met zelf meten door tuinders. In de Heen- en Geestvaartpolder ('s-Gravenzande), de Oranjevuitenspolder (Maasland) en nabij het gemaal J.J.J.M. van der Burg (Monster) meten tuinders zelf nitraat en EC (indicatie zoutgehalte). De metingen zijn direct zichtbaar op de besloten website delflandmeet.nl. De resultaten laten tot nu toe een positieve trend zien ten opzichte van eerdere metingen in de polders. Wel zijn er nog steeds onnatuurlijke schommelingen door lozingen. Het project heeft een positieve uitstraling naar alle tuinders in het gebied van Delfland en wordt in 2019 voortgezet met projecten bij plas Het Prinsenbos (Naaldwijk) en de Dorppolder (Schipluiden/De Lier). In het onderzoek 'Gedragsbeïnvloeding glastuinbouw' is onderzocht wat de weerstanden en motieven zijn van telers als het gaat om waterbewust gedrag. Uit het onderzoek komt naar voren dat familie een belangrijke partij is in het werk van telers. Op basis daarvan is een pilot gestart om telers te stimuleren de kas te controleren op lekkages met behulp van 'local heroes', een persoon waarin ondernemers uit de sector zich herkennen. De pilot meet het effect op het waterbewust ondernemerschap. De resultaten komen medio 2019 beschikbaar.

3. Beleidsbeïnvloeding op nationaal niveau

Een belangrijke mijlpaal heeft Delfland behaald met het vergroten van de aandacht voor emissies naar het watermilieu binnen het duurzaamheidskeurmerk 'On the way to Planet Proof' voor plantaardige producten. Per 1 januari 2019 is hierin het opsporen van lekkages rondom de kas, door middel van EC-metingen in het water, als keuzemaatregel opgenomen. Op die manier wordt de retail betrokken bij de ketenaanpak voor de waterkwaliteit. Deze ketenaanpak komt ook terug in de nationale Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater. Hiermee is in 2018 een start gemaakt met behulp van drie versnellingsstafels: voor nutriënten & gewasbeschermingsmiddelen, nieuwe stoffen (o.a. medicijnresten en micro-plastics) en een brede, overkoepelende tafel. In het kader van de Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater heeft Delfland, als vertegenwoordiger van de waterschappen, op bestuurlijk niveau hierop ingezet en deelgenomen aan een versnellingsstafel. Daarnaast heeft Delfland meegedraaid in diverse landelijke werkgroepen, onder andere bij STOWA en het Ministerie van Infrastructuur

---

⁵ In het kader van het Activiteitenbesluit deel landbouwactiviteiten, dat sinds 1 januari 2013 van kracht is, zijn glastuinbouwbedrijven verplicht jaarlijks voor 1 mei een milieuraportage in te dienen (zie www.uo-glastuinbouw.nl/).

en Waterstaat (I&W). Belangrijk resultaat hiervan is de bijdrageregeling medicijnresten vanuit het Ministerie van I&W, waarop Delfland vanuit het project S.C.H.O.O.N. aanspraak heeft gemaakt.

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicator met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Stikstofgehalte West- en Oostboezem	2,9 & 2,1 mg/l	n.v.t. (betreft jaargemiddelde)	2,7 & 2,1 mg/l
In % de afname van de normoverschrijding voor bestrijdingsmiddelen ten opzichte van 2013 (volgens de landelijke beoordelingssystematiek)	45%	*	*
In % het aantal aangetroffen bestrijdingsmiddelen t.o.v. het totaal gemeten aantal bestrijdingsmiddelen EN de gemiddelde concentratie bestrijdingsmiddelen	6,5% & 0,13 µg/l	n.v.t. (betreft jaargemiddelde)	6,5% en 0,07 µg/l
*			

*Bestuurlijk is afgesproken om deze PI' s niet meer te gebruiken.

Zwemwater

Doel:

De aangewezen zwemwaterlocaties voldoen aan de EU-zwemwaterrichtlijn (hierbij geldt: inspanningsverplichting voor blauwalgen, resultaatverplichting voor bacteriën) en er is alleen bij uitzondering een negatief advies als gevolg van bijvoorbeeld blauwalg en bacteriën.

Ondanks de warme en extreem droge weersomstandigheden in de zomer van 2018 kon in de zwemplassen waar we in voorgaande jaren bron- en structuurmaatregelen hebben genomen (de Dobbeplas, de zwemplas in het Rijswijkse Wilhelminapark en de zwemplas bij de Plas Prinsenbos) probleemloos worden gezwommen. Op twee locaties waar nog structurele maatregelen genomen moeten worden, Plas Delftse Hout (Delft) en Krabbeplass (Vlaardingen), is sprake geweest van een negatief zwemadvies als gevolg van blauwalg.

Op elf van de zestien zwemwaterlocaties (zwemplassen en waterspeeltuinen) scoorden we goed gedurende het gehele zwemseizoen. Waterspeeltuinen zijn kwetsbaar voor bacteriën door de doelgroep (vaak nog niet zindelijke kleine kinderen) in combinatie met het ondiepe water. Daardoor, en door de lange warme zomer, scoren de waterspeeltuinen in Delft (Korftlaan en Tanthof) slecht: er is voor een periode van zeven weken een negatief zwemadvies geweest als gevolg van een bacteriële overschrijding. Hierdoor voldoet Delfland niet aan de PI dat alle zwemwaterlocaties voldoen aan de bacteriële normen uit de EU-zwemwaterrichtlijn voor aanvaardbaar zwemwater.

Voor de Surfvijver Wollebrand (Westland) en zwemwaterlocatie Put te Werve (Rijswijk) zijn watersysteemanalyses opgesteld. Voor de locatie Surfvijver Wollebrand investeert Delfland niet in maatregelen totdat de kwaliteit van het instromende water verbetert conform de gemaakte afspraken in het kader van 'Emissieloze Kas'. Gezien de complexiteit en de kosten is besloten voorlopig geen maatregelen te nemen voor Put te Werve. Wel is daar de mogelijkheid voor eventuele innovatieve maatregelen.

Voor de Plas Delftse Hout heeft Delfland samen met de gemeente Delft een maatregelenpakket uitgewerkt voor de aanpak van blauwalg. Deze aanpak focust op verdere bronmaatregelen, het realiseren van circulatie in het water en vooral ook maatregelen om de Plas Delftse Hout ecologisch robuuster en daarmee weerbaarder tegen blauwalg te maken.

Verder monitort Delfland zwemevenementen op niet officiële zwemwaterlocaties, zoals A Local Swim (ALS) in De Lier. Met een relatief kleine inspanning kunnen de gezondheidsrisico's voor deelnemers op deze manier beperkt worden en het is een goede manier om het waterbewustzijn onder het publiek te vergroten.

Voor een uitgebreide toelichting wordt verwezen naar de Zwemwaterevaluatie 2018.

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicator met streefwaarde	Begroting 2018	Prognose 2018	Rekening 2018
1) % van aantal zwemlocaties dat voldoet aan bacteriële normen	100	90	88%
2) Het aantal locaties met genomen maatregelen	8	8	8*
3) Het aantal locaties met genomen maatregelen met een negatief zwemadvies van meer dan 3 weken	0	0	2

*Formeel zijn het over 2018 negen locaties waar maatregelen zijn genomen, omdat de Plas Delftse Hout in 2018 nog is opgesplitst in twee locaties. Vanaf 2019 geldt de plas Delftse Hout als één locatie. Om verwarring te voorkomen, is het aantal nu op acht gezet.

Coördinatie beheer

Doel:

Assetmanagement is geïmplementeerd binnen Delfland.

In 2018 is de aanpak voor de implementatie van assetmanagement herijkt. In het implementatieprogramma is beschreven welke stappen komende jaren met mensen uit de hele breedte van de organisatie worden genomen. Hierbij wordt de verbinding gelegd met reeds geplande werkzaamheden van de verschillende teams, zodat assetmanagement direct in het dagelijks werk wordt toegepast. Ook is de verbinding gelegd met de grotere lijn van de organisatieontwikkeling. Focus ligt op verbeteren van de sturing op prestaties, kosten en risico's, het verbeteren van de belangrijkste werkprocessen met betrekking tot onze assets en het bouwen van een goede informatiebasis voor het maken van integrale afwegingen.

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicator met streefwaarde	Begroting 2018	Prognose 2018	Rekening 2018
Volwassenheidsniveau assetmanagement ⁶	2,5	7	2,1

Lokale knelpunten en kansen

Doel:

Zoveel mogelijk afgesproken lokale waterkwaliteitsknelpunten worden opgelost en kansen worden benut binnen het taakstellend budget.

Voor 2018 zijn twee projecten afgerond: Tanthof en Kalfjeslaan in Delft. Binnen het project Tanthof is eveneens gewerkt aan het vergroten van het waterbewustzijn door bijvoorbeeld met de bewoners het kroos weg te scheppen. Dit heeft veel positieve aandacht gegenereerd. Tevens zijn er twee nieuwe projecten in voorbereiding genomen: Kruithuis in Delft en Volkstuinencomplex in Hoek van Holland.

⁶ Het volwassenheidsniveau wordt gemeten met een organisatiescan, gebaseerd op de NEN-ISO 55000. In 2016 is de scan voor het eerst uitgevoerd (volwassenheidsniveau medio 2016: 1,5 op een schaal lopend tot 4).

⁷ Er is alleen gemeten begin 2018 in plaats van aan het eind. Toen was de score op de prestatie-indicator 2,1. De score eind 2018 is daarmee niet bekend. De eerstvolgende meting vindt plaats over twee jaar.

Exploitatie

Programmalijn (Bedragen * € 1.000)	Begroting 2018	Begroting na wijziging 2018	Rekening 2018	Rekening 2017
Zelfvoorzienend en kringloopsluiting	354	354	396	261
Chemische waterkwaliteit	2.282	2.282	2.114	1.780
Lokale knelpunten	208	211	204	244
Zwemwater	548	669	703	519
Coördinatie beheer	190	190	304	279
Totaal	3.582	3.706	3.721	3.083

De realisatie van het programma als geheel ligt in lijn met de begroting na wijziging 2018. Op de programmalijn Chemische waterkwaliteit ligt de realisatie circa € 0,1 miljoen lager. Dit wordt veroorzaakt door hogere inzet van externen en lagere inzet van eigen personeel.

Bij de programmalijn Coördinatie beheer ligt de realisatie € 0,1 miljoen hoger door extra inzet voor implementatie en doorontwikkeling van het assetmanagement.

3.2.3. Investeringsuitgaven

Programmalijn (Bedragen* € 1 miljoen)	Begroting 2018	Rekening 2018
Zelfvoorzienend en kringloopsluiting	0,1	0,6
Lokale knelpunten	0,2	0,3
Zwemwater	0,7	0,1
Saldo programma	1,0	1,0

Algemeen

Binnen het programma is er geen afwijking tussen de begroting 2018 en de realisatie 2018 wat het investeringsvolume betreft. Wel zijn er afwijkingen op het niveau van programmalijnen die hieronder worden toegelicht.

Zelfvoorzienend en kringloopsluiting

De realisatie van het project Waterharmonica is € 0,5 miljoen hoger dan de begroting 2018 door hogere kosten in de onderzoeksfase en verschuiving van werkzaamheden van 2017 naar 2018.

Lokale knelpunten

Door vertragingen in de uitvoering in 2017 zijn in 2018 de uitgaven € 0,1 miljoen hoger dan begroot. Dit betreft de lokale knelpunten Tanthof en Kalfjeslaan in Delft.

Zwemwater

De realisatie komt € 0,6 miljoen lager uit dan de begroting 2018 door gewijzigde plannen voor de Plas Delftse Hout. Begin 2018 is de strategie voor het verbeteren van de plas aangepast. Dit heeft geresulteerd in een aangepast investeringsvoorstel (VV van 11 oktober 2018), waarna de uitvoering is gestart en doorloopt in 2019.

3.3. Programma C - Watersysteem

3.3.1. Programmalijnen

Binnen het programma Watersysteem is een onderscheid gemaakt in de volgende vier programmalijnen:

- Integraal watersysteem: waterkwantiteit

- Integraal watersysteem: ecologische waterkwaliteit en vismigratie
- Grondwater en bodemdaling
- Vaarwegbeheer

Integraal Watersysteem: waterkwantiteit

Doel:

In 2021 is ons watersysteem zo ingericht dat er in ons gebied kan worden gewoond, gewerkt en gerecreëerd. De kans op inundatie van het watersysteem door hevige regenval wordt zodanig verkleind dat deze aan de normering voldoet.

In 2018 is een nieuwe werkwijze voor het opstellen van peilbesluiten gerealiseerd, waardoor niet langer vanzelfsprekend eens in de tien jaar een peilbesluit voor een gehele polder wordt opgesteld. In 2018 is aan de hand van monitoring en analyse gesignaleerd voor welke peilgebieden het peil niet langer actueel is en aangepast moet worden. Deze werkmethode is toegepast op de polder Abtswoude. Van de zestien peilgebieden geven twee peilgebieden aanleiding tot aanpassing. Naast polder Abtswoude zijn in 2018 de peilbesluiten Berkel, A16 én veertig partiële herzieningen vastgesteld. Het peilbesluit Boezem is in 2018 ambtelijk afgerond en zal in het voorjaar 2019 ter inzage liggen.

De uitvoering van de watersysteemanalyses verloopt conform de meerjarenplanning. Afgelopen jaar zijn de stedelijke polders van Vlaardingen en Schiedam geanalyseerd en is de analyse van de boezem afgerond. Er zijn enkele locaties naar voren gekomen die een te grote kans op wateroverlast geven. Het overall beeld is dat de boezem nu op orde is. De studie bevestigt echter ook de conclusie uit de 'Visie toekomstbestendig beheer boezemsysteem' dat er continu aandacht nodig is voor het in de toekomst op orde houden van deze ruggengraat van het Delflandse watersysteem.

Voor het voorkomen van wateroverlast zijn in 2018 verschillende investeringsprojecten opgeleverd, waaronder de waterberging in de Zuidpolder van Delfgauw en de waterberging onder het Krajicek-veld in Schiedam. Tegelijk is het besluit genomen voor de aanleg van twee calamiteitenbergingen in het Westland. Ook is bij negen tuinders Rainlevel geïnstalleerd (samen goed voor 41 hectare glas, dat is ruim 4.000 m³ berging bij een opvang van 10 mm). Op 19 november 2018 is een groot event georganiseerd om nog meer tuinders warm te maken voor Rainlevel. In Rainlevel dragen tuinders bij aan droge voeten door vóór een zware bui ruimte te maken in hun hemelwaterbassin of silo. Dat doen ze op vrijwillige basis.

In nauwe samenwerking met de Visstand Beheer Commissie (VBC) zijn diverse aanpassingen gedaan in de aanbesteding, maaibestekken en de maatregelprotocollen voor het voorkomen van vissterfte. Dit geldt voor zowel Delfland als de betrokken gemeenten.

De voorbereiding en uitvoering voor de baggerseizoenen zijn jaaroverstijgend. Er is volgens planning gestart met de eerste voorbereidende werkzaamheden van het baggerseizoen 2020/2021. Ook de geplande bemonsteringen en analyses zijn uitgevoerd ter voorbereiding op het baggerseizoen 2019/2020. In de laatste werkweek van 2018 zijn uit voorzorg de baggerwerkzaamheden, behorend bij het baggerseizoen 2018/2019, stilgelegd, omdat de aanwezigheid van PFOS in de baggerspecie werd vermoed. Dit geldt overigens voor meer waterschappen. De risico's en gevolgen worden in 2019 verder uitgewerkt. De uitvoering met betrekking tot het maaiseizoen 2018 is volgens planning afgerond.

In 2018 is gestart met de pilot Bokashi (gefermenteerd organisch materiaal). De Bokashi wordt gemaakt van onder andere maaisel dat afkomstig is uit het onderhoud van het watersysteem. De Bokashi wordt vervolgens gebruikt als bodemverbeteraar in ons beheergebied. Deze keten is transparant en daardoor geschikt om burgers bewust te maken van het duurzamer omgaan met organisch materiaal en duurzaam bodembeheer.

Het onderhoud van gemalen is volgens planning uitgevoerd, onder andere bij gemaal Ypenburg, gemaal Delftweg, gemaal Hofweg, gemaal Dolk en het gemaal van de Woudse Droogmakerij. Ook is onderhoud gepleegd aan de krooshekreiniger van gemaal Schoute, waarbij tegelijk de lokstroom voor de vismigratie is verbeterd.

In 2018 is een start gemaakt met het opstellen van een meerjaren onderhoudsplanning van de gemalen en automatische stuwen. Acht gemalen zijn geïnspecteerd conform de NEN 2767 om de conditie te bepalen, waarna de meerjaren onderhoudsplanning is verbeterd. Naar aanleiding van de oppervlaktewaterzuivering in de Broekpolder is een onderhoudsstrategie opgesteld die als kader dient voor uiteindelijk alle objecten in het watersysteem. Tegelijk is dit jaar een integrale programmering opgesteld voor de werkzaamheden aan het watersysteem, die komende jaren op basis van de conditiemetingen en de onderhoudsstrategieën van de objecten gaat worden verbeterd. Hierbij wordt steeds meer gewerkt volgens de principes van assetmanagement.

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Mate van behouden streefpeilen ⁸	93%	93%	93%
Voldoet aan NBW-normering ⁹	38.600 ha	39.744 ha	39.744 ha

Met betrekking tot het voldoen aan de normen voor wateroverlast (PI) wordt vanuit de beleidsnota 'Voorkomen wateroverlast', gewerkt aan een strategie om ook de laatste 800 ha (de laatste 2%) van het totaal oppervlak van ons beheergebied aan de norm voor wateroverlast te laten voldoen. De laatste hectares zijn het lastigst. In 2018 is om deze reden naast de beleidsnota ook gestart met een pilot voor de uitwerking van een gebiedsgerichte normering.

Daarnaast geven recente inzichten in de neerslagstatistiek van de afgelopen jaren aan dat de vigerende klimaatscenario's een onderschatting zijn. Daardoor zal naar verwachting een deel van de 39.744 ha op termijn niet meer aan de norm voldoen. Dit betekent dat de uitdaging om het doel te halen naar alle waarschijnlijkheid groter gaat worden. In 2021 publiceert het KNMI de nieuwe klimaatscenario's die zijn bepaald aan de hand van deze nieuwste neerslagstatistieken. Tot die tijd hanteren wij de genoemde streefwaarden, maar blijven wij kansen pakken als die zich voordoen om ook verder te kijken dan 2027. In 2018 hebben wij dat gedaan door in te stemmen met de uitwerking (samen met gemeente Westland) van de ontwerpen voor de aanleg van de Calamiteitenberging Westland.

Integraal Watersysteem: ecologische waterkwaliteit en vismigratie

Doelen:

1. In 2021 zijn de inrichting, het beheer en de waterkwaliteit in de KRW-waterlichamen en in overige delen van het watersysteem zodanig dat met een verwachte voortgaande natuurlijke ontwikkeling de KRW-doelen in 2027 worden gehaald.
2. In 2021 zijn de belangrijkste leefgebieden voor vissen in die mate ontsloten, dat met de verwachte voortgaande natuurlijke ontwikkeling en de renovatie- en nieuwbouwcyclus voor kunstwerken de KRW-doelen voor vissen in 2027 gehaald worden.
3. In de planperiode van het WBP5 wordt het ambitieniveau voor de waterkwaliteit in de lokale wateren van Delfland vastgesteld en voldoet de waterkwaliteit voor een deel van dit water aan de wensen van burgers, gemeenten en Delfland.

Ad 1.

In 2018 zijn door de Groene Motor de Ecologische Sleutelfactoren (ESF) uitgewerkt, op basis waarvan een ecologische watersysteemanalyse is uitgevoerd en de knelpunten in

⁸ De peilen zijn ingesteld volgens het vigerende peilbesluit. In het peilbesluit is de afweging gemaakt welk peil de functies van het omliggende gebied zo goed mogelijk faciliteert. Het oppervlaktewater heeft zelf de functie om water te bergen en af te voeren in tijden van neerslag. Daarvoor is het nodig dat het waterpeil stijgt, waardoor een streefwaarde van 100% niet de bedoeling kan zijn.

⁹ De normen uit het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW) zijn opgenomen in de Waterverordening Zuid-Holland en geven de normen voor inundatie waaraan wij in 2027 moeten voldoen. Wij doen dit stapsgewijs en hebben aangegeven dat in 2021 39.800 van de 40.600 ha voldoet aan die normering.

het watersysteem in beeld zijn gebracht. Daarnaast is de ecologische netwerkkaart opgesteld, waarop is aangegeven waar kerngebieden, verbindingszones en stapstenen van waternatuur aanwezig zijn of versterkt dan wel gerealiseerd zouden moeten worden. Deze twee elementen (knelpuntanalyse op basis van ESF's en de ecologische netwerkkaart) vormen de basis voor het maatregelenpakket.

Er is onder meer gewerkt aan het realiseren van een ecologisch netwerk van Natte Ecologische Zones (NEZ's), zoals de aanleg van verschillende waterplantzones, de zogenaamde Deltse Wallies in de binnenstad van Delft, drijvende eilanden in Den Haag en natuurvriendelijke oevers. Zo zijn de NEZ Groeneweg nabij Maasdijk en de NEZ Nieuweweg in Honselerdijk. Voor verschillende NEZ-maatregelen is in 2018 de planvorming afgerond waarvan de uitvoering start in 2019, onder meer in Schipluiden, aan de Lierwatering nabij de Lier, aan de Coldenhovelaan in Maasdijk en in Madestein in Den Haag.

In 2018 hebben we het proces opgestart om het Stroomgebiedsbeheerplan 3 (2022–2027) op te stellen. We hebben een plan van aanpak opgesteld. Daarnaast hebben we een start gemaakt met het bestuurlijke traject en met het gebiedsproces. Net als bij het Stroomgebiedbeheerplan wordt gekozen voor een gebiedsproces waarbij de omgevingspartijen een belangrijke rol spelen. Het inrichten van dat proces, dat in 2019 en 2020 wordt doorlopen, gebeurt in samenspraak met de omgevingspartijen. Daarbij wordt gebruikgemaakt van de ervaringen uit het eerdere gebiedsproces.

Het onderhoud aan de bestaande Natte Ecologische Zones is conform de begroting uitgevoerd.

Ad 2.

De vispaaiplaats Oranjepolder is in 2018 voor de tweede keer ingezet en de vispaaiplaats Akkerdijkse Bos voor de eerste keer. De vispaaiplaats Zeven Gaten is in 2018 niet ingezet vanwege een herstelmaatregel voor oevervegetatie. Het jaar 2018 was het tweede jaar van het zesjarig onderzoek naar aalmigratie en aalpopulatie in Delfland. Hierbij is samengewerkt met vrijwilligers, een beroepsvisser en onderzoeksbureaus. Tijdens deze gehele onderzoeksperiode zal de beroepsvisser niet commercieel op aal vissen binnen Delfland.

In 2018 is in kaart gebracht hoe de bestaande vismigratievoorzieningen functioneren en is een prioritering aangebracht in de locaties waar nog nieuwe vismigratievoorzieningen nodig zijn. We werken aan een structurele oplossing voor de niet optimaal functionerende bestaande vispassages. In 2018 hebben we twee gemalen vispasseerbaar gemaakt, te weten het gemaal van de polder van Schieveen (Delftweg) en het gemaal van de polder van Schieveen (Hofweg). Ook hebben we bij zeven gemalen de vismigratievoorzieningen verbeterd.

Ad 3.

We hebben, na vijf afleveringen in 2017, in 2018 nog tien succesvolle afleveringen gemaakt van de online-serie 'Ernst's Onderwaterwereld', waarin ecooloog Ernst Raaphorst de kijkers meeneemt in de onderwaterwereld.

De samenwerking met gemeenten voor verbetering van de waterkwaliteit in het lokale water krijgt een impuls door de Bijdrageregeling Lokaal Water, die in 2018 is vastgesteld en in 2019 zal worden uitgevoerd. De samenwerking met de gemeenten in het netwerk Schoon en Gezond Water is in 2018 voortgezet. De provincie is in 2018 gestart met het proces om doelen voor lokaal water te formuleren.

Prestatie-indicator per doel:

1. Percentage van de KRW-wateren met een doorzicht van minimaal 0,65m of bodemzicht.
2. Robuustheid (kwaliteit en connectiviteit) van het NEZ-netwerk.
3. Omvang in Natte Ecologische Zones (NEZ) in ha.
4. Toegankelijkheid voor vissen van het watersysteem (% beheergebied, ontsloten).

Onderstaande PI's gelden tot en met 2018. Vanaf 2018 is het maatregelenpakket voor de ecologische waterkwaliteit verbreed. Dit heeft er mede toe geleid dat de prestatie-indicatoren

vanaf 2019 sterk worden gewijzigd, en worden gestoeld op de Ecologische Sleutelfactoren. Deze aangepaste PI's zijn vastgesteld bij de begroting voor 2019. Daarom zijn onderstaande PI's niet meer passend. Voor de volledigheid wordt wel de realisatie vermeld. We liggen op koers bij het uitvoeren van het maatregelenpakket. Dit zal in 2021 afgerond zijn.

Prestatie-indicatoren met streefwaarde			
	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
1 en 2	Voor de ontwikkeling van ecologie is geen streefwaarde opgenomen. Ecologie is geen exacte wetenschap. Om dat gevoel te krijgen bij het effect van de investeringen kijken we onder andere naar de verbetering van het doorzicht over de jaren (kompasbeheer).		
3	9 ha.	5 ha.	2 ha.
4	37%	55%	55%

Toelichting:

1. en 2. Tot en met 2018 wordt de prestatie-indicator bepaald door doorzicht (is er voldoende licht in het water) en door robuustheid (zijn er voldoende ecologische zones in het systeem aanwezig). Een andere randvoorwaarde daarbij is de chemische waterkwaliteit. Hiervoor is in programma Schoon, gezond en zoet water een PI opgenomen.
3. Omdat er in feite in 2018 al is gewerkt volgens de Ecologische Sleutelfactoren is de streefwaarden voor de in 2018 nog geldende PI, zoals die is benoemd in de begroting voor 2018 en de Burap voor 2018, niet gehaald.
4. We streven naar het aaneensluiten van de leefgebieden ('ontsnippering'), waardoor vissen vrij kunnen migreren. Dit gebeurt door obstakels (zoals gemalen) passeerbaar te maken. Daarmee worden achterliggende peilgebieden ontsloten. Het leefgebied wordt vergroot door twee gemalen per jaar vispasseerbaar te maken.

Grondwater en bodemdaling

Doelen:

1. We bouwen verder aan een toekomstige rol als kwantitatief grondwaterbeheerder en benutten kansen met grondwater.
2. In 2019 hebben we een visie ontwikkeld op de omvang van de bodemdaling in het beheergebied en de gevolgen ervan. Op basis van deze visie bepalen we scenario's en maatregelen om (de gevolgen van) de bodemdaling het hoofd te bieden.

Ad 1.

In 2018 is gewerkt aan de actualisatie van de beleidsnota Grondwater. In deze nota is inzichtelijk gemaakt wat de afgelopen jaren is gerealiseerd, wordt verwoord welke taken en verantwoordelijkheden Delfland heeft en wordt geschetst welke ontwikkelingen er zijn. Deze ontwikkelingen vragen om nadere analyse en benadrukken dat verdergaande samenwerking met gemeenten en provincie nodig is. In 2019 wordt de nota vastgesteld.

Ad 2.

De bodemdalingstrategie is in juli 2018 door de VV vastgesteld. De handelingsperspectieven voor de zeven thema's uit de bodemdalingstrategie worden uitgewerkt. Dit gebeurt zoveel mogelijk aan de hand van gebiedsprocessen in samenwerking met gemeenten. Een van die thema's is in 2018 opgepakt samen met de gemeente Midden-Delfland. Daarbij is onder andere gekeken naar de oorzaken van de bodemdaling, welke partijen welke belangen hebben en wat wij kunnen doen met onze instrumenten zoals peilbeheer, hoewel het belang van ons ten opzichte van de andere partijen relatief klein is.

Vaarwegbeheer

Doel:

Het vaar(weg)beheer in samenwerking met gebiedspartners professionaliseren. Per jaarschijf wordt een streefwaarde opgenomen.

De uitvoeringsactiviteiten zoals bijvoorbeeld toezicht, bebording en monitoring van de Striip zijn volgens planning uitgevoerd. Er is een start gemaakt met de evaluatie van de openstelling van de Striip in relatie tot de gevolgen voor de ecologie.

3.3.2. Exploitatie

Programmalijn (Bedragen * € 1.000)	Begroting 2018	Begroting na wijziging 2018	Rekening 2018	Rekening 2017
Integraal watersysteem	34.116	34.372	34.663	33.686
Grondwater en bodemdaling	90	90	129	107
Vaarwegbeheer	334	334	34	56
Totaal	34.540	34.796	34.826	33.849

Algemeen

Binnen dit programma ligt de realisatie in lijn met de begroting 2018. De afwijkingen op programmalijn niveau worden hieronder toegelicht.

Programmalijn Integraal Watersysteem: waterkwantiteit

Binnen deze programmalijn is sprake van € 0,1 miljoen hogere kosten aan personeel en € 0,2 miljoen hogere kosten door het afschrijven van de immateriële activa vanwege de balansverkorting. De immateriële activa betrof de bijdrage voor de vispaaiplaats en natuurvriendelijke oever en de bijdrage in de waterberging Oude Polder van Pijnacker.

Programmalijn Vaarwegbeheer

Binnen deze programmalijn is sprake van € 0,3 miljoen lagere kosten. Dit komt door het gebrek aan capaciteit. Dit komt enerzijds door het vervallen van de interne formatie voor Vaarwegbeheer en anderzijds door de tegenvallende beschikbaarheid van de juiste externe expertise.

3.3.3. Investeringsuitgaven

Programmalijn (Bedragen * € 1 miljoen)	Begroting 2018	Rekening 2018
Integraal watersysteem	8,9	10,8
Totaal	8,9	10,8

De afwijking van de werkelijke uitgaven over 2018 ten opzichte van de raming in de begroting 2018 betreft de volgende investeringen:

Integraal Watersysteem

Het investeringsvolume valt € 1,9 miljoen hoger uit dan aanvankelijk werd aangenomen. De voornaamste reden hiervoor is dat een aantal investeringen (onder andere groot onderhoud gemalen en vismigratie) vanuit 2017 doorgeschoven zijn naar 2018. Ook is sprake van versnellingen in projecten zoals bijvoorbeeld Waterspoorpark 't Loo en Waterberging Schiedam, waardoor in 2018 uitgaven gedaan die eigenlijk voor 2019 gepland stonden.

3.4 Programma D – Afvalwaterketen en zuiveren

3.4.1. Programmalijnen

Binnen het programma Afvalwaterketen en zuiveren is een onderscheid gemaakt in de volgende vier programmalijnen:

- Transporteren en zuiveren
- Hergebruik grondstoffen
- Afvalwaterzuivering Harnaschpolder (PPS)-contract
- Samenwerken in de afvalwaterketen

Transporteren en zuiveren

Doel:

De transport- en zuiveringssystemen zijn doelmatig en duurzaam ingericht en blijven voldoen aan de afnameverplichting en wettelijke eisen voor het transporteren en zuiveren van afvalwater en voor de slibverwerking.

De transport- en zuiveringssystemen hebben voldaan aan de afnameverplichting en wettelijke eisen voor het transporteren en zuiveren van afvalwater en voor de slibverwerking. In 2018 hebben zich drie bijzonderheden voorgedaan. Vanwege twee storingen in een effluentpomp op de afvalwaterzuivering (AWZI) Nieuwe-Waterweg (NWA) is in een periode van regen kortstondig een sterk verdunde hoeveelheid afvalwater ongezuiverd geloosd op de Nieuwe-Waterweg. Om herhaling te voorkomen zijn er technische aanpassingen doorgevoerd en is er melding van deze incidenten gemaakt bij Rijkswaterstaat, het hiervoor bevoegd gezag. Tussen 26 en 30 juli 2018 heeft het gemeentelijk Hogeveeld geen afvalwater afgevoerd, waardoor er rioolwater is overgestort. Delfluent Services B.V. heeft actie ondernomen. Eind september 2018 is bij de Kerstanjewetering een lekkage geconstateerd in twee persleidingen: de 1e Delftleiding en de DSM-leiding. De afvoer van beide leidingen is gecontinueerd via omleidingen en aansluitend zijn de leidingen gerepareerd.

De verordening waarmee de bestaande rioolwatertransportleidingen juridisch beter worden beschermd, is in 2018 voorbereid. Met deze verordening wordt de publiekrechtelijke positie van Delfland met betrekking tot bescherming van de rioolwatertransportleidingen verstevigd. Deze verordening zal, na verwerking van de ingediende zienswijzen, conform de huidige verwachting mogelijk in 2019 worden vastgesteld.

Prestatie-indicator

Voor het totaal van de Delflandse zuiveringen wordt het wettelijke verwijderingsrendement voor stikstof (N) en fosfaat (P) behaald (het gebiedsrendement).

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Verwijderingsrendement Stikstof	75%	75%	83%
Verwijderingsrendement Fosfaat	75%	75%	84%

De verwijderingsrendementen voor stikstof en fosfaat zijn in 2018 gunstiger dan de prognoses van de begroting 2018. De uitzonderlijk droge en warme weersomstandigheden hebben een positieve invloed gehad op de resultaten.

Hergebruik grondstoffen

Doel:

Samen met de PPS-partner is in 2018 de Toekomst Afvalwaterketen Delfland gestart waarmee wordt ingezet op het verbeteren van de doelmatigheid, en het aanpassen van de zuiveringsinstallaties aan nieuwe ontwikkelingen. In 2021 zullen we alle voorbereidende maatregelen hebben getroffen om op een toekomstbestendige wijze de waterketen te sluiten en de zuiveringen te kunnen doorontwikkelen tot Zoetwater-, Energie- en Grondstoffenfabrieken (ZEG-fabrieken).

Het onderzoeksproject 'Pilot Zoetwaterfabriek' op de AWZI De Groote Lucht (DGL) is afgerond. De resultaten zijn geïnterpreteerd en gerapporteerd in een STOWA-rapportage (Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer). Op basis van het onderzoek is voor het project Zoetwaterfabriek een schetsontwerp en een renovatieplan opgesteld voor het reeds bestaande zandfilter. Dit zandfilter wordt als onderdeel van het project Zoetwaterfabriek weer in gebruik genomen. Het investeringsvoorstel voor de Zoetwaterfabriek, inclusief de benodigde aanpassingen van het zandfilter, is in 2018 afgerond. De betreffende bestuursvoorstellen worden begin 2019 voorgelegd.

In maart 2018 is de pilot Continu Korrelslib (Harkos) op de AWZI Harnaschpolder (HNP) geopend. Naar verwachting levert een continu korrelslibproces een beduidend lager energieverbruik op. Tevens kan daaruit een waardevolle grondstof (alginaatachtige polymeren)

worden gewonnen. Deze pilot kent een looptijd van nog twee jaar. Naar verwachting komen de resultaten in 2020 beschikbaar.

Op de AWZI DGL is in 2018 een Groengas-installatie in gebruik genomen, waarmee zelf gas wordt geproduceerd. Voor de verkoop van het geproduceerde gas is een gecertificeerd kwaliteitssysteem volgens de NTA8080-standaard opgezet.

In 2018 is samen met Delfluent B.V. gestart met de voorbereidingen om in 2019 ook een Groengas-installatie te realiseren op de AWZI HNP.

Op basis van het onderzoek naar de verwijdering van gewasbeschermingsmiddelen vanuit de glastuinbouw via een poederkool-doseerinstallatie op de AWZI NWA, is door LTO-Glaskracht besloten dit project niet te realiseren. LTO-Glaskracht heeft aangegeven op korte termijn met een nieuw voorstel te komen voor verwijdering van gewasbeschermingsmiddelen, verwijdering van meststoffen en teruglevering van gietwater.

De vergunning voor de bouw van de EcoPhos fabriek in Duinkerken voor de terugwinning van fosfaat uit verbrandingsgas is nog niet verleend. Hierdoor is de bouw vertraagd. De verwachting is nu dat eind 2020 fosfaat uit as wordt teruggewonnen.

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
1. Eigen energieopwekking	52%	50% < x < 52%	47,4%
2. Aantal zuiveringen waarvoor businesscases zijn uitgewerkt	2	2	2

1. Het percentage eigen energieopwekking is lager dan de prognose van de begroting 2018. In 2018 is op AWZI DGL de Groengas-installatie in gebruik genomen. In de systematiek voor de berekening van de eigen energieopwekking wordt geen rekening gehouden met het inzetten van groen gas voor andere toepassingen dan de eigen energiebehoefte, waardoor het Delfland-brede eigen energieopwekkingspercentage circa 2% lager uitvalt.

Daarnaast was er minder energie in het naar de zuiveringen aangevoerde afvalwater aanwezig, ten gevolge van de langdurige droogte. Het afvalwater blijft hierdoor langer in de rioolstelsels waardoor vergistingsprocessen al gedeeltelijk hebben plaatsgevonden, voordat het afvalwater de afvalwaterzuivering heeft bereikt.

2. Er zijn businesscases uitgewerkt voor de implementatie van groengas voor AWZI HNP en voor de toepassing van poederkooldosering op AWZI NWA voor de verwijdering van gewasbeschermingsmiddelen. Dit laatste project is gestopt (zie de toelichting programmalijn Hergebruik grondstoffen). Recent is de businesscase voor warmteterugwinning op de AWZI DGL gestart.

Afvalwaterzuivering Harnaschpolder (PPS-contract)

Doel:

Door het Design, Build, Finance and Operate (DBFO)-contract en samenwerking met de partners in de PPS blijft het transport- en zuiveringssysteem doelmatig ingericht en blijft deze voldoen aan de afnameverplichting en wettelijke eisen voor het transporteren en zuiveren van afvalwater en voor de slibverwerking.

De zuiveringsprestaties en de slibverwerking zijn conform de prestatie-eisen gerealiseerd. In het transportsysteem hebben zich twee storingen voorgedaan. De afhandeling van beide storingen hebben voor rekening en risico van Delfluent B.V. plaatsgevonden.

Samenwerken in de afvalwaterketen

Doel:

Vergroten van de doelmatigheid en duurzaamheid van de afvalwaterketen conform de afspraken met ketenpartners.

De doelmatigheid en duurzaamheid van de afvalwaterketen worden op drie aspecten beoordeeld: kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid. Deze aspecten zijn vastgesteld in het Bestuursakkoord Water.

Het doel met betrekking tot de kosten is gerealiseerd, zowel binnen het Netwerk Afvalwaterketen Delfland (NAD) als de Rotterdamse Samenwerking in de Afvalwaterketen (RoSA).

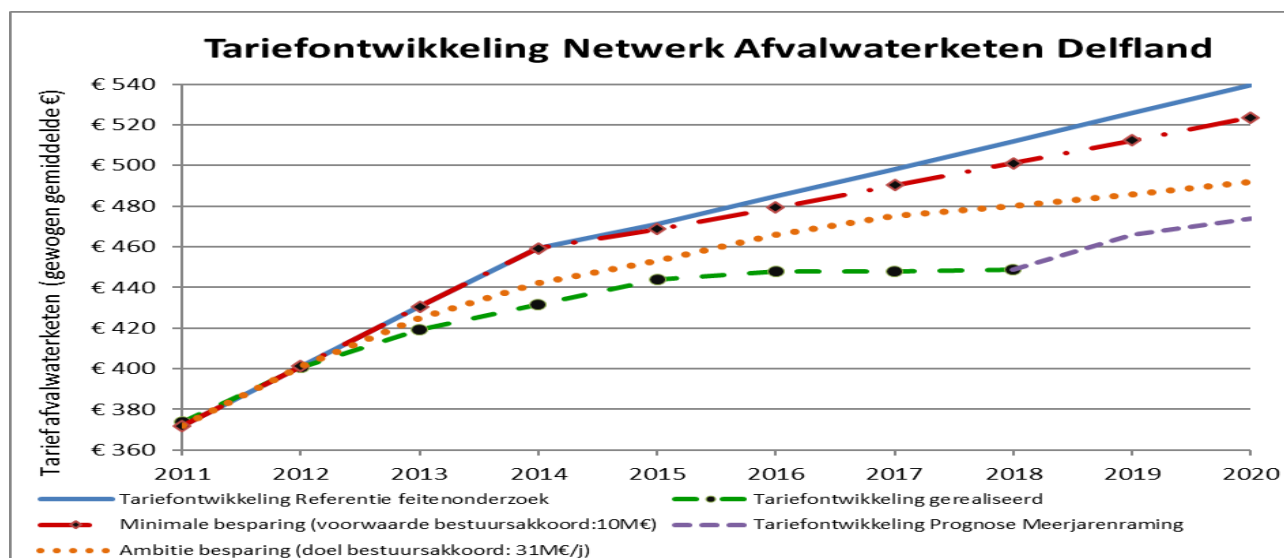
Met betrekking tot de kwaliteit van het rioolbeheer ligt de focus in het NAD op het beter uitwisselen van informatie. Met meerdere NAD-partners is in 2018 informatie uitgewisseld op basis van een standaard uitwisselingsformat. Middels een pilot wordt nu ingezet op het inrichten van een data-uitwisselingsplatform van gebruiksgegevens met de gemeente Vlaardingen. De partners binnen het NAD werken tevens samen in een Europees project BeGood aan de ontwikkeling van een data-uitwisselingsplatform in de afvalwaterketen. Kwetsbaarheid van het rioolbeheer is nog steeds een zorgpunt ondanks de verschillende vormen van samenwerking die zijn ontstaan. Delfland is bereid om het gemealbeheer voor gemeenten uit te voeren. Dit vereenvoudigt de sturing en draagt bij aan het verminderen van de kwetsbaarheid.

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Minder stijging van afvalwaterheffingen	€ 32	n.n.b. *	€ 63

* In de Burap was deze informatie niet beschikbaar

De beoogde kostenbesparing voor de totale waterketen van 12,4% ten opzichte van de prognose uit 2010 (dit komt overeen met € 32,-) is over 2018 met € 63,- ruimschoots bereikt (zie onderstaande grafiek).

3.4.2 Exploitatie

Programmalijn (Bedragen * € 1.000)	Begroting 2018	Begroting na wijziging 2018	Rekening 2018	Rekening 2017
Transporteren en zuiveren	16.605	16.211	12.958	17.605
Hergebruik grondstoffen	748	598	128	37
Afvalwaterzuivering Harnaspolder (PPS-contract)	78.362	75.765	75.600	81.450
Samenwerken in de afvalwaterketen	895	895	-754	803
Totaal	96.610	93.469	87.932	99.895

Bij dit programma is het saldo Jaarrekening 2018 € 5,5 miljoen lager dan de begroting na wijziging 2018. Dit verschil betreft voornamelijk de volgende posten:

Transporteren en zuiveren

Lagere lasten vanwege de vrijval van het saldo Voorziening onderhouds vervangingen. Met het vaststellen van de Kadernota 2019 op 5 juli 2018 is besloten, deze voorziening per 1 januari 2019 op te heffen. Daarnaast is sprake van lagere toegerekende salarissen met name door openstaande vacatures.

Hergebruik grondstoffen

Lagere lasten doordat het voor Delfland Circulair beschikbaar gestelde inhuurbudget, door invulling met interne medewerkers, is gerealiseerd op basis van de loonkosten.

Afvalwaterzuivering Harnaschpolder (PPS-contract)

Lagere lasten vanwege een lagere gemiddelde stijging van de gepubliceerde indices dan de 2,4% waarvan in de begroting is uitgegaan, met als gevolg een lagere dienstverleningsvergoeding van de PPS.

Daarnaast zijn er hogere lasten vanwege met name de wijziging in het transportnet, slechtere slibontwatering en gestegen kosten voor slibafvoer.

Ook is sprake van lagere baten uit de GOAW (Grens Overschrijdend Afval Water) overeenkomsten vanwege het uitblijven van een in de begroting 2017 en 2018 verwerkte opbrengststijging als gevolg van een verwachte stijging van indices en vervuilingseenheden.

Samenwerken in de afvalwaterketen

Hogere baten vanwege ontvangen Interreg-subsidie voor gedeclareerde kosten voor het Europese project BeGood, waarin Delfland participeert vanuit het NAD. Daarnaast is de voorziening OAS per eind 2018 opgeheven. Het voordelig saldo uit de vrijval van de voorziening betreft € 1,6 miljoen. Aan de VV zal worden voorgelegd een bestemmingsreserve in te stellen en bij de resultaatbestemming het batig saldo hierin te storten.

3.4.3. Investeringsuitgaven

Programmalijn (Bedragen * € 1 miljoen)	Begroting 2018	Rekening 2018
Transporteren en zuiveren	0,7	0,2
Hergebruik grondstoffen	1,1	0,3
Afvalwaterzuivering Harnaschpolder (PPS-contract)	0,0	0,7
Totaal	1,8	1,2

De afwijking van de realisatie 2018 ten opzichte van de begroting 2018 wordt per programmalijn met name veroorzaakt door:

Transporteren en zuiveren

Lagere realisatie omdat bij het project 'Verleggen persleiding Dijkpolder' het oplossen van technische vragen heeft geleid tot extra doorlooptijd. Hierdoor verschuiven de uitgaven naar 2019.

Hergebruik grondstoffen

Een per saldo lagere realisatie vanwege het beëindigen van het project 'Zoetwaterfabriek NWA'. En ook door het ten laste van de exploitatie brengen van de bijdrage aan de transportleiding van derden bij het project 'Groen Gas-Biogasbenutting DGL', conform het besluit 'Balansverkorting'.

Afvalwaterzuivering Harnaschpolder (PPS-contract)

Hogere realisatie vanwege het VV besluit 5 juli 2018 om ook op de Harnaschpolder een Groengasinstallatie te realiseren.

3.5. Programma E - Innovatie, duurzaamheid en financiële producten

3.5.1. Programmalijnen

Binnen het programma Innovatie, duurzaamheid en financiële producten is een onderscheid gemaakt in de volgende twee programmalijnen:

- Innovatie en duurzaamheid;
- Coördinatie financiële producten.

Innovatie en duurzaamheid

Doel:

1. We voldoen minimaal aan de duurzaamheidsafspraken voor 2020 zoals vastgelegd in het klimaatakkoord Unie-Rijk (2010).
2. Onze doelen worden met innovatie beter en slimmer gerealiseerd.

Duurzaamheidsafspraken

We liggen op schema met het uitvoeren van de duurzaamheidsafspraken waaraan het college zich heeft gecommitteerd. In de verschillende programma's van Delfland zijn voor meerdere investeringsplannen duurzaamheidsdoelen toegevoegd aan de primaire functies, zoals op het project S.C.H.O.O.N en de Groene Motor, of op de nieuwe portiersloge op AWZI De Grote Lucht. Ook met betrekking tot de exploitatiekosten heeft Delfland duurzaamheidsmaatregelen genomen, zoals de verduurzaming van het zakelijke transport: alle pool-auto's zijn in 2018 elektrisch geworden. De overige operationele dienstauto's zijn vervangen, voor zover dit inpasbaar is in het schema hybride. Daarbij wordt per auto een verlaging van 50 gram CO₂-uitstoot behaald.

Tegelijkertijd heeft Delfland actief bijgedragen aan mogelijkheden voor derden in ons gebied, zoals het vergunnen van de bouw van windmolens op de Delflandse Dijk.

Op 20 december 2018 heeft de Verenigde Vergadering ingestemd met de energiestrategie. Op basis van een overeengekomen definitie van het begrip 'energieneutraal' geeft deze strategie een handelingsperspectief voor het verder ontwikkelen van energieopwekking door middel van zon, ruimte voor participatie op het gebied van windenergie en richting aan het verder beperken van het energiegebruik.

Tevens is in 2018 ruimte gemaakt voor onderzoek naar de toepasbaarheid van nieuwe technieken, zoals aquathermie (warmte uit oppervlaktewater of de afvalwaterketen). In het landelijke klimaatakkoord is aquathermie genoemd als één van de alternatieve bronnen in plaats van aardgas. Ook is er een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de toepassing van Blue energy (energie uit het potentiaalverschil van zoet en zout water). Deze techniek is veelbelovend, maar door de hoge prijs van de benodigde membranen is de businesscase vooralsnog onvoldoende sterk.

Op het gebied van duurzaam inkopen zijn in 2018 totaal 39 meervoudig onderhandse, nationale of Europese aanbestedingen door inkoop begeleid waarbij in het proces aandacht is besteed aan de toepassing van de vijf speerpunten uit het Actieplan Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI).

Als deelnemer aan het Actieplan MVI zijn we verplicht de MVI Zelf-evaluatietool in te vullen. Deze tool, die bedoeld is om te rapporteren over de voortgang en inzicht te geven in de mate waarin we voldoen aan onze doelstellingen, is in december 2018 beschikbaar gekomen en zal derhalve in 2019 ingezet worden.

Innovatie

De doelen zoals geformuleerd door het college in de innovatieagenda 'Vergezichten' zijn in 2018 dankzij innovatie beter en slimmer gerealiseerd. Hieronder volgt een opsomming van de invulling per programma.

De stad in een veranderend klimaat – Programma Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie

Delfland is op zoek naar manieren om het stedelijk klimaat leefbaar te houden, door het aanpassen van gebouwen en infrastructuur. In 2018 is met middelen uit het innovatiefonds de Urban Waterbuffer in Rotterdam geopend. De waterbuffer combineert een waterzuivering met

een opknopbeurt van de omgeving. Bovenop de krattenbuffer, die het water opvangt, ligt een Cruyff Court waar kinderen kunnen voetballen. De filterbak, waar de zuivering plaatsvindt, geeft verkoeling en is een aantrekkelijke ontmoetingsplek op het plein. Het gezuiverde water wordt diep in de grond geborgen. Eenmaal opgepompt krijgt het een nuttige toepassing: het besproeien van het kunstgrasveld van het Sparta-stadion.

Overal kun je zwemmen – Programma Gezond, schoon en zoet water

Een van de doelen van watersysteemkwaliteit zoals verwoord in de innovatieagenda was het aantrekkelijker en schoner maken van de zwemwaterplas Delftse Hout. Met een financiële bijdrage uit het innovatiefonds is in 2018 drijvend groen aangelegd in de Plas Delftse Hout. Doel van de proef is om te onderzoeken of drijvende eilanden potentie hebben als aanvulling op natuurvriendelijke oeverzones.

Doe meer met waterbeheer – Programma Watersysteem

In dit 'vergezicht' ligt onder meer de nadruk op gezamenlijke beheersystemen: delen van data, meetnetten, plannen en standaarden. Het FEWS (Flood Early Warning System) is voor een deel betaald uit het innovatiefonds om dit doel te verwezenlijken. Een eerste basisversie is in 2018 gedemonstreerd. Het onderzoekstraject van Coastar-fase 2 is op 18 mei 2018 afgesloten met een conferentie. Om hier nog drie jaar een onderzoeksvervolg aan te geven is op 18 mei 2018 een intentieovereenkomst ondertekend die in uitvoering is genomen.

Duurzaam hergebruik van water – Programma Afvalwaterketen en zuiveren

Op 29 maart 2018 is de pilotinstallatie voor korrelslibtechnologie voor de afvalwaterzuivering op de Harnaschpolder officieel in gebruik genomen. De installatie en het onderzoek worden voor een deel bekostigd door het innovatiefonds. Naar verwachting levert een continu korrelslibproces een beduidend lager energieverbruik op, tevens zou daaruit een waardevolle grondstof (alginaatachtige polymeren) kunnen worden gewonnen. Bijkomstig voordeel: door de compactheid van dit proces komen bestaande onderdelen van de zuiveringsinstallatie vrij, zodat de capaciteit kan worden vergroot en/of ruimte vrijkomt voor nabehandeling ter verbetering van de kwaliteit van het effluent.

Een waterschap met Energie – Programma Innovatie, duurzaamheid en financiële producten

In 2018 is een haalbaarheidsstudie begonnen naar de mogelijkheid om woonwijken in Den Haag, Delft en Rotterdam te verwarmen met energie uit oppervlaktewater. Deze studie moet resulteren in verschillende pilotprojecten in 2019. Het project wordt betaald met middelen uit het innovatiefonds.

Waterbewustzijn – Programma Bestuur en organisatie

Delfland stelt zich ten doel om het waterbewustzijn van inwoners te vergroten en hen actief te betrekken bij het waterbeheer in de eigen leefomgeving met maatregelen die zij zelf kunnen nemen. In bewonersverenigingen spreken bewoners, Delfland en de gemeente over maatregelen om wateroverlast te verminderen en het watersysteem gezond te houden. Voor dit doel is in 2018 de Waterstraat gerealiseerd. Deze klimaatadaptieve proeftuin biedt een fysieke plek waar ondernemers, studenten, gemeenten en inwoners samen kunnen komen in het kader van wateroverlast. Bij de Waterstraat zijn verschillende inspirerende oplossingen te zien.

Prestatie-indicator:

1. Vermindering van het energieverbruik met minimaal 2% per jaar (definitie volgens MJA-3);
2. Het verminderen van de CO₂-uitstoot met minimaal 30% (ten opzichte van 1990);
3. Producten en diensten worden duurzaam ingekocht voor 100% van de daarvoor in aanmerking komende aanbestedingen;
4. Aantal opgeleverde innovatieprojecten waarmee we onze doelen beter en slimmer realiseren.

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
1 Toename energie – efficiency	2%	2%	1,7%
2 Verminderen CO ₂	30%	30%	N.n.b
3 Duurzame inkoop	100%	100%	100%
4 Aantal innovatieprojecten	2	2	2

Ad 1 en 2.

De gegevens over 2018 zijn nog niet geheel beschikbaar. Deze worden in februari/maart 2019 verzameld en aan het eind van het jaar in de landelijke klimaatmonitor gepresenteerd. De VV wordt daarover separaat geïnformeerd. De gepresenteerde cijfers zijn voorlopige cijfers.

Uit onderstaande tabel blijkt een toename in het elektriciteitsverbruik in 2018. Deze toename wordt veroorzaakt door extra inkoop vanwege groen gas en de inzet van extra pompen ten behoeve van het gemaal Winsemius als gevolg van de droogte. Het netto gebruik van aardgas is in 2018 gestegen door de extra inkoop als gevolg van het groen gas. Daarnaast is het netto verbruik eigen opgewekt biogas door de verkoop van groen gas gedaald. Verder is sprake van een kleine daling van het gas- en dieselolie verbruik.

Energiebron	Realisatie 2018	Realisatie 2017
Netto verbruik elektriciteit	44.503.454 kWh	40.321.515 kWh
Netto verbruik aardgas	507.366 Nm ³	240.066 Nm ³
Netto verbruik eigen opgewekt biogas	10.609.535 Nm ³	12.322.550 Nm ³
Gas-/dieselolie	5.350 liter	5.945 liter

Onderstaand overzicht geeft het totaal weer van ons primair energieverbruik van in 2018 en de hoeveelheden die we hebben ingekocht en zelf opgewekt. De weergave is in eenheden GJ (Gig joule). Bij opgewekte energie is onderscheid gemaakt in energie opgewekt op eigen terrein (voornamelijk uit biogas) en buiten eigen terrein (bijvoorbeeld investering in windmolens).

Duurzame energie 2018 ¹⁰					
	Eenheid	Totaal	Afvalwaterzuivering	Watersysteem	Overige
Primair energie verbruik	GJ	664.020	577.686	77.083	9.250
Inkoop duurzame energie	GJ	405.596	322.523	76.287	6.786
<i>Opwekking duurzame energie door waterschap</i>					
Op eigen terrein	GJ	296.665	296.665	-	-
Buiten eigen terrein	GJ	163.782	163.782	-	-
<i>Totaal</i>		<i>460.448</i>	<i>460.448</i>	<i>-</i>	<i>-</i>

In onderstaande tabel is de verdeling weergegeven in percentages ten opzichte van het totale primaire energieverbruik. Hieruit is zichtbaar dat optelling van alle afzonderlijke posten meer is dan 100% van het primaire energieverbruik. Dit heeft te maken met ongelijkmatige verdeling van productie van en vraag naar energie in tijd (pieken en dalen in de energievraag en -aanbod) en ruimte (opwekking binnen en buiten eigen terrein).

¹⁰ De gepresenteerde cijfers zijn voorlopige cijfers.

Overzicht energie inkoop/opwekking ten opzichte van primair energieverbruik 2018					
Inkoop duurzame energie		61,1%	55,8%	99,0%	73,4%
<i>Opwekking duurzame energie door waterschap</i>					
Op eigen terrein	%	44,7%	51,4%	0%	0%
Buiten eigen terrein	%	24,7%	28,4%	0%	0%
Totaal	%	69,3%	79,7%	0%	0%
Opwekking duurzame energie door derden op terrein waterschap	%	1,7%	1,9%	0%	0%

Ad 3.

Bij alle aanbestedingen die hiervoor in aanmerking komen zijn de MVI-criteria toegepast. Enkele in het oog springende voorbeelden hiervan zijn: de aanbestedingen voor maaien, waarbij maaisel circulair wordt ingezet; de aanbesteding reinigen instroom duikers waarbij wordt ingezet op klimaatbewust inkopen, social return en internationale sociale voorwaarden; en tot slot de aanbesteding catering waarbij is ingezet op social return (toerekenbaar aan Delfland-quotum) en hergebruik (circulair) bij verbouwen en bereiden van producten. Bij vijf aanbestedingen is ingezet op social return (percentage van 5%). Bij de aanbesteding onderhoud zeekust is een minimumeis opgenomen van 5% én een gunningscriterium dat uitdaagt om een hoger percentage aan te bieden. In 2019 wordt voor de registratie van de MVI-resultaten gebruik gemaakt van de MVI-zelfevaluatietool die in december 2018 beschikbaar is gekomen en landelijk wordt gebruikt.

Ad 4.

Er zijn in 2018 twee projecten tot afronding gekomen:

De Spei: in 2018 is de 'Standardized Precipitation and Evapotranspiration Index' (SPEI)-tool ontwikkeld. De SPEI wordt gebruikt in het droogteprotocol van Delfland en bepaalt wanneer en welke droogtegevoelige kades we moeten inspecteren. De SPEI-tool is een webapplicatie die de SPEI-waarde automatisch dagelijks berekent. Zo krijgen we een actuele, continue en specifieke SPEI-waarde voor elke droogtegevoelige kering, waardoor we veel efficiënter kunnen inspecteren. Aangezien de SPEI nu per kadevak wordt berekend zijn we beter in staat om precies daar te inspecteren op het juiste moment waar dat nodig is.

De Platypus: dit is een op afstand bestuurbare miniaturboot (drone) waaraan diverse meetsensoren gekoppeld kunnen worden. Door deze boot alle watergangen in een polder af te laten varen, wordt een gebiedsdekkend beeld verkregen van de polder en wordt in kaart gebracht waar afwijkende waarden worden aangetroffen die mogelijk lozingen kunnen zijn. Voor het project Gebiedsgerichte Aanpak is de drone in verschillende polders met succes uitgetest en zijn er diverse lozingen opgespoord.

Coördinatie financiële producten

Doel: De financiële- en de bedrijfsprocessen zijn kwalitatief verbeterd en ondersteunen de organisatie optimaal.

Om de werkprocessen van Delfland efficiënter en effectiever te maken is in 2017 het programma Continu Verbeteren opgestart. Met dit programma is procesverbetering een onderdeel van onze standaard werkwijze en wordt dit uitgevoerd volgens een standaard methodiek (LEAN), en op basis van de generieke informatiearchitectuur voor waterschappen (WILMA). In 2018 zijn er vanuit het programma verschillende activiteiten uitgevoerd die hebben geleid tot concrete procesverbeteringen in de processen Peilbesluiten, Primair baggeren, Inspectie waterwegen en waterkeringen, Toezicht en Handhaving en Afhandeling meldingen. Ook is gewerkt aan diverse interne bedrijfsvoeringsprocessen.

De financiële planning is in 2018 tijdig en volledig conform P&C-cyclus 2018 uitgevoerd. Over de Jaarrekening 2017 is in 2018 een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven. Onze financiële processen zijn in 2018 voor het eerst uitgevoerd in Prosa, het gezamenlijke financiële systeem van Delfland, Rijnland en Schieland en de Krimpenerwaard. Verdergaande procesharmonisatie, zoals afgesproken bij de toetreding tot het Shared Service Center, is gepland voor 2019.

Prestatie-indicator

De prestatie-indicatoren illustreren het effect van de mate waarin we onze vermogenspositie weten te beheersen en daarmee een toekomstbestendige organisatie zijn. Daarnaast is de liquiditeitsbegroting weergegeven. De prestatie-indicatoren zijn:

1. Netto-schuldquote (schuldpositie gerelateerd aan omzet)
2. Externe financiering in relatie tot de vaste activa
3. Debt ratio (vreemd vermogen gerelateerd aan totaal vermogen)
4. Kassaldo op reguliere exploitatie (negatief bedrag betekent in kas beschikbaar)
5. Vrije kasstroom (werkkapitaal in relatie tot de aflossingsverplichting of cashflow minus verplichte aflossing).

Voortgang prestatie-indicatoren:

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Netto-schuldquote (netto schuld/omzet)	301%	301%	302%
Externe financiering in % vaste activa	85%	103%	92%
Debt ratio (totaal vreemd vermogen excl. voorzieningen/totaal vermogen)	84%	96%	91%
Kassaldo reguliere exploitatie (in € miljoen)	79,0	< 79,0	78,0
Vrije kasstroom (in € miljoen)	27,0	< 27,0	37,9

3.5.2. Exploitatie

Programmalijn (Bedragen * € 1 miljoen)	Begroting 2018	Begroting na wijziging 2018	Rekening 2018	Rekening 2017
Coördinatie innovatie en duurzaamheid	3.669	3.819	3.997	3.785
Coördinatie financiële producten	4.012	4.274	1.758	2.927
Totaal	7.681	8.093	5.755	6.711

Algemeen

Binnen dit programma is sprake van een voordelig saldo van € 2,3 miljoen, door € 0,6 miljoen lagere kosten en € 1,7 miljoen hogere baten (verschil tussen begroting 2018 na wijziging en rekening 2018). Dit verschil betreft voornamelijk de volgende posten:

Lasten

De lasten binnen dit programma zijn per saldo € 0,6 miljoen lager doordat het budget voor Kwaliteitsmaatregelen Bedrijfsvoering, dat wordt ingezet ter dekking van concern-brede personele lasten, niet is benut (zie ook de toelichting Personeelsbegroting onder programma Bestuur en Organisatie).

Daarnaast zijn de kosten voor doorbelaste personeelskosten € 0,3 miljoen lager door verschuiving naar andere programma's, met name Bestuur, organisatie en instrumenten. De kapitaallasten binnen het programma zijn € 0,3 miljoen hoger doordat het budget (ten behoeve van het financieel informatiesysteem Prosa) is opgenomen in programma Bestuur, organisatie en instrumenten.

Baten

De baten binnen dit programma zijn € 1,7 miljoen hoger met name door succesvolle verkoop van onroerende goederen en door de ontvangst van enkele subsidies.

In 2018 is voor € 1,2 miljoen vastgoed verkocht. Dit bedrag betreft met name de verkoop van het Oude gemaal Polder van Nootdorp, het perceel Molenwetering in Rijswijk en een tweetal andere voormalige dienstwoningen.

3.5.3 Investeringsuitgaven

Programmaliijn (Bedragen * € 1 miljoen)	Begroting 2018	Rekening 2018
Coördinatie financiële producten	0,3	0,5
Totaal	0,3	0,5

De investeringsuitgaven voor het programma vallen per saldo € 0,3 miljoen hoger uit dan geraamd, doordat uitgaven voor het financieel informatiesysteem Prosa vanuit 2017 naar 2018 zijn doorgeschoven. De uitgaven voor het project blijven binnen het toegekende krediet. Daarnaast waren de uitgaven voor onderzoek naar windenergie en zonnepanelen niet geraamd voor 2018.

3.6. Programma F – Bestuur, organisatie en instrumenten

3.6.1. Programmaliijnen

Binnen het programma Bestuur, organisatie en instrumenten is een onderscheid gemaakt in de volgende drie programmaliijnen:

- Organisatieontwikkeling, sturing en informatievoorziening;
- Coördinatie regulering en toezicht;
- Waterbewustzijn en communicatie, en crisisbeheersing.

Organisatieontwikkeling, sturing en informatievoorziening

Doelen:

1. We zijn een open en transparante ontwikkel- en beheerorganisatie met een samenwerkingsgerichte grondhouding naar de partners. We zijn flexibel waar dit nodig is en innovatief om de veranderingen op een effectieve manier vorm te geven. Dit gaat niet ten koste van onze financiële positie. De organisatie is daarom gericht op een efficiënte uitvoering van de taken en het bereiken van de doelen met een gematigde tariefontwikkeling.
2. We waarderen informatie als een kostbaar middel dat van iedereen is en de organisatie heeft informatie volledig geïntegreerd als een cruciale productiefactor.

Organisatieontwikkeling

Onder de noemer 'Samenspel' is in 2018 de organisatieontwikkeling in gang gezet langs een zestal speerpunten. We zijn begonnen met werkprocessen, waarbinnen kennismanagement en topkwaliteit van advies en productie centraal staan; met een teamcultuur, waarbij het gaat om een professionele veiligheidscultuur en strategisch inzetten van personeelsbeleid; en met sturingslijnen, waarbij het gaat om sturing vanuit de keten en werken van buiten naar binnen.

Op het gebied van veiligheid is in 2018 geconstateerd dat borging in het (primaire) proces en het bewustzijn van de gevolgen van het eigen handelen op de veiligheid van anderen nog onvoldoende was ontwikkeld. Om dit te veranderen zijn in 2018 onder andere veiligheidscoördinatoren opgeleid en aangesteld, zijn de risico-inventarisaties en -evaluaties (RI&E's) geactualiseerd en is de Week van de Veiligheid georganiseerd. Deze extra aandacht vertaalde zich in een sterke toename van het aantal meldingen, hetgeen wijst op een verhoogde aandacht voor veiligheid en een hogere meldingsbereidheid.

Als instrument voor strategisch personeelsbeleid is een strategische personeelsplanning in 2018 binnen alle teams van Delfland opgestart. Met de resultaten kan in 2019 de ontwikkeling van de medewerkers in lijn gebracht worden met de organisatieontwikkeling. Ook is een nieuw verzuimprotocol ingevoerd, waarmee de inzetbaarheid van de medewerkers duurzaam kan worden verbeterd.

Digitalisering en informatievoorziening

Door continue aandacht voor beheer, doorontwikkeling en beveiliging van ICT-infrastructuur is een afname van het aantal verstoringen bij de I&A ServiceDesk waarneembaar. De beschikbaarheid van de ICT-diensten binnen- en buitenkantoor tijden is stabiel en ligt boven de 99%. De incidentele verstoringen in 2018 zijn veroorzaakt door landelijke storingen in het mobiele datanetwerk- of door werkzaamheden van externe dienstverleners. Behalve aan de hogere beschikbaarheid van de ICT-diensten is veel aandacht besteed aan het belang van de juiste beveiliging van (digitale) informatie en de bescherming van persoonsgegevens volgens de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).

Delfland loopt mede voorop in de ontwikkeling en de ingebruikname van de DAMO's (de nieuwe datastandaarden van de watersector) en heeft in 2018 als eerste overheidsorganisatie in Nederland een set van gedigitaliseerde regels aangesloten op het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO).

Het interne project Informatie, Documenten en Archief (IDA) is in 2018 volgens plan opgestart om het beheer, de archivering en de terugvindbaarheid van (digitale) documenten op het gewenste niveau te krijgen.

Binnen Delfland sterk ingezet op de verdere ontwikkeling en toepassing van 3Di, met name op het gebied van de beschikbaarheid en actualisatie van modellen voor planvorming en analyse.

Facilitaire zaken en inkoop

Het contractbeheer voor de facilitaire dienstverlening verloopt conform afspraak; de catering en het wagenpark zijn opnieuw Europees aanbesteed. Verder is de planning en de uitvoering van het onderhoud van de monumentale molens op orde gebracht.

Begin 2018 is het project afgerond waarmee procesverbeteringen in de inkoopfunctie zijn gerealiseerd. Dit betrof onder andere periodieke inkoop-managementinformatie in de vorm van een spendanalyse, die inmiddels halfjaarlijks wordt uitgevoerd.

Het project Verbouwing Gemeenlandshuis is op 24 april 2018 aan de commissie BOB verantwoord. Binnen het budget heeft de opdrachtnemer gedurende 2018 aan enkele restpunten gewerkt, waarvan alleen de geluidsisolatie van de vergaderzalen nog niet naar tevredenheid is afgerond. Op het totaal van de voor het project verleende kredieten resteerde circa € 1,5 miljoen. Daarvan is circa € 0,85 miljoen bestemd voor aanvullende, nog te realiseren werkzaamheden, die in 2018 gedeeltelijk zijn uitgevoerd.

Verkiezingen

De voorbereidingen voor de waterschapsverkiezingen 2019 zijn al in 2017 gestart en hebben in 2018 een vervolg gekregen. Daarmee liggen we op schema.

Prestatie-indicatoren:

1. De medewerkerstevredenheid van Delfland
2. Digitale volwassenheid van de organisatie

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
1 Medewerkerstevredenheid	7,3*	n.v.t.	7,2
2 Digitale volwassenheid	90%	Geen representatieve score	Geen representatieve score

* Omdat in 2018 geen meting verricht zou worden werd de streefwaarde indicatief gelijkgesteld aan 2019.

Toelichting:

1. De medewerkerstevredenheid wordt eens per twee jaar gemeten. De vorige keer was in 2016. Omdat in 2019 een nieuwe opzet van het medewerkersonderzoek wordt geïmplementeerd, samen met alle andere waterschappen, was voor 2018 geen meting voorzien. In 2018 is besloten toch een tussentijdse, beperkte meting uit te voeren. In 2016 was de score van Delfland voor het omvattende thema 'werkplezier' 7,1. Ter indicatie: van de branche was het 7,0 en van de waterschappen gezamenlijk 7,4. Voor 2018 was de indicatieve streefwaarde gelijk aan die voor 2019: 7,3. De score kwam uit op 7,2.

2. In 2018 is geen Sectorscan Digitalisering door de Unie van Waterschappen uitgevoerd, waardoor een objectieve score voor de Digitale Volwassenheid niet beschikbaar is. Op grond van de eigen informatie – op het gebied van onze digitale dienstverlening, het zaakgericht werken voor onze vergunningverlening, toezicht en handhaving, de invoering van de DAMO-standaarden (datamodellen) en de aansluiting op het DSO – concluderen wij dat de score rond het streefgetal ligt.

Coördinatie regulering en toezicht

Doelen:

1. De reguleringsketen vormt een transparante en efficiënte schakel tussen buiten (gebied) en binnen (Delfland).
2. Het instrumentarium van toezicht en handhaving is effectief ingezet om het naleefgedrag te bevorderen en waar mogelijk structureel te verbeteren.
3. We ontwikkelen één integrale en actuele legger voor alle waterstaatswerken.
4. We implementeren de Omgevingswet en grijpen de veranderingen aan om in samenwerking met de gemeenten de wettelijke instrumenten aan te passen.
5. We stellen de Waterschapsverordening integraal op waarbij alleen de strikt noodzakelijke regels en procedures zijn opgenomen.

Regulering, toezicht en handhaving

In 2018 hebben we de werkprocessen binnen de reguleringsketen nog efficiënter, digitaal en klantgerichter gemaakt. Een voorbeeld hiervan is de volledig digitale afhandeling van een groot deel van onze 'meldingen algemene regels'.

Door het opstarten en uitvoeren van verschillende omgevings- en vergunningentafels hebben we aan de samenwerking met de gemeenten gewerkt, om een integrale beoordeling van vergunningaanvragen te kunnen uitvoeren met het oog op de Omgevingswet.

Het Klant Contact Centrum (KCC) heeft in de verslagperiode de communicatie met klanten verbeterd door te starten met de chatfunctie op de website van Delfland. De samenhangende communicatiekanalen zijn verder geoptimaliseerd.

De realisatie van het uitvoeringsprogramma van het niet-nautisch toezicht is conform planning verlopen. Een aantal zaken met minder hoge prioriteit is naar het derde en het vierde kwartaal verplaatst in verband met openstaande vacatures. Alle vacatures zijn per 1 september 2018 ingevuld, maar de achterstanden zijn, als gevolg van inzet ten behoeve van calamiteiten (onder andere droogte), nog niet weggewerkt en dus niet geheel opgelost. De bestuurlijke speerpunten hebben prioriteit gekregen.

Integrale legger

Onder het project Integrale legger zijn de leggerbepalingen samengevoegd tot de leggertekst behorende bij Legger Delfland. De leggerwijziging naar aanleiding van nieuwe functies van de binnenwaterkering is gereed gemaakt voor besluitvorming. Er is veel aandacht voor een duidelijke informatievoorziening over de betekenis en inhoud van Legger Delfland. Dit is uitgewerkt in een interactieve pdf 'Handleiding voor gebruik Legger Delfland'. Om de legger actueel te houden, is extra aandacht besteed aan het gegevensbeheer en aan de wijzigingen die voortkomen uit vergunningen en projectplannen.

Omgevingswet

Delfland heeft een Verkenning participatie-handvatten opgeleverd voor het omgaan met participatie in processen en projecten van Delfland en van derden. Ook is een aanvang gemaakt met het opstellen van een sturingsfilosofie. Delfland heeft in 2018 grote stappen gezet met betrekking tot digitaal regelbeheer. De huidige keur en algemene regels zijn opgenomen in een ontwikkelde digitale applicatie (ReDi) en Delfland is de eerste Nederlandse overheid die informatie kan uitwisselen met het DSO. Daarnaast is een methode voor de compositie van beleid uitgewerkt, zodat het Delfland-beleid digitaal in een heldere structuur van doelen naar regels kan worden weergegeven.

Er is samengewerkt en kennis gedeeld met regionale en landelijke partners. Delfland is betrokken bij het opstellen van omgevingsvisies en omgevingsplannen van gemeenten en de provincie Zuid-Holland. In pilots wordt gewerkt aan digitale gegevensuitwisseling met gemeenten.

Binnen het programma Omgevingswet is een uitgangspuntennotitie voor de Waterschapsverordening tot stand gekomen. Deze uitgangspuntennotitie heeft geleid tot een integrale aanpak van de verordening en digitalisering van alle regelgeving en beleid. Het uiteindelijke doel is dit via het Omgevingsloket te ontsluiten.

Ten slotte is een veranderagenda Implementatie Omgevingswet opgesteld waarin de behoefte aan kennis en vaardigheden van de organisatie in beeld zijn gebracht, en interventies en trainingsbehoeften zijn benoemd.

Voortgang prestatie-indicator:

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Snelheid van dienstverlening (% binnen wettelijke termijn en/of servicenormen afgehandeld)	90%	98%	98%

Waterbewustzijn en communicatie

Doelen

1. In 2021 zijn inwoners van Delfland zich bewust van het water om hen heen, van de gevolgen van klimaatverandering en van hun eigen handelingsperspectieven.
2. We dragen met communicatie bij aan onze reputatie bij burgers, belanghebbenden en maken daarbij optimaal gebruik van digitale middelen.

Waterbewustzijn

Met een Innovatiepartnerschap is in 2018 de noodzakelijke nieuwe kennis en kunde in huis gehaald. Vanuit dit consortium is de meerjarige 'Gedragscampagne Waterbewustzijn' opgezet. De campagne biedt Delfland een instrument om pragmatisch en met wetenschappelijke verantwoording experimenten rondom bewustwording en gedragsbeïnvloeding op te zetten. Daarnaast heeft de Unie van Waterschappen in mei 2018 een onderzoek uitgevoerd rondom waterveiligheid en klimaatadaptatie, waterkwaliteit en het imago van waterschappen. De resultaten van dit onderzoek worden gebruikt als eerste input voor de campagne. In 2018 hebben drie pilots vorm gekregen rondom de thema's: acceptatie risico wateroverlast in de stad, bredere maatschappelijke effecten groenblauwe schoolpleinen en handelingsperspectieven verduurzaming leefomgeving. Begin 2019 worden de pilots gestart.

Communicatie

We hebben onze website, Facebook, Instagram, LinkedIn en regionale media in 2018 intensief benut voor onze fysieke zichtbaarheid zowel bij projecten en beheer als bestuurlijk. Daarnaast waren we actief tijdens de 'Burendagen', 'Open Monumentendag' en de 'Week van Ons Water' (in april en oktober 2018). Ook is in 2018 op TV West de 8-delige serie 'Water in Zicht' vertoond, die alle aspecten van onze werkzaamheden in beeld heeft gebracht aan de hand van verhalen van Delflanders, maar ook van inwoners uit het beheergebied. De serie was zo succesvol dat ook andere zenders (WOS, Rijnmond) deze uitzonden. De communicatiestrategie voor corporate communicatie en social media is in uitvoering genomen. Ook is de strategie voor de online-communicatie opgeleverd en gedeeld in de organisatie voor verdere uitrol. In het kader van de bestuurlijke communicatie zijn profielen voor alle bestuurders opgesteld die als leidraad dienen in de communicatie-uitingen.

Voortgang prestatie-indicator

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Delfland in de media	75%	75%	75%

'Delfland in de media' wordt beoordeeld op basis van de analyse van onze zichtbaarheid in de social media. Deze analyse is doorlopend te volgen in onze interne dagrapportage en Nieuwsbron. Bij grotere mediabelangstelling publiceert de afdeling de dagrapportage op het Samenwerkingsportaal.

Crisisorganisatie

Doel:

Tijdens een crisis is de calamiteitenorganisatie in staat de calamiteit adequaat en op effectieve en efficiënte wijze te bestrijden.

Er zijn in 2018 meerdere calamiteiten geweest waarin de crisisorganisatie bewezen heeft goed te kunnen functioneren. Deze calamiteiten liepen uiteen van hevige regenval tot het uitvallen van netwerkverbindingen. De evaluaties van de calamiteiten worden aangeboden aan het college en worden gebruikt voor de verdere aanscherping van afspraken en procedures. Ook worden de evaluaties gebruikt voor het opleidings- en trainingsplan, waarvan in 2018 een nieuwe versie is vastgesteld. De verbeterpunten en -acties zijn (en worden doorlopend) geïmplementeerd.

3.6.2. Exploitatie

Programmalijn (Bedragen * € 1000)	Begroting 2018	Gewijzigde Begroting 2018	Rekening 2018	Rekening 2017
Organisatieontwikkeling, sturing en infovoorziening	18.124	19.661	21.696	19.972
Coördinatie regulering en toezicht	7.486	7.486	6.872	5.543
Waterbewustzijn en communicatie	1.647	1.607	1.805	1.578
Crisisorganisatie	849	829	862	1.013
Totaal	28.107	29.583	31.235	28.106

Algemeen

Binnen het programma is sprake van een nadelig exploitatiesaldo van € 1,7 miljoen (verschil tussen begroting 2018 na wijziging en rekening 2018). Dit verschil betreft voornamelijk de volgende posten:

Organisatieontwikkeling, sturing en infovoorziening

Het saldo binnen deze programmalijn is € 2,0 miljoen nadelig, bestaande uit € 2,2 miljoen hogere lasten en € 0,2 miljoen hogere baten.

Het grootste deel van de hogere kosten is veroorzaakt door méér doorbelaste uren door stevige inzet van eigen medewerkers, met name op het vlak van de Omgevingswet (zie ook de programmalijn Coördinatie, regulering en toezicht), maar ook vanwege extra toezichtinspanningen voor verbetering van de chemische waterkwaliteit.

Daarnaast is sprake van hogere kapitaallasten, doordat de huisvestingsprojecten een kortere afschrijvingsduur hebben dan geraamd in de begroting op basis van een gemiddelde afschrijvingstermijn.

Tevens is sprake van lagere kosten, onder andere doordat uitgaven voor de verkiezingen zijn doorgeschoven naar 2019 en door minder inhuur van externe capaciteit.

De baten zijn hoger door niet geraamde uitlening van personeel en ontvangen subsidies, en door de vrijval van de voorziening pensioenen.

Coördinatie regulering en toezicht

Het saldo is € 0,6 miljoen voordelig, door minder inzet van ingehuurd personeel. Dit betreft met name de Omgevingswet door temporisering van inzet vanwege het uitstel van de inwerkingtreding. De kosten van externe capaciteit verschuiven daardoor naar 2019 en later.

Waterbewustzijn en communicatie

Het saldo is € 0,2 miljoen nadelig, met name door de hogere inzet van personeel voor € 0,4 miljoen.

Personeelsbegroting

In dit programma worden ook de kosten van de personeelsbegroting verantwoord. Echter, omdat de personeelskosten worden doorbelast naar alle begrotingsprogramma's, zijn in de exploitatiecijfers van programma F alleen de naar dit programma doorbelaste kosten opgenomen. Voor de volledigheid wordt voor de totale personeelsbegroting de volgende aanvullende toelichting gegeven:

De totale personeelsbegroting 2018 bedroeg € 45,9 miljoen. De werkelijke uitgaven over 2018 bedroegen € 45,0 miljoen. Er is derhalve sprake van € 0,9 miljoen lagere kosten. Deze lagere kosten zijn het gevolg van enerzijds de inzet van vaste medewerkers op projecten waarvan voor de kosten was gerekend met inhuur (Delfland Circulair, Omgevingswet, Waterbewustzijn), en anderzijds het verschuiven van kosten van projecten naar volgende jaren (Omgevingswet).

3.6.3. Investeringsuitgaven

Programmalijn (Bedragen * € 1 miljoen)	Begroting 2018	Rekening 2018
Organisatieontwikkeling, sturing en informatievoorziening	2,1	1,3
Coördinatie, regulering en toezicht	0,0	0,0
Waterbewustzijn en communicatie	0,0	0,0
Crisisorganisatie	0,0	0,0
Totaal	2,1	1,3

De investeringsuitgaven voor het programma vallen per saldo € 0,8 miljoen lager uit dan geraamd, met name doordat een aantal projecten (verbouwing De Grote Lucht, aanschaf automatiseringsapparatuur) is doorgeschoven naar latere jaren.

In 2018 is in totaal € 1,1 miljoen besteed aan de verbouwing van het Gemeenlandshuis, waarvan € 0,7 miljoen voor de afronding en eindafrekening van de binnen de kredietruimte gecontracteerde werkzaamheden.

In de verantwoording van het project aan de commissie BOB, van 24 april 2018, is gemeld dat op het totaal van de voor het project verleende kredieten circa € 1,5 miljoen resteerde, waarvan circa € 0,85 miljoen bestemd werd voor aanvullende, nog te realiseren werkzaamheden. Hiervan is in 2018 € 0,4 miljoen uitgegeven, onder andere aan de fietsenstalling, de toerit van de parkeergarage, de verlichting van de VV-zaal en AV-middelen van de Vijverzaal. Voor de nog niet gerealiseerde werkzaamheden, waaronder de afwerking van de oud-archiefruimte, is nog € 0,45 miljoen beschikbaar.

3.7. Programma G - Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien

3.7.1. Programmalijnen

Binnen het programma Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien is een onderscheid gemaakt in de volgende programmalijnen:

- Algemene dekkingsmiddelen
- Onvoorzien, frictiekosten, indexering en reserves

Algemene dekkingsmiddelen

Doel:

Het tijdig, juist en volledig opleggen van belastingaanslagen door de Regionale Belastinggroep (de RBG).

De verordeningen 2018 voor de watersysteemheffing, de zuiveringsheffing en de verontreinigingsheffing zijn in november 2017 vastgesteld. De verordeningen voor het

opleggen van leges en precario zijn in eerdere jaren door de VV vastgesteld en gelden ook voor 2018. Delfland betaalt aan de RBG een dienstverleningsvergoeding.

Onvoorzien, frictiekosten, indexering en reserves

Doel:

Het voldoen aan de verplichting tot het opnemen in de begroting van ramingen voor onvoorzien en zo nodig opnemen van stelposten voor frictiekosten en indexering, en het vormen en muteren van reserves op basis van VV-besluiten.

3.7.2. Exploitatie

(Bedragen * € 1 miljoen)	Begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Rekening 2017
Zuiveringsheffing	-132.714	-132.714	-134.570	-130.112
Watersysteem	-94.795	-94.795	-95.439	-94.176
Overige opbrengsten	-675	-705	-736	-690
Kosten RBG	7.464	7.464	6.294	7.339
Totaal Algemene dekkingsmiddelen	-220.720	-220.750	-224.451	-217.639
Onvoorzien, frictiekosten, indexering en reserves	24.612	26.671	23.943	9.666
Totaal Algemene dekkingsmiddelen	-196.109	-194.080	-200.508	-207.973

Algemeen

Binnen dit programma is sprake van een voordelig verschil van € 6,4 miljoen. Dit komt door € 2,3 miljoen hogere opbrengsten en € 4,1 miljoen lagere kosten (verschil tussen begroting 2018 na wijziging en rekening 2018).

Lasten

De dienstverleningsvergoeding aan de Regionale Belastinggroep (RBG) valt € 1,2 miljoen lager uit dan de raming bij de begroting. Dit is het gevolg van de afwikkeling van het positieve jaarresultaat van de RBG over 2017 en de neerwaartse bijstelling van de vergoeding die de RBG betaalt voor het verkrijgen van de WOZ-gegevens.

De onderschrijding van de overige lasten betreft met name de niet gebruikte stelposten.

Belastingsoorten

We heffen de in de onderstaande tabel opgenomen belastingen:

Belastingsoort	Heffingsmaatstaf *	Belastingplichtig *
Watersysteemheffing:		
- ingezetenen	Woonruimte	Ingezetenen (hoofdbewoner)
- gebouwd	Waarde WOZ	Eigenaar gebouwde onroerende zaken
- ongebouwd (overig)	Oppervlakte van de onroerende zaak (aantal hectares)	Eigenaar ongebouwde onroerende zaken
- ongebouwd (wegen)	Oppervlakte van de onroerende zaak (aantal hectares)	Eigenaar ongebouwde onroerende zaken
- natuur	Oppervlakte van de onroerende zaak (aantal hectares)	Eigenaar natuurterrein
Verontreinigingsheffing	Vervuilingswaarde (v.e.'s)	Lozers vanuit woonruimten (hoofdbewoner) en bedrijven
Zuiveringsheffing	Vervuilingswaarde (v.e.'s)	Lozers vanuit woonruimten (hoofdbewoner) en bedrijven
Legesheffing	Watervergunningaanvraag of -wijziging	Aanvrager van de dienst
Precariobelasting	Volgens tarieventabel	Het hebben van voorwerpen onder, op of boven grond, water

Belastingeenheden en -opbrengsten watersysteem en zuivering

In de beide volgende tabellen zijn de geraamde en de werkelijke aantallen belastingeenheden respectievelijk belastingopbrengsten van de watersysteem- en zuiveringsheffing vermeld.

De vermelde aantallen en opbrengsten zijn bruto, dus met kwijtschelding (ingezetenen) en oninbaarheid van opgelegde aanslagen is geen rekening gehouden.

Belastingeenheden

Belastingsoort	Eenheid	Begroting 2018	Burap 2018 (prognose)	Rekening 2018	Rekening 2017
Watersysteemheffing:					
Ingezetenen	Huishoudens	507.000	509.600	511.900	505.800
Gebouwd	WOZ (miljoen)	141.697	144.310	143.524	136.100
Ongebouwd (overig)	Hectare	15.100	15.100	14.500	14.400
Ongebouwd (wegen)	Hectare	4.500	4.500	4.400	4.300
Natuur	Hectare	2.700	2.700	2.900	2.800
Verontreinigingsheffing	Verv.eenheid	400	400	700	1.000
Zuiveringsheffing		1.451.600	1.442.300	1.457.100	1.436.300
-woningen	Verv.eenheid	1.141.600	1.146.800	1.155.700	1.141.100
-bedrijven	Verv.eenheid	310.000	295.500	301.400	295.200

Totaal bruto belastingopbrengsten

Belastingsoort (Bedragen * € 1000)	Tarief 2018	Begroting 2018	Begroting na Burap	Rekening 2018	Rekening 2017
a. Watersysteembeheer 2018					
Ingezetenen	€ 121,47	61.585	61.901	62.179	60.688
Gebouwd	0,0264%	37.408	38.098	37.890	37.571
Ongebouwd (overig)	€ 91,92	1.388	1.388	1.330	1.260
Ongebouwd (wegen)	€ 459,60	2.068	2.068	2.013	1.946
Natuur	€ 4,52	12	12	15	14
Verontreinigingsheffing	€ 93,50	35	35	63	94
Opbrengsten watersysteem		102.496	103.502	103.490	101.573
b. Zuiveringsbeheer 2018					
Opbrengsten zuivering	€ 93,50	135.725	134.855	136.240	131.980
c. Afwikkeling voorgaande jaren					
				809	
		238.221		240.539	233.553

De bruto belastingopbrengsten zijn € 2,7 miljoen hoger uitgevallen dan bij de begroting was geraamd. Belangrijkste oorzaak is een meer dan verwachte toename van het aantal huishoudens (extra toename circa 5.000 huishoudens). Hierdoor zijn de realisatiecijfers van zowel de heffing ingezetenen als de zuiveringsheffing (woningen) hoger.

Kwijtschelding watersysteem

Voor de watersysteemheffing (ingezetenen) komen over het belastingjaar 2018 naar verwachting ruim 49.000 huishoudens in aanmerking voor kwijtschelding (9,6% van het totale aantal huishoudens). Met deze kwijtschelding is een bedrag gemoeid van € 6,4 miljoen en blijft daarmee binnen de begrotingsraming.

Oninbaar watersysteem en zuivering

Kwijtschelding voor de zuiveringsheffing is vanaf 2017 niet meer mogelijk (in 2016 nog voor de helft). Deze versoering heeft geleid tot een beperkte toename van oninbaar.

De gerealiseerde cijfers over 2018 passen binnen de eerdere aannames voor oninbaar, namelijk voor de watersysteemheffing ingezetenen 1,5% van het aantal huishoudens en voor de zuiveringsheffing woningen 2% van het aantal vervuilingseenheden. Bij de begroting 2018 werd voor de zuiveringsheffing nog uitgegaan van 2,5% wat bij de Burap 2018 naar 2% is bijgesteld.

Op basis van een ouderdomsanalyse van de nog openstaande belastingvorderingen is de voorziening dubieuze debiteuren belastingen per eind 2018 verlaagd van € 10,8 miljoen naar € 9,5 miljoen.

Afwikkeling aanslagen voorgaande jaren

Naast de aanslagen over het heffingsjaar 2018 zijn ook over 2017 of over nog oudere jaren aanslagen (definitief) opgelegd en is het invorderingsproces voortgezet. In de Jaarrekening 2018 zijn de afwijkingen verwerkt ten opzichte van eerdere aannames (€ 0,8 miljoen).

Belastingopbrengsten leges

Vanaf 2017 geldt een gewijzigde legesverordening. Op basis daarvan konden voor grote projecten een legesaanslag worden opgelegd die meer in verhouding staat tot de werkelijke kosten voor de diensten die wij leveren in de vorm van urenbesteding voor de aanvragen van een watervergunning. Onder meer zijn de legesopbrengsten voor het project A24-Blankenburgverbinding in deze Jaarrekening verantwoord. De opbrengsten leges over 2018 (en voorgaande jaren) bedroegen € 0,9 miljoen en zijn daarmee gelijk aan de raming.

Een deel van de legesopbrengsten is op de balans verantwoord als 'vooruit ontvangen' en komt geleidelijk in volgende jaren ten gunste van de exploitatie.

Belastingopbrengsten precario

De omvang van de opbrengst precario bedroeg € 0,2 miljoen en is daarmee eveneens in overeenstemming met de begroting.

Tariefegalisatiereserves watersysteemheffing

Op basis van het coalitieakkoord wordt jaarlijks € 0,2 miljoen ten laste van de egalisatiereserve 'gebouwd' ingezet ten gunste van de tariefstelling voor de categorie 'ongebouwd'. In onderstaande tabel wordt het verloop van de tariefegalisatiereserve weergegeven. De mutatie is conform de in de begroting 2018 geraamde onttrekking.

Tarief egalisatiereserves	Saldo 1-1-2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo 31-12-2018
Egalisatiereserve ingezetenen	1.574.000			1.574.000
Egalisatiereserve gebouwd	1.257.000		200.000	1.057.000
Egalisatiereserve ongebouwd	27.000			27.000
Totaal	2.858.000		200.000	2.658.000

4. Jaarverslag-Paragrafen

4.1 Ontwikkelingen sinds het vorige begrotingsjaar, uitgangspunten, afwijkingen en incidentele baten en lasten

Ontwikkelingen

De externe en interne ontwikkelingen en de financiële afwijkingen, die zich sinds het vaststellen van de vorige begroting en behandeling van de meerjarenraming hebben voorgedaan zijn in hoofdstuk 3 bij de betreffende programma's opgenomen.

Opvolging adviezen Rekeningcommissie en bevindingen externe accountant

Jaarlijks geeft de Rekeningcommissie een aantal adviezen bij het jaarverslag en maakt de externe accountant een aantal opmerkingen bij zijn controleverklaring. In de commissie Bestuur, organisatie en bedrijfsvoering (BOB) van 31 oktober 2017 is besloten dat tijdens de begroting en de Jaarrekening over de stand van zaken wordt gerapporteerd naar aanleiding van het plan van aanpak over de adviezen 2015 en 2016 van de Rekeningcommissie.

Tegelijkertijd is in de commissie BOB van 24 april 2018 afgesproken dat ook de bevindingen van de externe accountant worden opgenomen.

De voortgang over de adviezen van de Rekeningcommissie is als volgt:

Informatievoorziening en prestatie-indicatoren

In 2018 zijn voor alle programma's de prestatie-indicatoren beoordeeld en op basis hiervan waar nodig geactualiseerd. De nieuwe prestatie-indicatoren zijn voor het eerst opgenomen in de begroting 2019. De actualiteit van de prestatie-indicatoren dient periodiek bewaakt te worden.

In dit jaarverslag is in bijlage II een totaaloverzicht met alle prestatie-indicatoren opgenomen. In hoofdstuk 3 wordt in de betreffende programma's een toelichting op de behaalde resultaten gegeven.

Kwaliteit van de investeringsramingen

Van investeringsprojecten met een meerjarige looptijd zijn de bestedingen over de jaren heen kritisch bezien, waardoor de realisatie meer aansluit op de begrote investeringsuitgaven. De afwijking in 2018 bedraagt 9 %. De afwijkingen per programma zijn in dit jaarverslag toegelicht in hoofdstuk 3.

Opvolging adviezen 'Onderzoek kwaliteit exploitatiebegroting

De secretaris-directeur heeft in de informatieve Verenigde Vergadering van 11 oktober 2018 en op 12 december 2018 met de Rekeningcommissie zijn bevindingen gedeeld over de culturele en organisatorische aspecten van Delfland die van invloed zijn op de kwaliteit van de exploitatiebegroting.

Transparantie RBG

Vorig jaar waken de nog op te leggen aanslagen met € 1,6 miljoen af door de bijgestelde (neerwaartse) prognoses voor de nog op te leggen definitieve aanslagen van de zuiveringsheffing voor (grote) bedrijven. Er heeft een verbetering plaatsgevonden: aanslagen worden eerder definitief opgelegd waarmee de kans op afwijkingen wordt verkleind. Het bedrag inzake nog op te leggen aanslagen bedraagt ultimo 2018 € 0,1 miljoen.

Rechtmatigheid Inkopen

Vorig jaar merkten de externe accountant en de Rekeningcommissie op dat de spendanalyse niet voldeed aan de rechtmatigheidsvereisten en de spendanalyse niet over één volledig jaar was uitgevoerd. Dit jaar, is over 2018 (per half jaar en per jaareinde), een spendanalyse uitgevoerd die voldoet aan de rechtmatigheidseisen, waaronder een analyse op meerjarige contracten voor de niet uit de balans blijvende verplichtingen (zie paragraaf 7.12, Niet uit de balans blijvende verplichtingen).

Doelmatigheid afvalwaterketen

De rekeningcommissie heeft een onderzoek laten uitvoeren naar de doelmatigheid van de afvalwaterketen. Onderzocht zijn de onderwerpen rioolvreemd water en de afnameverplichting en de doelen en het resultaat van de samenwerking, specifiek gericht op het Netwerk Afvalwaterketen Delfland (NAD). De conclusies en aanbevelingen van dit het onderzoek worden erkend en opgevolgd.

Overige toezeggingen accountant bij het jaarverslag 2017 (voor zover nog niet hierboven behandeld):

De waardering Het nieuwe Westland C.V.

Over 2017 had de externe accountant een opmerking over de toegepaste waardering. Jaarlijks volgt Delfland de actualisatie van de grondexploitatie, of de waarde van de deelneming op basis van de positieve uitkomsten nog wordt terugontvangen. Dit wordt verder toegelicht in paragraaf 7.4 Financiële vaste activa.

Voorziening zuivering technische werken

Over 2017 had de externe accountant opmerkingen over de dotaties aan deze voorziening. In 2018 is de systematiek met betrekking tot de onderhouds vervangingen zuivering technische werken gewijzigd. Voor de toekomstige vervangingen is een krediet aangevraagd. Hierdoor is de in het verleden gevormde voorziening voor deze vervangingsinvesteringen in 2018 vrijgevallen.

Voorziening wachtgelden

Over 2017 had de externe accountant een opmerking over de toegepaste methodiek van deze voorziening. In de Jaarrekening 2018 is deze herzien. De voorzieningen worden behandeld in paragraaf 7.8.

Balansverkorting

In 2018 heeft de Verenigde Vergadering ingestemd met het voorstel inzake de zogenaamde 'Balansverkorting: exploitatie en kasstroom meer in lijn'. Op grond van dit besluit zijn de immateriële activa per 31 december 2017 voor een bedrag van € 94,7 miljoen in één keer ten laste van de reserves afgeschreven. Het resterende bedrag in de jaarrekening van € 0,18 miljoen betreft de activering 2017 die in 2018 alsnog wordt afgeschreven.

Begrotingsrechtmatigheid

In paragraaf 4.11, Begrotingsrechtmatigheid wordt verantwoording afgelegd over het feit of de uitvoering door Delfland in 2018 heeft voldaan aan de criteria van begrotingsrechtmatigheid.

Incidentele baten en lasten

Het resultaat over 2018 is beïnvloed door het optreden van incidentele baten. Onder dit begrip wordt verstaan de baten van materiële betekenis die eenmalig in maximaal drie begrotingsjaren voorkomen.

Tabel 4.1 Incidentele baten en lasten

Omschrijving	Incidentele		Saldo Incidentele lasten en baten
	Lasten	Baten	
	(Bedragen * € 1 miljoen)		
Resultaat 2018 totaal			13,1
Vrijval diverse voorzieningen		4,5	4,5
Afwaardering deelneming ONW Het Nieuwe Westland C.V.	0,3		-0,3
Totaal incidentele baten en lasten	0,3	4,5	4,2
Resultaat 2018 exclusief incidentele baten en lasten			8,9

Vrijval voorzieningen

De incidentele baten betreffen de vrijval van de voorzieningen zuiveringstechnische werken, OAS en pensioenen. Na de wijziging van de systematiek – voor de onderhouds vervangingen zuiveringstechnische werken – is de in het verleden gevormde voorziening voor deze vervangingsinvesteringen in 2018 vrijgevallen. Het restantsaldo van de voorziening bedroeg € 2,8 miljoen. De voorziening OAS is per eind 2018 opgeheven. Het voordelig saldo uit de vrijval van de voorziening betreft € 1,6 miljoen. Aan de VV zal worden voorgelegd een bestemmingsreserve in te stellen en bij de resultaatbestemming het batig saldo hierin te storten. Het voordelig saldo uit de vrijval van de voorziening pensioenen bedraagt € 0,1 miljoen. Vanaf 2019 zal de betaling van de pensioenuitgaven direct ten laste van de exploitatie gebracht worden.

Afwaardering ONW Het nieuwe Westland C.V.

Naar aanleiding van de negatieve resultaten, die het Nieuwe Westland heeft behaald sinds 2015, heeft een afwaardering van de deelneming van Delfland in ONW Het Nieuwe Westland plaatsgevonden van € 0,3 miljoen.

4.2 Kostentoerekening

Kosten en opbrengsten worden zoveel mogelijk direct ten laste of ten gunste gebracht van een product gebaseerd op de systematiek die is vastgelegd in de nota Kostenverdeling. Hierbij worden de personeelskosten via een verdeelsleutel op basis van werkelijk tijdschrijven doorbelast aan de producten. De volgende stap in het proces van kostenverdeling is de verdeling van de kosten van de ondersteunende producten zoals management, huisvesting, automatisering. Die verdeling verloopt via specifieke verdeelsleutels, bijvoorbeeld uren, kosten en werkplekken, naar de primaire producten.

Uiteindelijk zijn de kosten en opbrengsten van onderstaande primaire producten verdeeld over de taken Watersysteembeheer en Zuiveringsbeheer op basis van de percentages in onderstaande tabel.

Tabel 4.2 Verdeelsleutels Watersysteem- en zuiveringsbeheer

Programma	Producten	Watersysteembeheer	Zuiveringsbeheer
<i>A-Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie</i>	Aanleg en onderhoud waterkeringen	100%	
	Waterakkoorden	100%	
	Thema- en gebiedsgerichte plannen	100%	
<i>B-Gezond, schoon en zoet water</i>	Baggeren	100%	
	Monitoring waterkwaliteit	100%	
<i>C-Watersysteem</i>	Aanleg en verwerving waterlopen	100%	
	Monitoring waterkwantiteit	100%	
<i>D-Afvalwaterketen en zuiveren</i>	Nautisch- en vaarwegbeheer	100%	
	Afvalwaterbehandeling door derden		100%
<i>E-Innovatie, duurzaamheid en financiële producten</i>	Getransporteerd afvalwater		100%
	Gezuiverd afvalwater		100%
	Verwerkt slib		100%
	Innovatie afvalwaterketen		100%
	Innovatie en duurzaamheid	65%	35%
<i>F-Bestuur, organisatie en instrumenten</i>	Coördinatie financiële producten	65%	35%
	Organisatieontwikkeling, sturing en infovoorziening	65%	35%
	Coördinatie regulering en toezicht	65%	35%
	Waterbewustzijn en communicatie	65%	35%
	Crisisorganisatie	65%	35%
<i>G-Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien</i>	Opbrengsten watersysteemheffing	100%	
	Opbrengsten zuiveringsheffing		100%
	Mutaties reserves/voorzieningen watersysteemheffing	100%	
	Mutaties reserves/voorzieningen zuiveringsheffing		100%

4.3. Financiering

Inleiding

Onze kaders voor het treasurybeleid zijn vastgelegd in de wet Financiering Decentrale Overheden (Wet Fido), de Verordening Beleids- en Verantwoordingsfunctie (ex artikel 108 Waterschapswet), het Waterschapsbesluit en het Treasurystatuut van Delfland. Het Treasurystatuut is in 2015 geactualiseerd en vastgesteld. In deze paragraaf wordt ingegaan op

de financieringsactiviteiten van Delfland in 2018.

Beleid

Omdat in 2018, in een deel van het jaar, onvoldoende eigen geldmiddelen beschikbaar waren, maakte Delfland zoveel mogelijk gebruik van het aantrekken van kort geld.

De keuze voor korte financiering is met name ingegeven door het lagere rentepercentage voor kortlopende financiering. Daarnaast geven korte geldleningen ook de mogelijkheid voor een variatie in hoogte en looptijd.

Ontwikkelingen

Leningenportefeuille

Op 1 juli 2016 heeft de herfinanciering van de AWZI Harnaschpolder plaatsgevonden. Bij deze operatie is de langlopende leaseverplichting omgezet in vier nieuwe langlopende lineaire geldleningen met looptijden van veertien respectievelijk vijftien jaar, van in totaal nominaal € 281 miljoen.

Daarnaast bestaat de langlopende leningenportefeuille uit vijftien langlopende leningen met een totaalbedrag van € 471 miljoen en één lening van € 20 miljoen met een looptijd van 1 jaar en 1 dag.

In totaal bedraagt het restant saldo van de langlopende leningenportefeuille per 31 december 2018 € 736 miljoen. Het gewogen gemiddelde rentepercentage van alle langlopende geldleningen bedraagt 4,44%.

Risicobeheer

Kasgeldlimiet

In de Wet Fido is vastgelegd dat kortlopende financiering wordt beperkt door middel van de kasgeldlimiet. Voor 2018 bedroeg de kasgeldlimiet van Delfland € 51,5 miljoen (23 % van het begrotingstotaal). De kasgeldlimiet mag maximaal drie kwartalen achter elkaar worden overschreden. In 2018 is de kasgeldlimiet niet overschreden.

De onderstaande tabel geeft het verloop weer van de werkelijke kortlopende financiering en de kasgeldlimiet per kwartaal.

Tabel 4.3 Overzicht verloop kortlopende financiering over 2018

Omschrijving (bedragen * € 1 miljoen)	1 ^e kwartaal 2018	2 ^e kwartaal 2018	3 ^e kwartaal 2018	4 ^e kwartaal 2018
Toegestane kasgeldlimiet 23% begrotingstotaal	51,5	51,5	51,5	51,5
Werkelijke kortlopende financiering	46,9	20,3	0,1	-4,9
Overschrijding (-) of onderschrijding (+)	4,6	31,2	51,4	56,4

Renterisico

De renterisiconorm is een wettelijke norm die betrekking heeft op de vaste schuld van Delfland. Door het toepassen van deze norm wordt de looptijd van langlopende geldleningen gespreid waardoor een beperking van de renterisico's optreedt.

De berekende renterisiconorm is het maximumbedrag van de jaarlijkse aflossingen en de herfinanciering van vaste geldleningen. De vastgestelde renterisiconorm voor Delfland over 2018 bedraagt 30% van het begrotingstotaal van € 224 miljoen, te weten € 67,2 miljoen. In 2018 heeft Delfland een bedrag van € 36 miljoen op de leningen afgelost en € 20 miljoen van de lening van 1 jaar en 1 dag geherfinancierd. De herfinanciering en aflossing passen ruimschoots binnen de vastgestelde renterisiconorm van € 67,2 miljoen.

Derivaten

Conform het vastgestelde Treasurystatuut is geen gebruikgemaakt van derivaten.

Kredietrisico

Delfland heeft in 2018 geen gelden uitgezet. Hierdoor werd ook geen kredietrisico gelopen.

Koersrisico

De aandelen in het bezit van Delfland (onder andere NWB) worden niet op een beurs verhandeld en zijn daarom niet onderhevig aan koersrisico's.

Valutarisico

Delfland handelt niet in vreemde valuta waardoor geen risico wordt gelopen.

Kasbeheer

Rekening-courant

Over 2018 bedroeg de maximaal aangevraagde en verleende kredietlimiet € 57,9 miljoen. Op 31 december 2018 had Delfland een schuld in de rekening-courant (inclusief het saldo schatkistbankieren) van € 12,4 miljoen. Het rentepercentage over het rekening-courantsaldo bedroeg over 2018 gemiddeld 0,0%, op jaarbasis.

Kasgeldlening

In 2018 heeft Delfland voor de financieringsbehoefte gebruikgemaakt van kasgeldleningen met een maximale looptijd van 31 dagen. In 2018 is twee keer een kasgeldlening aangetrokken. Het gemiddelde bedrag per kasgeldlening bedroeg afgerond € 12,5 miljoen (in 2017 € 15 miljoen). Het rentepercentage van deze leningen bedroeg +/- 0,38% op jaarbasis. In totaal werd in 2018 voor alle opgenomen kasgeldleningen een bedrag van € 7.700 aan rente ontvangen.

Ontwikkeling schuldpositie

Conform het coalitieakkoord 'Iedereen bewust van water' wordt de schuldenlast afgebouwd tot een aanvaardbaar niveau. Een van de acties hiervoor is het besluit van de Verenigde Vergadering bij de vaststelling van de Jaarrekening 2015 om de voordelige exploitatiesaldi te reserveren in de hiertoe gevormde reserve niet vrij besteedbaar vermogen.

Verloop van schuldpositie

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het verloop van de totale schuldpositie over 2018. Uit de tabel blijkt dat sprake is van een afname van de schuldpositie van in totaal € 47 miljoen. De afname betreft met name de aflossing op de leningen van de AWZI Harnaschpolderleningen in 2018 en de positieve kasstroom in 2018.

Tabel 4.4 Verloop schuldpositie 2017-2018

<i>Bedragen * € 1 miljoen</i>	Eind 2017	Eind 2018	Mutatie
Kortlopende schuld	53	45	-8
Langlopende schuld	772	736	-36
Totaal schuld ultimo jaar	825	781	-44

Netto schuldquote

Een kengetal om de hoogte van de schulden van een waterschap te beoordelen is de netto schuld in verhouding tot de inkomsten. De hoogte van de inkomsten bepaalt namelijk in belangrijke mate hoeveel schulden een waterschap kan dragen. Hoe hoger het inkomen des te meer schuld een waterschap kan aangaan. Dit kengetal wordt uitgedrukt in procenten. Voor waterschappen is geen norm vastgesteld voor de netto schuldquote. Onze netto schuldquote bedraagt ultimo 2018 302% (in 2017 330%) en is in lijn met de streefwaarde van de prestatie-indicator uit de begroting 2018 van 301%. De daling ten opzichte van 2017 is onder meer het gevolg van de positieve kasstroom over 2018.

Solvabiliteitsratio

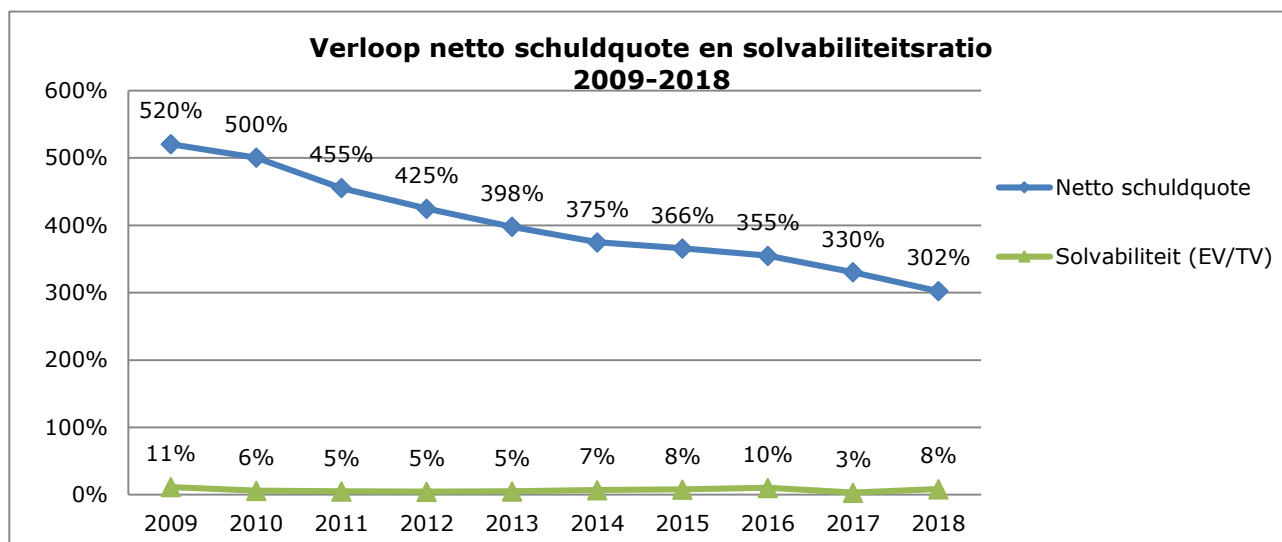
De solvabiliteits-ratio is het kengetal dat inzicht geeft in de mate waarin we in staat zijn aan onze financiële verplichtingen te voldoen. Indien er sprake is van een forse schuld én veel eigen vermogen, het totaal van de algemene en de bestemmingsreserves, dan behoeft een hoge schuld geen probleem te zijn voor de financiële positie. Uit een eerdere financiële trendanalyse van Deloitte blijkt dat de gemiddelde solvabiliteitsratio voor 2014 voor alle waterschappen 11% bedroeg.

Onze gemiddelde solvabiliteitsratio bedroeg in 2017 3% door met name de balansverkorting. Onze solvabiliteitsratio over 2018 bedraagt 8%.

Het verloop van de netto schuldquote en de solvabiliteitsratio over de periode 2009-2018 is onderstaand grafisch weergegeven.

Grafiek 4.1 Verloop netto schuldquote en solvabiliteitsratio

4.4. Onttrekkingen en dotaties aan reserves en voorzieningen

Deze paragraaf bevat een overzicht van alle beschikbare reserves en voorzieningen. Onderstaand wordt het verloop van de diverse reserves en voorzieningen gepresenteerd en toegelicht.

Algemene reserves

De algemene reserves betreffen de algemene reserves Watersysteem en Zuivering en het nog te bestemmen resultaat 2018.

Tabel 4.5 Algemene reserves

Eigen vermogen (bedragen * € 1.000)	Saldo 01-01-2018	Stortingen	Onttrekkingen	Saldo 31-12-2018
Algemene reserve weerstandsvermogen Watersysteem	5,5	20,3	4,6	21,2
Algemene reserve weerstandsvermogen Zuivering	1,0	7,4	0,0	8,3
Resultaat 2018 (nog te bestemmen)	0,0	13,1	0,0	13,1
Totaal algemene reserves	6,5	40,8	4,6	42,6

Door de besluitvorming over de balansverkorting zijn in 2017 immateriële activa ten laste van het eigen vermogen afgeboekt. Daarbij zijn ook beide algemene reserves aangesproken. De VV heeft besloten dat de algemene reserves, zodra de resultaten het toelaten, weer op het niveau van vóór de balansverkorting moeten worden gebracht (€ 41,9 miljoen). Hiervoor wordt het resultaat over 2018 aan deze reserves toegevoegd.

Bestemmingsreserves

Tabel 4.6 Bestemmingsreserves

Bestemmingsreserves (Bedragen * € 1 miljoen)	Saldo 1-1-2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo 31-12-2018
Reserve niet vrij besteedbaar vermogen	0,0	0,0	0,0	0,0

Bestemmingsreserves (Bedragen * € 1 miljoen)	Saldo 1-1-2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo 31-12-2018
Reserve frictiekosten	3,6	0,0	1,3	2,3
Reserve Zoetwaterfabriek	0,0	1,2	0,0	1,2
Reserve cao-afspraken	0,0	0,8	0,0	0,8
Egalisatiereserve Afvalwaterzuivering Harnaschpolder (PPS)	3,6	4,9	0,0	8,5
Totaal bestemmingsreserves	7,2	6,9	1,3	12,8

Reserve niet vrij besteedbaar vermogen

Bij de resultaatbestemming van de Jaarrekening 2015 is besloten deze reserve in te stellen.

Reserve frictiekosten

Deze reserve is bedoeld voor de dekking van personele en materiële uitgaven die voortkomen uit organisatiemaatregelen. Op basis van besluitvorming bij de Begroting 2018 is in 2018 een bedrag van € 1,3 miljoen ten gunste van de exploitatie gebracht.

Reserve Zoetwaterfabriek

Deze reserve is in 2018 ingesteld om de ontvangen afkoopsom van € 1,2 miljoen voor het onderhoud van de AWZI Nieuwe-Waterweg in te zetten voor de dekking van de Zoetwaterfabriek.

Reserve toekomstige cao-afspraken

In verband met de nog af te sluiten cao-onderhandelingen is in 2017 een bedrag van € 0,75 miljoen gereserveerd voor de verwachte nabetaling over 2016 en 2017. In 2018 is de cao afgesloten voor de periode t/m 2019.

Egalisatiereserve AWZI Harnaschpolder

Door de in 2016 tot stand gekomen herfinanciering van de PPS ontstaat vanaf 2016 tot en met 2031 een jaarlijks voordeel en over de jaren 2032 en 2033 een nadeel. In totaal is het effect nihil. In verband daarmee is in 2016 een egalisatiereserve AWZI Harnaschpolder ingesteld. Overeenkomstig de besluitvorming over de actualisatie van de reserves en voorzieningen in de Verenigde Vergadering van 21 september 2017 wordt het jaarlijkse voordeel aan de egalisatiereserve AWZI Harnaschpolder toegevoegd.

Tariefsegalisatiereserves

Tabel 4.7 Tariefsegalisatiereserves

Tariefsegalisatiereserves (Bedragen * € 1 miljoen)	Saldo 1-1-2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	Saldo 31-12-2018
Egalisatiereserve gebouwd	1,3	0,0	0,2	1,1
Egalisatiereserve ingezetenen	1,6	0,0	0,0	1,6
Egalisatiereserve ongebouwd	0,0	0,0	0,0	0,0
Reserve tariefdemping zuivering	5,5	4,6	0,0	10,1
Totaal tariefsegalisatiereserves	8,3	4,6	0,2	12,7

Tariefsegalisatiereserves

De reserves worden meerjarig ingezet bij de tariefberekening. Conform het coalitieakkoord 2015 wordt jaarlijks een bedrag van € 200.000 ten laste van de egalisatiereserve 'gebouwd' ingezet ten gunste van de tariefstelling voor de categorie 'ongebouwd'.

Reserve tariefdemping zuivering

Deze reserve is bedoeld voor een toekomstige demping van de tariefstijging en zal naar verwachting worden benut in 2019, wanneer de effecten van de afschaffing van de kwijtschelding voor de zuiveringsheffing bekend zijn. Het gemiddelde jaarlijkse voordeel van € 1,4 miljoen als gevolg van de herfinanciering van de AWZI Harnaschpolder in 2016 en de besluitvorming in de begroting 2017 over het verschil tussen de geraamde belastingopbrengst in het coalitieakkoord en de begroting van € 3,2 miljoen, wordt toegevoegd aan de reserve tariefdemping zuivering.

Voorzieningen

Tabel 4.8 Voorzieningen

Voorzieningen (bedragen * € 1.000)	Saldo 01-01-2018	Stortingen	Onttrekkingen	Vrijval	Saldo 31-12-2018
Voorziening wachtgeld	477	141	203		415
Voorziening pensioenen	108	21		129	0
Voorziening zuiveringstechnische werken	2.531	800	427	2.904	0
Voorziening bijdrage slibverbrandingsinstallaties	1.888	0	850		1.038
Voorziening OAS	1.745	0	166	1.579	0
Totaal voorzieningen	6.749	962	1.646	4.612	1.453

Voorzieningen voor arbeid gerelateerde verplichtingen

Voorziening wachtgeld

Deze voorziening dekt de toekomstige wachtgeldaanspraken van ex-medewerkers en collegeleden.

Voorziening pensioenen

Deze voorziening is in 2011 gevormd voor de dekking van de pensioenverplichtingen van de oud-bestuurders. De onttrekking betreft de werkelijke betaalde pensioenen over 2018 aan oud-bestuurders. Per eind 2018 is de voorziening opgeheven.

Voorziening voor overige onderhoudswerkzaamheden

Voorziening onderhoudsinvesteringen zuiveringstechnische werken

Deze voorziening is in 2013 gevormd voor het dekken en egaliseren van de kosten van de onderhouds vervangingen van zuiveringstechnische werken. In 2018 is besloten deze voorziening op te heffen.

Voorziening bijdrage slibverbrandingsinstallaties

De onttrekking van € 0,85 miljoen betreft de jaarlijkse dekking van de kapitaallasten van de investeringen die samenhangen met de hiervoor ontvangen bijdrage.

Overige voorzieningen

Voorziening OAS

Deze voorziening is in 2016 gevormd voor de dekking van de kosten van de voortzetting van de OAS-regeling. Per eind 2018 is de voorziening opgeheven.

4.5. Risicomanagement en weerstandsvermogen

4.5.1 Risicomanagement

Het Hoogheemraadschap van Delfland heeft een organisatiebreed risicobeleid geïmplementeerd. Dit risicobeleid stelt ons in staat om de risicopositie op een consistente manier in beeld te brengen en om de onderbouwing van het benodigde weerstandsvermogen te verbeteren. Met het beleid blijven we voldoen aan de wettelijke verplichting voor waterschappen om de risico's in kaart te brengen en beleid te ontwikkelen om deze risico's af te dekken.

De risicopositie van Delfland is gebaseerd op een organisatiebrede inventarisatie en periodieke (halfjaarlijkse) update van de belangrijkste risico's en beheermaatregelen. Deze werkwijze is gehanteerd voor voorliggende Jaarrekening 2018.

Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie

In 2018 zijn geen risico's opgetreden voor de programmalijn Waterveiligheid. In de periode van 23 juli tot 3 september 2018 is de calamiteitenorganisatie wel opgeschaald geweest vanwege extreme droogte. Door goede beheermaatregelen, bestaande uit onder meer inspectie van droogtegevoelige dijken gedurende tien weken en het herstellen van 95 scheuren wegens uitdroging, is de impact van de droogte beperkt gebleven. Ook in 2019 zal nog herstelwerk plaatsvinden van enkele scheuren. Om de stabiliteit van de kering in het winterseizoen te behouden, is het schadeonderhoud uitgesteld.

Watersysteem

Van de opgetreden risico's met betrekking tot het watersysteem, vanaf opschaling naar fase 1 in de calamiteitenfase, zijn de bijkomende kosten van circa € 0,1 miljoen volledig opgevangen binnen de begroting.

In 2018 is vier keer opgeschaald vanwege lokale verontreiniging in het oppervlaktewater. In april 2018 was er een olieverontreiniging in de Naaldwijksevaart. In mei 2018 veroorzaakte hevige regenval waterverontreiniging en vissterfte als gevolg van riooloverstorten. In juni 2018 was ruwe stookolie gelekt op de Nieuwe-Waterweg met de dreiging van vervuiling van ons gebied. Door het treffen van de juiste beheermaatregelen is ons gebied gevrijwaard gebleven van olieverontreiniging. Op 3 oktober 2018 is opgeschaald naar fase 2 vanwege lekkage aan persleidingen onder de Kerstanjewetering. De lekkages hebben geen problemen in het oppervlaktewater opgeleverd.

In verband met het risico op wateroverlast door extreme buien is in 2018 twee keer opgeschaald naar fase 2. Op 31 mei 2018 vanwege hevige regenval waarbij op enkele locaties wateroverlast is ontstaan en waarbij ook sprake was van waterverontreiniging en vissterfte als gevolg van riooloverstorten. We hebben diverse maatregelen genomen, waaronder de inzet van de waterbergingen Wollebrand en Woudse polder. Op 6 september 2018 is opgeschaald vanwege hoge waterstanden in de tussenboezem van Berkel en de Noordpolder. Door het inzetten van de Bergboezem Berkel en het bergingsgebied Voorafsche polder en door het schonen van de tussenboezem zijn de waterstanden onder controle gebleven.

In de periode van 23 juli tot 3 september 2018 is Delfland opgeschaald geweest vanwege de extreme droogte. Door goede beheermaatregelen waaronder het instellen van de Klimaatbestendige Wateraanvoer is de impact van de droogte beperkt gebleven. Delfland heeft de waterpeilen goed kunnen handhaven. Op een paar incidenten na, waaronder vissterfte en lokaal hoge zoutconcentraties, hebben zich verder geen calamiteiten voorgedaan. Om zoutindringing tegen te gaan is tijdelijk een vaarbepijping c.q. stremming ingesteld. In 2018 hebben zich verder geen calamiteiten voorgedaan door te hoge concentraties nutriënten in het oppervlaktewater of eventuele schade aan natuurvriendelijke oevers.

Afvalwaterketen en zuiveren

Vanwege een tweetal storingen in een effluentpomp op de AWZI Nieuwe-Waterweg is in een regenachtige periode kortstondig een sterk verdunde hoeveelheid afvalwater ongezuiverd geloosd op het oppervlaktewater van de Nieuwe-Waterweg. Er zijn technische aanpassingen doorgevoerd om herhaling te voorkomen en er is melding gemaakt van beide incidenten bij Rijkswaterstaat, het hiervoor bevoegd gezag.

Tussen 26 en 30 juli 2018 heeft het gemaal Hogeveeld, vanwege een menselijke fout tijdens onderhoudswerkzaamheden, geen afvalwater afgevoerd waardoor er rioolwater is overgestort. Delfluent Services B.V. heeft de schade hersteld. Er zijn geen extra uitgaven gedaan.

Het financiële risico van de dienstverleningsvergoeding AWZI Harnaschpolder is opgetreden. De vergoeding aan Delfluent B.V. wordt medebepaald door de werkelijke prestaties van Delfluent B.V. en het verloop van een aantal exogene indices. Er was sprake van een lagere gemiddelde stijging van de gepubliceerde indices, dan de 2,4% waarvan in de begroting is uitgegaan, met als gevolg een lagere dienstverleningsvergoeding van circa € 0,6 miljoen.

Eind januari 2018 moesten de gevolgen van een persleidingbreuk in Maassluis worden bestreden. De uitgaven hiervoor bedroegen circa € 0,2 miljoen. Dit is binnen de begroting opgevangen.

Eind september 2018 is bij de Kerstanjewetering een lekkage geconstateerd in twee persleidingen: de 1e Delftleiding en de DSM-leiding. De afvoer van beide leidingen is gecontinueerd via omleidingen. De extra uitgaven voor het afhandelen van de calamiteit en het herstellen van de reguliere situatie zijn nog niet afgerond, maar worden naar schatting meer dan € 3 miljoen. Het financieel risico ligt bij de PPS-partner. De Gemeente Delft is aansprakelijk

gesteld. Het onderzoek naar de oorzaak loopt nog. Er zijn door Delfland geen extra uitgaven gedaan.

Innovatie, duurzaamheid en financiële producten

In 2018 is er geen sprake geweest van discontinuïteit van systemen en datavermindering. Datalekage heeft in beperkte mate plaatsgevonden in de vorm van het verlies van een aantal smartphones en tablets. Delfland heeft direct de verloren gegane apparatuur op afstand geblokkeerd waardoor het opgetreden risico tot een minimum is beperkt. Er is conform begroting € 0,4 miljoen uitgegeven aan audits, penetratietesten, technische adviezen, en maatregelen en campagnes voor veiligheidsbewustzijn.

Veiligheid (alle programma's)

In 2018 zijn in totaal 64 meldingen ontvangen over incidenten met gevaarlijke situaties. Bij 34 meldingen betrof het een gevaarlijke situatie. De resterende 30 meldingen zijn, in oplopende ernst, onder te verdelen in: 5x bijna ongeval, 4x schade-incident, 17x EHBO-ongeval, 2x doktersbehandeling en 2x niet werk gerelateerde medische oorzaak. Van alle meldingen ging het in acht gevallen om risicoklasse 1 (eventueel aanvaardbaar), in negentien gevallen om risicoklasse 2 (enig of mogelijk risico), 26 gevallen klasse 3 (belangrijk risico) en negen gevallen klasse 4 of 5 (hoog/zeer hoog risico). De twee meldingen met een niet werk gerelateerde medische oorzaak zijn niet geclassificeerd.

In onderstaande tabel worden de uitgaven in 2018 van de getroffen beheermaatregelen bij opgetreden risico's per programma weergegeven (opgevangen binnen bestaande begroting).

Tabel 4.9 Opgetreden risico's

Programma (Bedragen * 1 miljoen)	2018
Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie	-
Gezond, schoon en zoet water	-
Watersysteem	0,1
Afvalwaterketen en zuiveren	-0,4
Innovatie, duurzaamheid en financiële producten	-
Bestuur, organisatie en instrumenten	0,4
Totale uitgaven beheermaatregelen bij opgetreden risico's	0,1

Onderstaand zijn de risico's en beheermaatregelen opgenomen zoals vermeld in de Burap 2018. Aangegeven is of de risico's zich in 2018 hebben voorgedaan.

Risico's en beheermaatregelen				
Nr	Risico	Niveau	Domein *	Beheersmaatregel
1	Restrisico normering overstrooming	ZH	Waterkeringen (A)	Parate organisatie crisisbeheersing.
2	Niet bijhouden klimaatverandering	ZH	Waterkeringen (A)	Delfland blijft de klimaatscenario's proactief volgen en neemt op basis daarvan adequate maatregelen. Indien de klimaatverandering harder gaat dan verwacht en nog extremere situaties zich eerder voordoen dan waarop we voorbereid zijn, worden noodmaatregelen ingezet, tijdelijke keringen op strategische plaatsen opgeslagen en de calamiteitenorganisatie verder opgetuigd.

Risico's en beheermaatregelen				
Nr	Risico	Niveau	Domein *	Beheersmaatregel
3	Niet halen lange termijn doelen Kaderrichtlijn Water	ZH	Water-systeem (C)	Het risico bestaat dat de verbetering van de chemische waterkwaliteit, die randvoorwaardelijk is voor het behalen van de ecologische doelen, niet tijdig op gang komt. Vanuit verschillende netwerken en gremia wordt ingezet op beleidsbeïnvloeding om dit risico te beheersen. De Delta-aanpak waterkwaliteit en zoetwater speelt hier een belangrijke rol. Communicatiemiddelen en afsprakenkader Emissieloze kas worden hiervoor ingezet.
4	Continuïteit organisatie	ZH	Bedrijfsvoering P&O (F)	Strategische Personeelsplanning (SPP) is ingevoerd in 2018, op basis van een eerdere pilot. Met SPP wordt de strategische personeelsbehoefte voor een periode van 4 jaar in beeld gebracht en wordt bepaald welke HR-acties nodig zijn om de behoefte te realiseren. In relatie tot de behoefte wordt ook nagegaan hoe we voor bepaalde functies het beste kunnen werven. Daarnaast wordt ingezet op branding, arbeidsmarktcommunicatie en recruitment om op een krappere wordende arbeidsmarkt toch de juiste medewerkers te vinden en te verleiden. Voor toezicht en handhaving zijn specifieke maatregelen getroffen.
5	Verlies van controle over kritieke/vitale infrastructuur (continuïteit van de systemen)	ZH	Bedrijfsvoering I&A (F)	De beheermaatregelen vallen uiteen in drie aandachtsgebieden: preventie, detectie en recovery. 1. Preventie bestaat uit veel voorlichting (awareness bij gebruikers essentieel) en anti-virus /firewall protectie; 2. voor Detectie zijn zowel alerte gebruikers als technische middelen nodig. Beiden om 'vreemd' gedrag zo vroeg mogelijk te detecteren; 3. Na detectie wordt de besmetting door I&A geïsoleerd en vervolgens worden de back-ups gebruikt om de aangetaste delen te verwijderen en de jongste bruikbare back-up terug te zetten. Door de huidige maatregelen risiconiveau M, zonder maatregelen zeer hoog tot ontoelaatbaar.
6	Ongeval tijdens werkzaamheden	ZH	Bedrijfsvoering P&O (F)	Risico-Inventarisatie en Evaluatie (RI&E) voor alle activiteiten. Via de RI&E worden de risico's in beeld gebracht en maatregelen, met behulp van een plan van aanpak, genomen om ongevallen te voorkomen. Daarnaast wordt een safetymanagementsysteem ontwikkeld. Ter dekking van financiële consequenties van eventuele bedrijfsongevallen met dodelijke afloop c.q. blijvende invaliditeit heeft Delfland een verzekering afgesloten.
7	Lokale verontreiniging watergang <i>In 2018 opgetreden risico</i>	H	Water-systeem (C)	Intensivering van handhaving en bewustwording (Polderaanpak Bestrijdingsmiddelen) is erop gericht dit risico te minimaliseren. Dit gebeurt door een app te ontwikkelen, waarmee waterkwaliteitsgegevens online worden geplaatst, waardoor interactie en bewustwording bij ingelanden wordt vergroot. Een opgetreden lokale verontreiniging zal, als noodmaatregel, worden geïsoleerd en verwijderd.
8	Afschuiven veenkades	H	Waterkeringen (A)	De veenkades worden bij neerslagtekort met voorrang geïnspecteerd. Door verdere professionalisering van de inspectie en de tweede toetsronde regionaal ontstaat meer inzicht in de meest gevoelige kades en kunnen zo nodig gepaste maatregelen genomen worden.

Risico's en beheermaatregelen				
Nr	Risico	Niveau	Domein *	Beheersmaatregel
9	Permanent hoge concentraties nutriënten (veiligheid, reputatie en stank)	H	Water-systeem (C)	Te hoge concentraties nutriënten in het oppervlaktewater veroorzaken een slechte waterkwaliteit. Aan tuinders en agrariërs kan geen verbod opgelegd worden om nutriënten te gebruiken. Wel kunnen zij worden aangezet tot verantwoord gebruik van nutriënten. Intensivering van handhaving en bewustwording (Polderaanpak Bestrijdingsmiddelen) en uitvoering van maatregelen in Deltaplan Agrarisch Waterbeheer-kader (DAW) dragen bij aan het verkleinen van het risico op permanent hoge concentraties nutriënten.
10	Overstroming door extreme buien <i>In 2018 opgetreden risico</i>	H	Water-systeem (C)	Delfland zet in met het programma Watersysteem om de bekende en berekende wateroverlast-knelpunten op te lossen, met het programma Klimaatadaptatie speelt Delfland in op de verdere klimaatverandering en mogelijk toename van extreme buien. Daarnaast heeft Delfland een adequate crisisorganisatie.
11	Veranderende inzichten op Rijksniveau, die leiden tot aanscherping van de normering van de primaire keringen (tot extra maatregelen en tot extra kosten)	H	Water-keringen (A)	Het veranderende kader leidt mogelijk tot een verbeteropgave voor de Delflandse dijk of de kustverdediging. In geval van een verbeteropgave zal Delfland een beroep doen op het Hoogwaterbeschermingsprogramma. De benodigde hoeveelheid geld en menskracht voor toetsen wordt gemonitord en eventuele afwijkingen worden in de P&C-cyclus ingebracht.
12	Dienstverleningsvergoeding PPS <i>In 2018 opgetreden risico</i>	H	Zuivering (D)	De begrote dienstverleningsvergoeding is gebaseerd op een stijging van de indices van 2,4%. Delfland beoordeelt en maakt periodiek melding van dit risico aan de hand van de voortgang van de prestaties, de werkelijke ontwikkeling van de indices en de bijgestelde prognoses van Delfluent.
13	Ziekteverzuim	H	Bedrijfsvoering P&O (F)	Een nieuw inzetbaarheidsbeleid is opgesteld. Dit ligt momenteel bij de OR ter instemming. Inmiddels zijn trainingen voor leidinggevenden gepland.
14	Schade Natuurvriendelijke Oever	H	Water-systeem (C)	Door goed beheer en onderhoud en door oevers constructief te beschermen (kooien, beschoeiingen, enz.) kan dit risico verkleind worden.
15	Te lage waterpeilen door droogte <i>In 2018 opgetreden risico</i>	H	Water-systeem (C)	De inzet van Delfland is om de zoetwater-aanvoer te blijven waarborgen, daarnaast wordt gekeken hoe de behoefte/gebruik aan zoetwater verder omlaag kan. Door actief peilbeheer wordt het risico op te laag waterpeil verlaagd.
16	Langdurige uitval Technische Automatisering systeem	H-M	Zuivering (D)	Beheermaatregelen die zich richten op preventie en/of bestrijding van de gevolgen van uitval van Technische Automatisering (TA) liggen klaar 'op de plank'. Een opgetreden uitval van TA zal worden behandeld als een calamiteit.
17	Verlies van persoons- of bedrijfsgegevens en van data-integriteit	M	Bedrijfsvoering I&A (F)	Delfland werkt voortdurend aan het bewustzijn van informatiebeveiliging van alle Delflanders en realiseert zich dat informatiebeveiliging pas in de laatste plaats een zaak van I&A is. I&A beschikt over, en oefent met, een calamiteitenbestrijdingsplan. Vanuit dit plan en dit scenario kan de calamiteitenorganisatie in werking worden gesteld om de omvang van het probleem en de consequenties voor de verschillende bedrijfsonderdelen vast te kunnen stellen en via de calamiteitenorganisatiekanalen te communiceren met heel Delfland. Daarnaast is een protocol vastgesteld voor het geval er zich in het kader van de bescherming van persoonsgegevens een datalek mocht voordoen.

Risico's en beheermaatregelen				
Nr	Risico	Niveau	Domein *	Beheersmaatregel
18	Falen kade door vreemd object (boom, duiker)	M	Waterkeringen (A)	Bij ongewenste nieuwe Niet Waterkerende Objecten (NWO's) op gesaneerde dijkvakken en ongewenste bestaande NWO's vindt handhaving plaats conform toezichtsplan.
19	Persleidingbreuk <i>In 2018 opgetreden risico</i>	M	Zuivering (D)	Beheermaatregelen die zich richten op preventie en/of bestrijding van de gevolgen van persleidingbreuk liggen klaar 'op de plank'. Een opgetreden persleidingbreuk zal worden behandeld als een calamiteit.
20	Verlies bediening kunstwerk in kering	M	Waterkeringen (A)	Inventarisatie kunstwerken en bedieningsprotocollen voor de eigen kunstwerken en de door derden bediende kunstwerken.

*= Achter domeinnaam is tussen haakjes Programma vermeld

4.5.2 Weerstandsvermogen

Risicomangement ondersteunt op een gestructureerde manier het behalen van de doelstellingen binnen Delfland. Dit door risico's expliciet te maken, beheermaatregelen aan risico's te koppelen en door deze beheermaatregelen uit te voeren en te monitoren. De risicopositie, het totaal aan risico dat een organisatie loopt, geeft aan op welke problemen de organisatie zich moet voorbereiden. Dit kan middels verzekeringen en het weerstandsvermogen, maar ook met preparatie van de crisisorganisatie op de relevante scenario's.

De volgende uitgangspunten worden gehanteerd:

- De beschikbare weerstandscapaciteit bestaat uit de algemene reserves en de post onvoorzien;
- Gestreefd wordt naar een weerstandsvermogen tussen 1,0 en 1,4;
- De paragraaf weerstandsvermogen van de diverse planning & control-producten geeft inzicht in de relatie tussen de resultaten van de risicoanalyse, het actuele weerstandsvermogen en het benodigde weerstandsvermogen;
- In elk voorstel aan de Verenigde Vergadering wordt een expliciete risicoafweging gemaakt.

Een deel van het eigen vermogen wordt afgezonderd in de algemene reserves weerstandsvermogen.

Beschikbare weerstandscapaciteit

De beschikbare weerstandscapaciteit van Delfland bestaat uit het geheel aan middelen dat de organisatie daadwerkelijk ter beschikking heeft om de risico's financieel af te dekken. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de incidentele weerstandscapaciteit en de structurele weerstandscapaciteit.

De incidentele weerstandscapaciteit is het vermogen om calamiteiten eenmalig op te vangen. Het zijn de direct aan te wenden middelen voor financiële tegenvallers.

Voor Delfland zijn dit de volgende reserves zoals benoemd in de nota Reserves en voorzieningen:

- Algemene reserve weerstandsvermogen Watersysteem;
- Algemene reserve weerstandsvermogen Zuivering;
- Nog te bestemmen resultaat.

Van het verloop van de algemene reserves over 2018 (de incidentele weerstandscapaciteit) kan het volgende overzicht worden gegeven.

Tabel 4.10 Algemene reserves

Eigen vermogen (bedragen * € 1 miljoen)	Saldo 01-01-2018	Stortingen	Onttrekkingen	Saldo 31-12-2018
Algemene reserve weerstandsvermogen Watersysteem	5,5	20,3	4,6	21,2
Algemene reserve weerstandsvermogen Zuivering	1,0	7,4	0,0	8,3
Resultaat 2018 (nog te bestemmen)	0,0	13,1	0,0	13,1
Totaal algemene reserves	6,5	40,8	4,6	42,6

Conform de vastgestelde nota's Reserves en voorzieningen en Risico's en weerstandsvermogen worden de bestemmingsreserves niet meegerekend bij de bepaling van het weerstandsvermogen.

De structurele weerstandscapaciteit betreft de middelen die permanent kunnen worden ingezet om tegenvallers op te vangen zonder dat dit ten koste gaat van de uitvoering van de bestaande taken. Het betreft hierbij voor Delfland de post Onvoorzien in de begroting.

De onderstaande tabel toont de beschikbare weerstandscapaciteit eind van 2018.

Tabel 4.11 Beschikbare weerstandscapaciteit

Onderdeel weerstandsvermogen	Bedrag (* € 1 miljoen)
Restant post onvoorzien	0,1
Algemene reserve weerstandsvermogen Watersysteem	21,2
Algemene reserve weerstandsvermogen Zuivering	8,3
Nog te bestemmen resultaat 2018	13,1
Totaal beschikbare weerstandscapaciteit	42,7

Benodigd weerstandsvermogen

Het benodigde weerstandsvermogen bestaat uit de afdekking van het op basis van een simulatie berekende bedrag van risico's.

Het benodigde weerstandsvermogen blijkt uit onderstaande tabel.

Tabel 4.12 Benodigde weerstandsvermogen

Risico's	Bedrag (* € 1 miljoen)
Concern breed risicoprofiel	25,0
Totaal benodigde weerstandsvermogen	25,0

Beoordeling weerstandsvermogen

Het concernbreed risicoprofiel betreft het totaal van alle risico's op basis van de berekening per risico van de kans van optreden maal het bedrag per risico.

Het weerstandsvermogen wordt beoordeeld op grond van een bestuurlijk vastgestelde ratio tussen enerzijds de beschikbare weerstandscapaciteit en anderzijds de risico's waarvoor geen voorzieningen zijn getroffen of verzekeringen zijn afgesloten, plus de mogelijke negatieve exploitatiesaldi van de meerjarenbegroting 2018-2023.

De weerstandsratio van Delfland per eind 2018 is:

$$\text{Ratio weerstandsvermogen} = \frac{\text{Beschikbare weerstandscapaciteit}}{\text{Benodigd weerstandsvermogen}} = \frac{42,7}{25,0} = 1,7$$

Om het weerstandsvermogen te kunnen beoordelen dient te worden vastgesteld welke ratio Delfland als gewenst nastreeft. Hiertoe wordt gebruikgemaakt van onderstaande waarderingstabel.

Tabel 4.13 Waarderingsstabel beoordeling weerstandsvermogen

Waarderingscijfer	Ratio weerstandsvermogen	Waardering
A	$2,0 < x$	Uitstekend
B	$1,4 < x < 2,0$	Ruim voldoende
C	$1,0 < x < 1,4$	Voldoende
D	$0,8 < x < 1,0$	Matig
E	$0,6 < x < 0,8$	Onvoldoende
F	$x < 0,6$	Ruim onvoldoende

Delfland streeft een ratio na van het weerstandsvermogen van tussen de 1,0 en 1,4. De berekende ratio aan het eind van 2018 is hoger dan deze marge.

4.6. Verbonden partijen

Algemeen

Het aangaan van banden met (verbonden) derde partijen komt altijd voort uit het publiek belang. Verbindingen met derde partijen zijn een manier om een bepaalde publieke taak uit te voeren. Per partij (een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisatie) is sprake van een financieel en een bestuurlijk belang.

Financieel belang: 'Een aan de verbonden partij ter beschikking gesteld bedrag dat niet verhaalbaar is indien de verbonden partij failliet gaat, en het bedrag waarvoor aansprakelijkheid bestaat indien de verbonden partij haar verplichtingen niet nakomt'.

Bestuurlijk belang: 'Zeggenschap, hetzij uit hoofde van vertegenwoordiging in het bestuur hetzij uit hoofde van stemrecht'.

In 2013 is de nota Verbonden Partijen door de VV vastgesteld.

Stand van zaken verbonden partijen

Aan het eind van 2018 nam Delfland deel in de volgende verbonden partijen:

- Nederlandse Waterschapsbank N.V.
- GR Slibverwerking
- Ontwikkelmaatschappij het Nieuwe Westland C.V.
- GR Regionale Belastinggroep
- GR Beheer grondwater Delft Noord (per 1 januari 2016 opgeheven maar nog notarieel te ontbinden)
- Aquon
- Stichting Het Waterschapshuis
- Unie van Waterschappen
- Vereniging van Zuid-Hollandse Waterschappen
- Overeenkomst kosten voor gemene rekening Muskusrattenbestrijding

Aan vier verbonden partijen zijn financiële garanties verleend.

Ontwikkelingen diverse verbonden partijen in 2018

Direct verbonden partijen

De direct verbonden partijen zijn partijen waarin Delfland, conform de definitie van verbonden partijen, zowel een bestuurlijk als financieel belang heeft.

Nederlandse Waterschapsbank N.V. (NWB)	
Vestigingsplaats	Den Haag
Rechtsvorm	Naamloze Vennootschap
Ingangsdatum	1954
Openbaar belang (doelstellingen en activiteiten)	
Als huishankier van de waterschappen levert de NWB diensten op het gebied van betalingsverkeer, electronic banking en consultancy. Doelstelling van de bank is het zo gunstig mogelijk en exact op maat aanbieden van de	

Nederlandse Waterschapsbank N.V. (NWB)

gewenste financieringen. Maatschappelijke relevantie, hoge kwaliteit, een sterke financiële positie en integriteit zijn de hoekstenen van het beleid van de bank.

Financieel belang Delfland

Delfland is eigenaar van 755 aandelen A en 60 aandelen B van de NWB. De nominale waarde van deze aandelen bedraagt in totaal € 114.425.

Bestuurlijk belang Delfland

Het bestuurlijk belang wordt gestalte gegeven door deel te nemen aan de Algemene Vergadering van aandeelhouders. Ieder aandeel A geeft recht op 1 stem en ieder aandeel B geeft recht op 4 stemmen.

Financiële kerncijfers (x € 1 miljoen):

	31-12-2018	31-12-2017
-Eigen vermogen	1.726	1.628
-Vreemd vermogen	81.663	85.168
-Jaarresultaat	97	121

Relatie met programma

Bestuur, organisatie en instrumenten

Risico's

Overige informatie

Begin 2011 heeft de NWB Bank besloten tot een maximale reservering van de jaarlijkse winsten, zolang niet wordt voldaan aan de Bazelse 3%-norm voor leverage ratio. Deze ratio van de NWB is nu minder dan 2%. Om in de aanloop naar 2018 toe te groeien naar de vooralsnog vereiste norm van 3%, is de winst over 2017 ingehouden.

GR Slibverwerking

Vestigingsplaats

Rotterdam

Rechtsvorm

Gemeenschappelijke Regeling

Ingangsdatum

1 januari 2010

Openbaar belang (doelstellingen en activiteiten)

De GR behartigt de belangen van de deelnemende waterschappen op het terrein van:

- Het (doen) transporteren van zuiveringsslib naar eindbestemmingen;
- Het gecontroleerd (doen) storten of verwerken van zuiveringsslib;
- Het (doen) afvoeren of storten van asresten of andere restproducten van de verwerking van zuiveringsslib;
- Het (doen) afzetten van zuiveringsslib en/of restproducten;
- Het produceren van duurzame energie en de interne afzet daarvan.

De GR Slibverwerking is 12% aandeelhouder in NV HVC en heeft tot doel de behartiging en coördinatie van de belangen van de deelnemende waterschappen met betrekking tot de bewerking en verwerking van slib en residuen en de gezamenlijke ontwikkelingen in de afvalwaterketen. De kerntaak van de gemeenschappelijke regeling is het gezamenlijk behartigen van het aandeelhouderschap in de NV HVC en het afstemmen van de activiteiten die met of door NV HVC ten behoeve van de in de gemeenschappelijke regeling deelnemende waterschappen worden uitgevoerd. Hiertoe oefent de GR een actief aandeelhouderschap uit, om namens de deelnemende waterschappen een nauwe betrokkenheid bij ontwikkelingen en innovatie in afval- en slibverwerking te borgen.

Financieel belang Delfland

Samen met vier andere waterschappen participeert Delfland in de GR Slibverwerking. De GR houdt, namens de deelnemende waterschappen, 12% van de aandelen in het kapitaal van NV Huisvuilcentrale Noord-Holland (HVC). De GR ontvangt jaarlijks een garantstellingsprovisie van HVC en betaalt deze door aan de deelnemende waterschappen.

Bestuurlijk belang Delfland

Namens Delfland heeft één hoogheemraad zitting in het algemeen en het dagelijks bestuur van de GR.

De GR heeft één vertegenwoordiger benoemd in de Raad van Commissarissen van de HVC.

Financiële kerncijfers (€):

	31-12-2018	31-12-2017
-Eigen vermogen	18.044	0
-Vreemd vermogen	0	18.044
-Jaarresultaat	0	0

Relatie met programma

Afvalwaterketen en zuiveren

Risico's:

Via deelname in de gemeenschappelijke regeling Slibverwerking 2009 staat Delfland garant voor 24% van de overeenkomsten voor geldlening die HVC is aangegaan voor de slibverwerkingsinstallatie. In 2016 heeft het bestuur van de GR ingestemd met het herfinancieren van aflopende leningen voor investeringen in de slibverbrandingsinstallatie. In totaal staat de GR per 1 januari 2019 garant voor € 29,8 miljoen. Het aandeel van Delfland in de GR is 24%, zodat sprake is van een verleende garantie van maximaal € 7,1 miljoen.

Overige informatie

Naast de verwerking van slib, wint HVC energie terug en produceert het duurzame energie. Aandeelhouders mogen deze duurzaamheidscredits meerekenen in hun klimaatdoelstellingen zoals MJA-3. Door de opening van

GR Slibverwerking

een windmolenpark op zee in 2017 is de verwachting dat deze bijdrage in 2018 het achttvoudige zal worden van de bijdrage tot nu toe.

Ontwikkelingsmaatschappij 'Het nieuwe Westland' C.V.

Vestigingsplaats	Naaldwijk	
Rechtsvorm	Commanditaire Vennootschap	
Ingangsdatum	16 mei 2002	
Openbaar belang (doelstellingen en activiteiten) Het doel is het verbreden van de Westlandse economie en het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit. Dit betreft een PPS-constructie uit 2002 met indertijd drie overheidspartijen (gemeente Westland, provincie Zuid-Holland, Delfland) en een private partij (BNG g.o.). Delfland heeft bij de oprichting in 2002 hieraan deelgenomen om vanuit dit samenwerkingsverband in de planvorming een aantal ABC Delfland-maatregelen in het Westland zeker te stellen (en werk met werk te maken). Vanwege verschillende omstandigheden, waaronder de recessie, zijn de plannen aangepast, is Delfland in 2015 uit de PPS getreden en heeft Delfland zijn belang op een andere manier geborgd.		
Financieel belang Delfland Delfland heeft sinds 2002 een belang in de Ontwikkelingsmaatschappij 'Het Nieuwe Westland' CV. Dit belang is gemaximeerd op € 903.023. Eind 2014 heeft de laatste kapitaalstorting van € 102.310 plaatsgevonden. De totale kapitaalstorting bedraagt nu € 903.023. Op basis van in 2015 gemaakte afspraken (Allonge) is dit 2% van het eigen vermogen.		
Bestuurlijk belang Delfland Delfland is in deze C.V. stille vennoot. De bestuurlijke vertegenwoordiging van Delfland wordt gevormd door één lid van het dagelijks bestuur (i.c. de dijkgraaf) in de raad van vennoten van de C.V..		
Financiële kerncijfers:(in € 1.000)	31-12-2018	31-12-2017
-Eigen vermogen	14.091	14.407
-Vreemd vermogen	35.046	27.516
-Jaarresultaat	-316	-4.192
Relatie met programma	Watersystemen	
Risico's	Mogelijk minder rendement op het eigen vermogen dan de beoogde 15% (contractueel 11%) bij oprichting in 2002.	

Overige informatie

De Verenigde Vergadering heeft op 2 juli 2015 met het voorstel ingestemd om uit het samenwerkingsverband IOPW te treden. Delfland heeft eind 2015 zijn aandelen in de Holding overgedragen aan de gemeente Westland. Hiermee is het samenwerkingsverband beëindigd. Conform de afspraken behoudt Delfland als 'stille' vennoot wel zijn ingelegd vermogen ter grootte van circa € 0,9 miljoen in de Commanditaire Vennootschap. Het belang van Delfland is onder andere vanwege een extra kapitaalstorting door de overgebleven partijen afgenomen tot 2%. De formele doorwerking van de wijziging in de overeenkomst is in 2018 geëffectueerd. De VV heeft hier bij brief d.d. 29 mei 2018, kenmerk 1338014, kennis van genomen. Na opheffen van de BV/CV-constructie wordt na verrekening van winst/verlies dit ingelegd vermogen aan Delfland uitgekeerd. Naar verwachting is dat in 2030. De inzet van Delfland beperkt zich tot het jaarlijks voor gezien kennismaken van de jaarstukken van de C.V..

Regionale Belastinggroep (RBG)

Vestigingsplaats	Schiedam
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke Regeling
Ingangsdatum	1 januari 2010
Openbaar belang (doelstellingen en activiteiten) De doelstelling van de gemeenschappelijke regeling is om de kwaliteit van de werkprocessen en de kennis op het gebied van belastingen te waarborgen en te komen tot een kostenreductie. De RBG heeft en int de waterschapsbelastingen voor de Hoogheemraadschappen van Schieland en de Krimpenerwaard en Delfland en de gemeentelijke belastingen voor de gemeenten Delft (vanaf 2013), Vlaardingen (vanaf 2014) en Schiedam (vanaf 2015).	
Financieel belang Delfland Delfland betaalt voor de door de RBG verrichte diensten en is volledig financieel aansprakelijk. De bijdrage voor 2018 bedraagt € 7.639.000.	
Bestuurlijk belang Delfland Namens Delfland hebben twee hoogheemraden zitting in het algemeen bestuur van de RBG. De dijkgraaf is plaatsvervangend lid.	

Regionale Belastinggroep (RBG)

Financiële kerncijfers (€ *1.000):	31-12-2018	31-12-2017
-Eigen vermogen	2.324,4	3.231,9
-Vreemd vermogen	1.512,5	1.560,5
-Jaarresultaat	1.275,8	2.203,8
<i>Kosten</i>		
Bijdrage aan RBG	7.376,0	7.874,0
Relatie met programma	Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	
Risico's		
Overige informatie	De RBG verwacht in de toekomst gecontroleerd verder te groeien door aansluiting van meer gemeenten.	

Aquon

Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke Regeling	
Ingangsdatum	1 juli 2011	
<i>Algemeen belang</i>	De regeling heeft tot doel het verrichten van laboratoriumwerkzaamheden (bemonstering en analyse) voor de deelnemers en hierbij te komen tot vergroting van efficiency, vermindering van de kwetsbaarheid, benutting van de mogelijkheden tot continue kwaliteitsborging, kwaliteitsverbetering en versterking van de innovatiekracht.	
<i>Financieel belang Delfland</i>	Delfland is mede-eigenaar, met een aandeel van 6,4% in de omzet 2017. De bijdrage van Delfland voor 2017 bedroeg in totaal € 1,3 miljoen.	
<i>Bestuurlijk belang Delfland</i>	Een hoogheemraad heeft zitting in het algemeen bestuur.	
Financiële kerncijfers (* € 1.000):	31-12-2018	31-12-2017
-Eigen vermogen	0	294
-Vreemd vermogen	7.627	7.995
-Jaarresultaat	0	0
Relatie met programma	Gezond, schoon en zoet water (opdrachtgever)	
Overige informatie	AQUON bundelt de laboratoriumwerkzaamheden van negen waterschappen. Aan de gemeenschappelijke regeling nemen, naast Delfland, ook de waterschappen Hollandse Delta, Brabantse Delta, De Dommel, Aa en Maas en Rivierenland deel en de hoogheemraadschappen van Rijnland, Schieland en de Krimpenerwaard en Stichtse Rijnlanden.	

Het Waterschapshuis

Vestigingsplaats	Amersfoort	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke Regeling	
Ingangsdatum	2005 (Stichting), vanaf 2010 GR	
<i>Openbaar belang (doelstellingen en activiteiten)</i>	Het Waterschapshuis (HWH) is de regie- en uitvoeringsorganisatie voor de 21 waterschappen op het gebied van informatie- en communicatietechnologie. Het Waterschapshuis heeft als doel het bevorderen van samenwerking op het gebied van ICT tussen de waterschappen en de andere overheden die actief zijn in de natte sector. Onder begeleiding van Het Waterschapshuis spannen de waterschappen zich gezamenlijk in om de kwaliteit van de digitale dienstverlening naar burgers en bedrijven te verbeteren. Daarnaast is het streven gericht op een aanzienlijke kostenbesparing op alle ICT-uitgaven.	
<i>Financieel belang Delfland</i>	De bijdrage van Delfland voor 2018 bedroeg in totaal € 1.102.581. De bijdrage van Delfland is voor 2019 vooralsnog begroot op € 1.289.150 en voor 2020 vooralsnog op € 1.067.528.	
<i>Bestuurlijk belang Delfland</i>	Delfland is vertegenwoordigd in het algemeen bestuur van de GR en in de Opdrachtgeverstafel.	
Financiële kerncijfers (€):	31-12-2018	31-12-2017
-Eigen vermogen	0	0
-Vreemd vermogen	3.346.690	2.666.653
-Jaarresultaat	0	-37.255
Relatie met programma	Bestuur organisatie en instrumenten	
Overige informatie		

Het Waterschapshuis

In 2010 is besloten HWH om te vormen van een stichting naar een GR om meer sturingsmogelijkheden te geven op de activiteiten van HWH. De feitelijke transitie van de activiteiten en de activa en passiva van de stichting naar de GR heeft plaatsgevonden in 2013. In 2014 is een nieuwe uitgewerkte koers voor HWH vastgesteld met o.a. de Koersnotitie HWH 2.0 en de gewijzigde Gemeenschappelijke Regeling. In 2015 is de organisatorische invulling van de Opdrachtgeverstafel rondgekomen en zijn het dienstverleningshandvest en de modeldienstverleningsovereenkomst vastgesteld. De nieuwe koers HWH 2.0 kent een duidelijke, ook financiële, splitsing tussen collectieve en facultatieve programma's. Bovendien is het HWH kleiner van omvang en meer resultaatgericht opgezet.

In 2017 is HWH 2.0 geëvalueerd. Naar aanleiding van deze evaluatie heeft het AB van HWH de opdracht gegeven voor een nieuwe koers. Dit om de belangrijkste knelpunten van HWH op te lossen. Bovendien volgt vanuit de sectorscan digitalisering en de strategienota OGT dat er een grote opgave ligt voor alle waterschappen. De urgentie om deze gezamenlijk op te pakken neemt daarbij toe. Ook voldoet het huidige construct in die optiek niet aan het veranderende landschap en de nieuwe eisen van de digitale transitie. Daarom is het tijd voor een nieuwe koers (HWH 3.0), die in 2018 en 2019 verder uitgewerkt wordt.

Unie van Waterschappen

Vestigingsplaats	Den Haag	
Rechtsvorm	Vereniging	
Ingangsdatum	1927	
Openbaar belang (Doelstellingen en activiteiten)	De Unie treedt namens de waterschappen op als vertegenwoordiger naar het parlement, de Rijksoverheid en organisaties als het Interprovinciaal Overleg en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. De Unie neemt ook het initiatief zelf onderwerpen op de politieke agenda te zetten.	
Visie	De Unie van Waterschappen wil leidend zijn in de strategische discussie over regionaal waterbeheer in zowel de nationale als de internationale context, met als doel 'Duurzaam waterbeheer'.	
Financieel belang Delfland	Jaarlijks wordt contributie betaald aan de Unie. Voor 2018 bedroeg de contributie afgerond € 640.000	
Bestuurlijk belang Delfland	In de ledenvergadering hebben de voorzitters van alle waterschappen zitting.	
Financiële kerncijfers	31-12-2018	31-12-2017
-Eigen vermogen	924.709	827.000
-Vreemd vermogen	5.659.341	5.952.000
-Jaarresultaat	97.477	109.004
Relatie met programma	Bestuur organisatie en instrumenten	
Risico's		
Overige informatie		

Vereniging van Zuid-Hollandse Waterschappen

Vestigingsplaats	Delft	
Rechtsvorm	Vereniging	
Ingangsdatum	22 december 1910 (als Zuid-Hollandse Waterschapsbond, vanaf 27 juli 2007 verder als vereniging)	
Openbaar belang (doelstellingen en activiteiten)	De vereniging heeft tot doel de behartiging van de belangen van de waterschappen in het algemeen en in het bijzonder van die, welke geheel of gedeeltelijk in de provincie Zuid-Holland zijn gelegen.	
Financieel belang Delfland	Jaarlijks betaalt Delfland contributie. Om onnodige opbouw van de reserves tegen te gaan heeft de VZHW besloten over het jaar 2018 eenmalig geen contributies te heffen bij de waterschappen. Besloten is om in 2019 weer contributies te heffen bij de waterschappen, waaronder nu ook het Waterschap Amstel, Gooi en Vecht.	
Bestuurlijk belang Delfland	Namens Delfland zit de dijkgraaf in het bestuur van de vereniging.	
Financiële kerncijfers (€):	31-12-2018	31-12-2017
-Eigen vermogen		17.309
-Vreemd vermogen		
-Jaarresultaat	(nog niet beschikbaar)	-5.762
Relatie met programma	Watersystemen	
Risico's		

Vereniging van Zuid-Hollandse Waterschappen

Overige informatie

Tot en met 2018 waren er formeel zes deelnemende waterschappen (HHD, WSHD, HHR, HHSK, Rivierenland, HDSR). Met ingang van 2019 betaalt het Waterschap Amstel, Gooi en Vecht mee aan de contributie.

Muskusrattenbestrijding

Vestigingsplaats	Houten (Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden)	
Rechtsvorm	Overeenkomst van kosten voor gemene rekening (KvGR)	
Ingangsdatum	1-1-2012	
Openbaar belang (Doelstellingen en activiteiten)	Muskusrattenbestrijding is de verantwoordelijkheid geworden van de waterschappen.	
Financieel belang Delfland	Bijdrage van 5,3% van de totale kosten. Voor 2018 bedragen de geschatte kosten ca. € 512.539,- (excl. Eventuele frictiekosten)	
Bestuurlijk belang Delfland	Bestuurlijk overleg met per waterschap 1 collegelid	
Financiële kerncijfers (): -Eigen vermogen -Vreemd vermogen -Jaarresultaat	Niet van toepassing	Niet van toepassing
Relatie met programma	Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie	
Risico's	<ol style="list-style-type: none"> 1. De werkelijke kosten worden achteraf doorberekend o.b.v. de vooraf afgesproken verdeelsleutels. 2. Het voornemen is om landelijk toe te werken naar het volledig wegvangen van de muskusratten uit Nederland waarna muskusrattenbeheer kan plaatsvinden langs de grens met onze buurlanden. Onduidelijk is of dit consequenties heeft voor de organisatie van het muskusrattenbeheer.	

Overige informatie.

KvGR is een vorm van samenwerking waarbij geen rechtspersoon of orgaan wordt opgericht; het is een bijzondere vorm van doorbelasting van kosten. Met het aangaan van een overeenkomst voor gemene rekening wordt voorkomen dat de kosten die door een waterschap voor een prestatie worden gemaakt, welke prestatie ook wordt uitgevoerd voor een ander waterschap, bij doorberekening aan het andere waterschap met btw moeten worden belast.

Indirect verbonden partijen

Naast de partijen die volgens bovengenoemde definitie zijn aan te merken als verbonden partij, zijn er ook partijen waarmee Delfland indirect verbonden is. Bij deze partijen is er wel sprake van een financieel belang, maar ontbreekt het directe bestuurlijke belang in de indirect verbonden partij, bijvoorbeeld omdat de indirect verbonden partij een stichting is. Een andere mogelijkheid is dat een verbonden partij bijvoorbeeld aandeelhouder of bestuurder is van de, achterliggende, en daarmee indirect verbonden partij. Hoewel er in voorkomende gevallen volgens de letter van de definitie dus geen sprake is van een verbonden partij, is het bestaan van een financieel belang reden genoeg om ook aan deze indirect verbonden partijen aandacht te besteden.

HVC

Vestigingsplaats	Alkmaar
Rechtsvorm	N.V.
Ingangsdatum	1-1-2010 (HVC opgericht op 10 april 1991)
Openbaar belang (doelstellingen en activiteiten)	N.V. HVC is een overheidsvennootschap van 52 gemeenten en 6 waterschappen die samenwerken op het gebied van afvalbeheer en duurzame energie.
Financieel belang Delfland	In verband met leningen aan HVC ten behoeve van slibverbrandingsactiviteiten heeft Delfland, samen met de andere waterschappen in de GR, een hoofdelijke garantstelling afgegeven aan de NWB.
Bestuurlijk belang Delfland	Geen; de GR Slibverwerking 2009 houdt, namens de deelnemende waterschappen, 12% van de aandelen in HVC. Daarnaast zit er namens de GR één vertegenwoordiger in de RvC van HVC.

HVC		
Financiële kerncijfers (x € 1.000):	31-12-2018	31-12-2017
-Eigen vermogen	116.706.000	103.216.000
-Vreemd vermogen	856.447.000	849.006.000
-Jaarresultaat	13.305.000	13.585.000
Relatie met programma	Afvalwaterketen en zuiveren	
Risico's	Per 31 december 2016 bedraagt de restant hoofdsom van alle aan HVC gegarandeerde geldleningen € 53,8 miljoen.	
Overige informatie		

STOWA		
Vestigingsplaats	Den Haag (statutair)	
Rechtsvorm	Stichting	
Ingangsdatum	13 september 1971 (als STORA, m.i.v. 1992 STOWA)	
Openbaar belang (doelstellingen en activiteiten)	STOWA ontwikkelt, vergaart en verspreidt kennis die nodig is om de opgaven waar waterbeheerders voor staan, goed uit te voeren.	
Financieel belang Delfland	De jaarlijkse bijdrage voor 2018 is € 468.883	
Bestuurlijk belang Delfland	Geen; er zitten minimaal 4 en maximaal 6 waterschapsvertegenwoordigers in het bestuur van STOWA.	
Financiële kerncijfers (x € 1.000):	31-12-2018	31-12-2017
-Eigen vermogen	(nog niet beschikbaar)	(nog niet beschikbaar)
-Vreemd vermogen		
-Jaarresultaat		
Relatie met programma	Bestuur organisatie en instrumenten	
Risico's		
Overige informatie		

4.7. Bedrijfsvoering

Verbetering werkprocessen

Om de werkprocessen van Delfland efficiënter en effectiever te maken is in 2017 het programma Continu Verbeteren opgestart. De ambitie van het programma is om:

1. Procesverbetering onderdeel te maken van onze standaard werkwijze;
2. Het verbeteren van werkprocessen uit te voeren volgens een standaard methodiek (LEAN), en op basis van de generieke informatiearchitectuur voor waterschappen (WILMA).

In 2018 zijn er vanuit het programma verschillende activiteiten uitgevoerd die hebben geleid tot concrete procesverbeteringen. In de processen Peilbesluiten, Primair baggeren en Inspectie waterwegen en waterkeringen zijn diverse inefficiënte stappen verwijderd. Het proces van Toezicht en Handhaving is gereed gemaakt voor verdergaande digitalisering (m.n. opslag en terugvindbaarheid van informatie) en het proces Afhandeling meldingen is door volledige digitalisering aanmerkelijk verkort (in 80% van de meldingen is de afhandeling verkort van drie weken tot een werkdag). Het programma Continu Verbeteren wordt ook na 2018 doorgezet.

Inkoop en aanbesteden

Het in 2018 geïmplementeerde financiële systeem Prosa heeft gezorgd voor een betere informatievoorziening met betrekking tot contracten en inkooptrajecten. De spendanalyse, waarin de aard en de omvang van de verschillende inkooptrajecten wordt geanalyseerd, is halfjaarlijks uitgevoerd. Ook zijn de inkoopprocessen geoptimaliseerd en de gebruikers in de organisatie opgeleid. Extra aandacht moet nog worden besteed aan het vastleggen van meerjarige verplichtingen bij meerjarige contracten. Er is nu onvoldoende inzicht in de meerjarige verplichtingen doordat veelal met jaarorders wordt gewerkt.

Op basis van het in 2017 vastgestelde Actieplan Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) is in 2018 een beleidsvisie MVI opgesteld die op 15 februari 2018 is vastgesteld door de VV. Onze activiteiten op het gebied van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen zijn

opgenomen in dit Actieplan. Via de beleidsvisie borgen we de beleidsmatige aanpak van het maatschappelijk verantwoord inkopen.

In 2018 zijn 252 nieuwe contracten geregistreerd. Het betreft contracten met een waarde van meer dan € 10.000 inclusief btw. Voor het overgrote deel waren dit enkelvoudig en meervoudig onderhandse aanbestedingen. Er waren 51 Europese aanbestedingen.

Delfland was in 2018 trekker van de Europese aanbesteding Brandverzekering 2018 namens vijftien waterschappen.

Er zijn in 2018 drie verzoeken toegekend om af te mogen wijken van inkoopbeleid en/of wetgeving. Deze zijn bij de accountant aangemeld.

Informatieveiligheid en bescherming persoonsgegevens

In 2018 hebben we belangrijke stappen gezet om de informatieveiligheid meer in het bewustzijn van medewerkers van Delfland te krijgen, door middel van phishing mails, mystery guest-bezoeken, social engineering, aansprekende lezingen en het publiceren van actuele nieuwsberichten, dreigingen en trends op het samenwerkingsportaal.

Onze ICT-omgeving hebben we op orde gebracht en gehouden, mede door deelname aan externe samenwerkingsvormen, zoals het Coördinatoren-overleg Informatiebeveiliging Waterschappen, het lidmaatschap ISAC (Information Sharing Analysis Centre) 'keren en beheren' en vertegenwoordiging namens de Unie van Waterschappen in de BIO (Baseline Informatiebeveiliging Overheid). Dit is de opvolger van de BIWA (Baseline Informatiebeveiliging Waterschappen).

Ook hebben we aansluiting bij het CERT (Computer Emergency Response Team) - Waterschappen voor incidentenbeheer en kunnen we adequaat inspelen op meldingen vanuit het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC) ter beveiliging van onze informatievoorziening.

Ter naleving van de Algemene Verordening Gegevensbescherming:

- hebben we in 2018 een verwerkingsregister ingericht van de processen waarin Delfland persoonsgegevens verwerkt,
- hebben we voor de processen die in opdracht van Delfland worden verwerkt door derden deels verwerkersovereenkomsten afgesloten;
- zijn het Privacybeleid en Privacystatement vastgesteld en gepubliceerd op de website;
- zijn (eenvoudige) procedures ingericht voor verzoeken van derden en voor het doen van meldingen in het kader van datalekken;
- is een start gemaakt met bewustwording van de medewerkers van Delfland.

Zowel ons informatiebeveiligingsbeleid, als ons beleid inzake bescherming van persoonsgegevens actualiseren we begin 2019. Hierbij zullen we gebruikmaken van de risico-inventarisatie en de landelijke BIWA-audit die in het vierde kwartaal van 2018 uitgevoerd is vanuit het programma Informatiebeveiliging/privacy van Het Waterschapshuis.

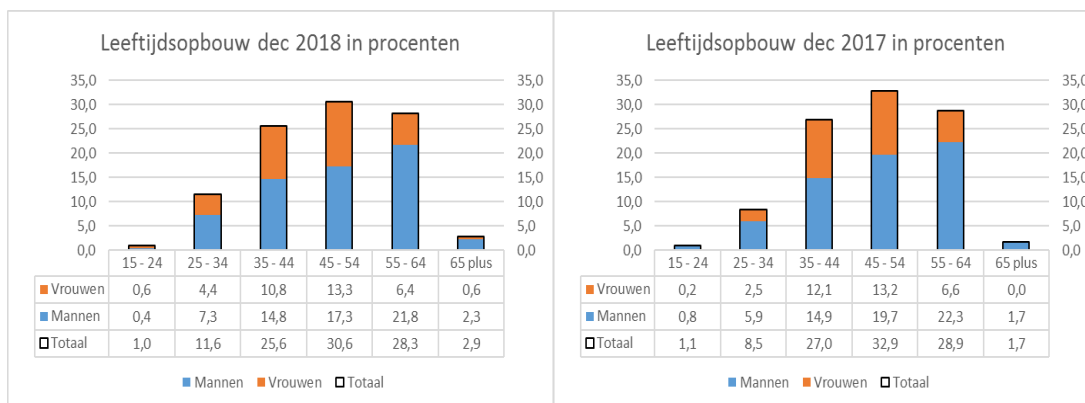
Sociale paragraaf

In 2018 lag onze focus op de duurzame inzetbaarheid, strategische personeelsplanning en organisatieontwikkeling. Overheidsbreed is mobiliteit en inzetbaarheid van medewerkers een aandachtspunt. De algemene trend van vergrijzing en lange dienstverbanden heeft invloed op de aantrekkelijkheid van de publieke sector voor de jongere werknemer. Daarnaast verwachten we de komende jaren meer krapte op de arbeidsmarkt. De aantrekkende economie en de demografische omstandigheden zijn factoren die hierbij een rol spelen. Op enkele onderwerpen wordt hierna dieper ingegaan.

Personeelsopbouw en leeftijdsopbouw

Per 31 december 2018 waren 497 mensen in dienst, waarvan 51 tijdelijk (in 2017: 468 mensen in dienst). Het percentage vrouwen in 2018 is 36% en het percentage mannen 64%.

De leeftijdsopbouw van mensen in vaste of tijdelijke dienst laat een verjonging zien. In december 2018 is 38,3% van de mensen in dienst van Delfland jonger dan 45 tegen 36,5% in 2017. De gemiddelde leeftijd van mensen in vaste of tijdelijke dienst (exclusief externen en stagiaires) bij Delfland is in december 2018 47,9 jaar tegen 49,2 jaar in december 2017.

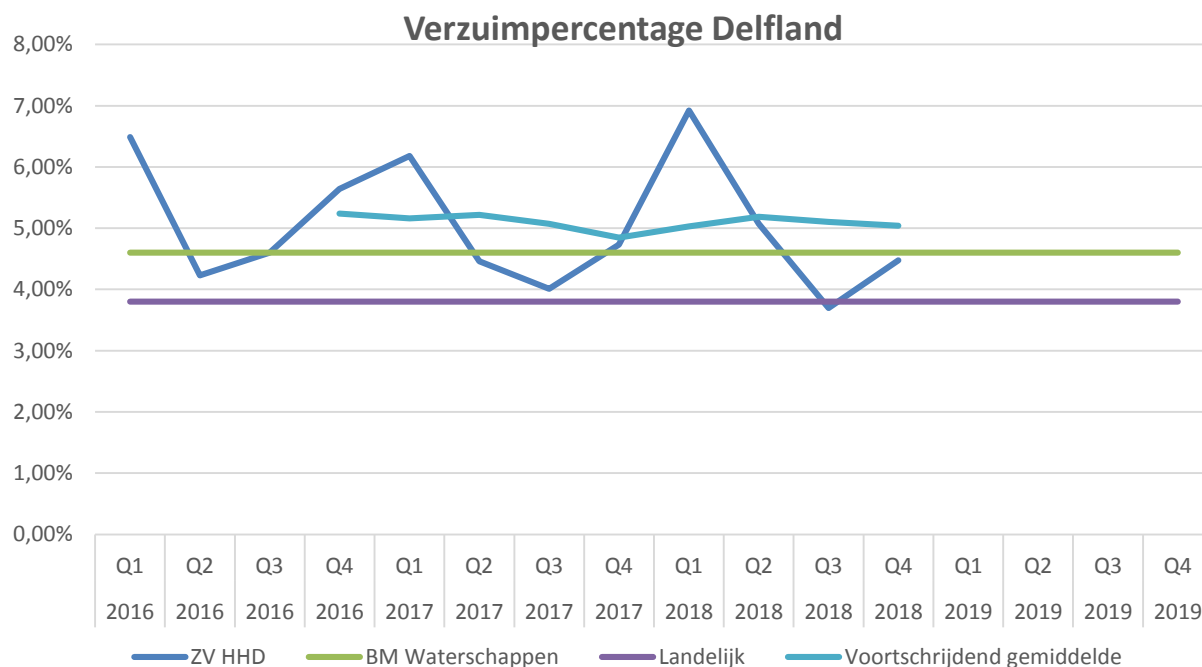

Om aantrekkelijk te blijven als werkgever wordt veel aandacht besteed aan mobiliteit en verjonging. Op dit moment is zowel in het percentage 'mensen in dienst van Delfland ouder dan 44 jaar' als in 'gemiddelde leeftijd van mensen in dienst van Delfland' een daling te zien in verhouding tot de verwachte vergrijzing. Uiteraard heeft het toegenomen percentage mensen in tijdelijke dienst van Delfland een invloed op de berekende leeftijdsopbouw van mensen in dienst van Delfland en kan de trendbreuk een tijdelijke vertekening zijn.

Duurzame inzetbaarheid en verzuim

Gezamenlijk is gewerkt aan inzetbaarheid en verzuim. Uit analyse van de cijfers is ervoor gekozen om in 2018 met name de aandacht te richten op langdurige en complexe verzuimgevallen. Zo zijn leidinggevenden opgeleid, is er een pilot Intervisie gedraaid en zijn de dossiers langdurige verzuimgevallen opgeschoond.

Hieronder een overzichtsgrafiek van het verzuimpercentage in de verschillende kwartalen van 2018. In de tabel eronder is het gemiddelde verzuimpercentage en de meldingsfrequentie genoemd, afgezet tegen de benchmark Waterschappen.

Tabel 4.13 gemiddelde verzuimpercentage en meldingsfrequentie

Gemiddelde Verzuimpercentage en meldingsfrequentie in 2018	HHD	Benchmark Waterschappen
Verzuim %	5%	4,6%
Meldingsfrequentie	1,3	1,2

In het begin van het jaar 2018 was er sprake van een griepepidemie en die is terug te vinden in de cijfers. Het derde en vierde kwartaal van 2018 laten een lager verzuim zien vergeleken met dezelfde kwartalen in 2016 en 2017. Ook in 2019 zal gewerkt worden aan de verdere inbedding van het inmiddels vastgestelde nieuwe verzuimbeleid en verzuimprotocol. Dit zal bestaan uit een sociaal-medisch team (SMT) van leidinggevende, HR-adviseur, bedrijfsarts en arbeidsdeskundige, dat vier keer per jaar een casuïstiek doorspreekt aan de hand van de aangeleerde methodiek. Ook wordt er in dit jaar een nieuw Arbo-contract afgesloten.

Gezondheid en vitaliteit

Uit het in 2017 uitgevoerde Periodiek Medisch Onderzoek (PMO) kwam als aanbeveling om medewerkers op kantoor meer uit te nodigen te bewegen en gezonder te laten eten. Begin 2018 is gestart met het Health Coach Program, een programma voor medewerkers om gezond eet- en beweeggedrag aan te leren. Inmiddels hebben in 2018 58 medewerkers deelgenomen en wordt iedere dag gratis vers fruit aan medewerkers aangeboden.

In 2018 is in de aanbesteding van de catering gezondheid expliciet meegenomen. Het concept van de 'gezonde' kantine is eind 2018 gestart. Daarnaast zijn gedurende het jaar verschillende workshops geweest om de medewerkers te enthousiasmeren om meer te bewegen, hun blik te verruimen en gezonder te leven.

Ook is een beknopt medewerkers onderzoek (MO) uitgevoerd. Hierin werden de werkomstandigheden als positief ervaren. Daarnaast is een onderzoek dynamisch werken uitgevoerd.

Een PMO voor de ziekte van Lyme wordt jaarlijks aan de buitendienstmedewerkers aangeboden om deze ziekte bij de medewerkers te voorkomen.

Mobiliteit en loopbaan

In 2018 zijn 53 nieuwe medewerkers in dienst getreden (2017: 37). Daarnaast zijn 47 medewerkers uitgestroomd (2017: 32). In 2018 zijn 54 medewerkers intern van functie veranderd (2017: 9). De instroom bedraagt over 2018 11,9%.

De cijfers laten zien dat er meer mobiliteit is ontstaan binnen onze organisatie. Met name de interne mobiliteit is flink toegenomen. Dat is een positieve ontwikkeling. Het betekent dat steeds meer medewerkers intern de kans krijgen een andere functie te vervullen.

Om beweging te stimuleren in de organisatie zijn in 2018 gedurende het jaar verschillende workshops gehouden over dit thema en kunnen medewerkers terecht bij een loopbaanadviseur.

Strategische personeelsplanning

Medio 2018 is gestart met Strategische personeelsplanning (SPP). Dit is een methode voor het in kaart brengen van competenties, kennis en kunde van de medewerkers, en een ontwikkelinstrument om de medewerkers en de organisatie aan te laten sluiten bij de continue veranderingen nu en in de nabije toekomst.

Begonnen is met een interne en externe analyse, waarbij met management en programmamanagers is gekeken naar de veranderingen die voor Delfland van belang zijn. Aan de hand daarvan zijn vier organisatiecompetenties bepaald. Deze zijn: flexibiliteit, omgevingsbewustzijn, samenwerkingsvermogen en resultaatgerichtheid. Per team zijn de competenties, kennis en kunde verder aangevuld. Een groot deel van de teams is in 2018 doorgelicht. Per team wordt een ontwikkelplan geschreven, waarin de uitkomsten van de SPP zijn vertaald naar concreet te nemen maatregelen.

In april 2019 wordt het project opgeleverd met de uitkomsten voor de gehele organisatie en zal met de directie worden gekeken welke maatregelen genomen gaan worden in het licht van de gewenste organisatieontwikkeling.

Diversiteit

Het Hoogheemraadschap van Delfland wil een aantrekkelijk werkgever zijn voor iedereen, ongeacht sekse, leeftijd, arbeidshandicap, seksuele geaardheid en culturele achtergrond. Delfland wenst dat iedereen zichzelf kan zijn en gelijke kansen krijgt.

Om te stimuleren dat meer vrouwen naar leidinggevende posities doorstromen, is Delfland sinds 2009 aangesloten bij Charter Talent naar de Top. De stichting Talent naar de Top is een aanjager van het maatschappelijk debat over diversiteitsbeleid. Zij organiseert jaarlijks een benchmarkonderzoek waar Delfland aan deelneemt. Het streefcijfer voor de sector Overheid & Publiek is 32,4%. In 2018 werd 32% van de leidinggevende posities bij Delfland vervuld door vrouwelijke leidinggevendenden.

In 2015 heeft Delfland zich aangesloten bij Workplace Pride. Dit is een (internationaal) netwerk, dat inclusiviteit van LGBTI-medewerkers binnen organisaties bevordert. In 2018 hebben twee medewerkers deelgenomen aan een benchmarkbijeenkomst en aan een conferentie met workshops. Ook dit jaar is op de Nationale Coming Out Dag de regenboogvlag gehesen. In 2018 is voor de tweede keer een borrel voor LGBTI-medewerkers georganiseerd in het bijzijn van een VV- en DMT-lid waarbij zij beide het belang van zichtbaarheid en inclusiviteit hebben uitgedragen.

Om meer mensen met een arbeidshandicap aan het werk te helpen en te houden gaf Delfland in 2018 uitvoering aan de Participatie-wetgeving en waren vijf participanten in onze organisatie werkzaam, onder andere via aanbesteding van schoonmaak-, beveiligings- en cateringwerkzaamheden. Er wordt gezorgd voor opleiding en goede begeleiding. Eén medewerker kon overstappen naar een vast dienstverband. Voorbereidingen voor de invulling van nog eens vier plaatsen zijn getroffen, zodat de stijgende lijn in 2019 kan worden voortgezet.

Plannings-, voortgangs- en beoordelingscyclus

Ongeveer 87% van het personeel kreeg in 2018 een goede score in de eindbeoordeling, en circa 11% krijgt een score zeer goed. Circa 2% krijgt een onvoldoende score. Ten opzichte van 2017 worden minder medewerkers als zeer goed beoordeeld. Toen was het percentage nog 17%. Voor de score onvoldoende is het beeld vergelijkbaar.

Binnen een groot deel van de waterschappen is er behoefte aan een andere manier om naar de PVB-cyclus te kijken. Ook binnen Delfland hebben OR en DMT uitgesproken te willen kijken naar meer flexibiliteit in de PVB-gesprekscyclus, zonder af te wijken van de regels rondom PVB zoals vastgelegd in de rechtspositie. In 2018 zijn pilots uitgevoerd waarin aan de teamleider en medewerker de vrijheid is gegeven om het voortgangsgesprek vormvrij te houden.

In de nieuwe cao is meer vrijheid geboden aan individuele waterschappen om binnen kaders een eigen invulling te geven aan de gesprekscyclus. Binnen Delfland zal hierover besluitvorming plaatsvinden in 2019.

Vertrouwenspersoon en integriteit

In 2018 zijn de interne vertrouwenspersonen over zes situaties geconsulteerd (2017:18). Dat zijn beduidend minder consultaties dan voorgaande jaren. Het merendeel van de consultaties had betrekking op de regeling 'Klachtbehandeling Ongewenst Gedrag'. Er waren geen consultaties in het kader van de Klokkeluidersregeling.

Bij het ongewenst gedrag ging het in het bijzonder om gedrag van collega's en/of leidinggevendenden dat als intimiderend werd ervaren. In al deze gevallen zijn, op aanraden van de vertrouwenspersoon, door betrokkenen gesprekken met leidinggevende en/of collega's over het ervaren gedrag gevoerd.

Tegelijkertijd scoorde Delfland in een in het najaar van 2018 gehouden beperkt medewerkers onderzoek in de categorie ongewenst gedrag positief met een waardering van 9,4 (op een schaal van 10; tegen 9,1 bij alle waterschappen).

Mede naar aanleiding van de bevindingen in 2018 zal in 2019 het beleid integriteit en ongewenst gedrag (intern en extern) tegen het licht worden gehouden en waar nodig worden geactualiseerd. De geheimhoudingsverklaring en de eed/beloofte maken hier ook deel van uit. Daarnaast wordt onderzocht hoe het thema integriteit en de daaraan verwante zaken blijvend onder de aandacht van de medewerkers kunnen worden gebracht. De (meer uitgebreide) rapportage van de interne vertrouwenspersoon wordt jaarlijks besproken met de portefeuillehouder, de secretaris-directeur en de OR.

Medezeggenschap

Conform de Wet op Ondernemingsraden (WOR) is er tweemaandelijks overleg tussen de OR en de secretaris-directeur over de medezeggenschapsonderwerpen. Sommige onderwerpen worden ter advisering of instemming voorgelegd aan de OR, andere onderwerpen initieert de OR zelf. De OR heeft drie actieve commissies: P&M (Personeel en management), VGWM (Veiligheid, gezondheid, welzijn en milieu) en Communicatie. In de commissies worden de onderwerpen voorbereid voor de formele WOR-vergaderingen.

Een belangrijk onderwerp in 2018 was de wijziging in de topstructuur naar aanleiding van de organisatieontwikkeling 'Samenspel'. De gerelateerde adviesaanvraag is uitgebreid in behandeling genomen en met medewerkers besproken. Dit resulteerde in een advies van de Ondernemingsraad aan de secretaris-directeur. Dit advies leidde er onder meer toe dat de werving en selectie van nieuwe directeuren samen met OR en medewerkers is uitgevoerd.

Voorts is in 2018 door de Ondernemingsraad instemming verleend aan: periodiek medisch onderzoek naar de ziekte van Lyme, de risico-inventarisatie en -evaluatie bij Zuivering en technisch onderhoud (ZTO), de regeling Sport en Bewegen, het kader Flexibel werken bij Delfland, de aanwijzing van preventie-medewerkers, het verzuimprotocol en het BHV-noodplan.

Ook was er in de commissies aandacht voor de wijziging van de inconveniëntenregeling, het veranderplan ZTO, de PVB-cyclus, strategische personeelsplanning, duurzame doorstroming, het samenwerken op het gebied van financieel-administratieve taken van Delfland met Rijnland en Schieland en de Krimpenerwaard en de werkkostenregeling. Er is een ongeraagd advies gegeven over de toepassing van de werving- en selectieprocedure en een initiatiefvoorstel gedaan met betrekking tot de voorzieningen bij sociale gebeurtenissen.

Personeelsontwikkeling

De Delfland Academie biedt een gevarieerd opleidingsaanbod gericht op persoonlijke vaardigheden, interne trainingen en proces- en projectmanagement. In 2018 zijn in totaal 53 trainingen georganiseerd met 518 deelnemers.

Als vervolg op de Week van de Loopbaan hebben we in 2018 het programma DOEN opgestart. Dit programma richt zich op het gezonder, bewuster en bewegelijker maken van de Delflanders. Met kleine verschillen in het werk en leven van de medewerkers kunnen grote effecten behaald worden. In 2018 is DOEN op een aantal fronten ingezet met als effect dat de medewerkers in onderzoek aangeven dat ze zich door de werkgever gestimuleerd voelen om fit te blijven. Het onderdeel loopbaangesprekken had een deelname van in totaal twintig medewerkers.

In 2018 zijn drie introductiedagen voor nieuw personeel georganiseerd; 65 nieuwe medewerkers (ambtenaren, extern personeel en stagiairs) hebben tijdens deze introductiedagen door enthousiaste presentaties van collega's en een rondrit door het gebied een brede kijk in de organisatie van Delfland gekregen.

Stages bij Delfland en relatie met het onderwijs

In 2018 hebben 24 studenten stagegelopen bij Delfland. De stages die worden aangeboden variëren van WO-stages tot 'snuffelstages' voor middelbare scholieren. Delfland heeft een studiebeurs beschikbaar gesteld om de banden tussen de werkgevers uit de watersector en de wateropleidingen te versterken. De studiebeurzen van de Topsector Water zijn bedoeld voor mbo- en hbo-studenten, die kiezen voor een specialisatie op het gebied van watertechnologie, deltatechnologie of maritieme technologie. In 2018 heeft een student van de

hbo-opleiding Watermanagement de studiebeurs gewonnen en deze student heeft zijn stage gevolgd bij team Toezicht en Handhaving.

Bij de hbo-opleiding watermanagement zijn gastlessen verzorgd op het gebied van Geografische Informatie Systemen (GIS) en sollicitatietraining. Zowel bij het hbo-Watermanagement als het mbo-Watermanagement zijn we vertegenwoordigd in de werkveldcommissie om de verbinding tussen onderwijs en werkgever te borgen. Om de ontwikkeling en verspreiding van kennis over water te stimuleren, heeft Delfland een scriptieprijs in het leven geroepen voor studenten van universiteiten. Ook in 2018 is uit drie inzendingen door een vakkundige jury een winnaar gekozen.

Veiligheid en gezondheid

Het jaar 2018 stond in het teken van de boodschap: veiligheid begint bij jezelf. Veiligheid is onderdeel van een ieders vakmanschap en de focus ligt op preventie in plaats van op beheersing van de gevolgen. Voorkomen is immers een stuk beter dan genezen.

In welke mate veiligheid onderdeel uitmaakte van het primaire proces (planning, voorbereidingen, uitvoering en evaluatie), bleek sterk afhankelijk van het individu. Borging van veiligheid in het (primaire) proces en het bewustzijn van de gevolgen van eigen handelen op de veiligheid van anderen was nog onvoldoende ontwikkeld.

Om dit te veranderen is in 2018 een aantal acties uitgevoerd. De belangrijkste daarvan zijn:

- Het opleiden en aanstellen van veiligheidscoördinatoren;
- Uitbreiding van de capaciteit van V&G;
- Actualisatie van risico-inventarisaties en -evaluaties (RI&E's);
- Organiseren van de Week van de Veiligheid.

De extra aandacht die veiligheid in 2018 heeft gekregen, was terug te zien in de hoge deelname aan de Week van de veiligheid, ook onder niet-buitenpersoneel. Daarnaast vertaalde de extra aandacht zich in een sterke toename van het aantal meldingen.

Van alle meldingen hadden er 2 betrekking op een ongeval waarbij doktersbehandeling nodig was. In 18 gevallen kon met EHBO-verlening worden volstaan. Er hebben zich geen ongevallen voorgedaan met ernstig en/of blijvend letsel. Alle meldingen zijn opgenomen in het risicobeheerssysteem.

In 2018 is het aanbod aan opleidingen op het gebied van veiligheid en gezondheid tegen het licht gehouden en beoordeeld op nut en noodzaak. Een aantal opleidingen zal moeten worden samengevoegd om beter aan te sluiten bij de daadwerkelijke risico's in het werkveld. Ook is begonnen met het toevoegen van toolboxes met bijbehorende vragen aan de Delfland Academie, waarmee medewerkers en derden in 2019 zelfstandig aan de slag kunnen.

Subsidies

In 2018 zijn twee lopende subsidieprojecten afgerond en twee nieuwe aanvragen ingediend. De afgeronde projecten betreffen het project HWBP Spuihaven Schiedam en het project Pilot Zoetwaterfabriek de Groote Lucht (bijdrage Deltafonds). Voor het project HWBP Spuihaven Schiedam is in 2018 ook de beschikking vaststelling subsidie ontvangen. In verband met het kasritme van het HWBP-programma volgt uitbetaling van het restant van de subsidie naar verwachting pas in 2021.

In paragraaf 7.5 en paragraaf 7.11 zijn respectievelijk de nog te ontvangen en vooruit ontvangen subsidies opgenomen.

4.8. EMU-saldo

Het EMU-saldo betreft het vorderingensaldo op transactiebasis van de gehele sector overheid, met inbegrip van de centrale overheid, de sociale fondsen en de lokale overheden. De onderstaande tabel geeft de berekening van het EMU-saldo over 2018 voor Delfland weer.

Tabel 4.14 EMU-saldo

Meerjarig EMU-saldo (bedragen * € 1.000)	Jaarrekening 2018	Begroting 2018	Jaarrekening 2017
EMU/exploitatiesaldo voor bestemming resultaat	42.064	25.775	-74.236
Investeringsuitgaven (netto)	-24.446	-36.300	-41.100
Afschrijvingen	38.075	53.220	157.952
Toevoegingen aan voorzieningen ten laste van de exploitatie	961	800	5.867
Onttrekkingen aan voorzieningen ten gunste van de exploitatie	-5.476	-850	-850
Betalingen rechtstreeks uit voorzieningen	-781	-800	-9.889
Totaal EMU-saldo	50.397	41.845	37.744

Het werkelijk EMU-saldo 2018 is afgerond € 8,6 miljoen voordeliger dan werd verwacht. De belangrijkste afwijking betreft het hogere exploitatiesaldo.

4.9. Waterschapsbelastingen

De waterschapsbelastingen zijn in de paragraaf 3.7 Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien toegelicht.

5 Jaarverslag-Financiële overzichten investeringsprojecten

5.1 Investeringsuitgaven 2018 per programma

In de primitieve begroting werden de bruto investeringsuitgaven over 2018 geraamd op een bedrag van € 24,1 miljoen. Gedurende het jaar zijn de verwachte investeringsuitgaven in Burap 2018 en Najaarsbrief 2018 bijgesteld naar € 23,6 miljoen en € 25,7 miljoen.

De onderstaande tabel geeft het verloop per programma weer van de oorspronkelijk geraamde investeringsuitgaven tot aan de uiteindelijke realisatie over 2018.

Tabel 5.1 Investeringsuitgaven per programma

Investeringsuitgaven per programma (Bedragen * € 1 miljoen)	Raming primitieve Begroting 2018	Bijgestelde raming Burap 2018	Bijgestelde raming Najaarsbrief 2018	Realisatie in 2018
Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie	10,0	10,0	10,8	11,5
Gezond, schoon en zoet water	1,0	1,0	1,0	1,0
Watersysteem	8,9	8,9	9,9	10,8
Afvalwaterketen en zuiveren	1,8	1,5	1,5	1,2
Innovatie, duurzaamheid en financiële producten	0,3	0,3	0,8	0,5
Bestuur, organisatie en instrumenten	2,1	1,9	1,7	1,3
Totaal	24,1	23,6	25,7	26,3

5.2. Gereedgekomen projecten

In 2018 zijn 38 projecten gereed gemeld en geactiveerd.

Van deze gereed gemelde en geactiveerde projecten bedroeg de opgetelde raming uit de investeringsplannen € 20,2 miljoen en het beschikbaar gestelde krediet € 11,5 miljoen. De uiteindelijk geactiveerde kosten bedroegen € 10,5 miljoen.

Het overzicht van de gereedgekomen en geactiveerde werken is weergegeven in tabel 5.2.

Tabel 5.2 Gereedgekomen en geactiveerde projecten in 2018

Projectnaam (Bedragen * € 1)	Project- nummer	Progr.	Investerings- plan	Investerings krediet	Uitgaven tot en met 2018	Restant Krediet
Delflandse Dijk dijkvakken 7 en 12	0.701734/001	A	830.000	231.829	1.340	230.489
Buitensluis Vlaardingen	0.701817/001	A	1.310.000	22.956	2.687	20.269
DSM-kaden	0.701871/001	A	1.750.000	106.488	7.860	98.628
Kade 25 Polder Schieveen	0.701880/001	A	0	8.354	6.229	2.125
BGO WOK Noordvestsingel S_C	0.702008/001	A	0	20.117	20.116	1
Verbeteren Vld. Driesluizen	0.702009/001	A	0	180.417	180.417	0
VleugelmEUR Oranje Binnensluis te Maasdijk	0.702035/001	A	0	16.554	16.553	1
LKP 3e Doorstr.Delft	0.701666/001	B	513.000	508.000	514.910	-6.910
LKP 3e Mtr KalfjesIn Delft	0.701757/001	B	420.000	443.001	417.048	25.953
Waterberging Voorafsche polder	0.701664/001	C	805.000	19.067	3.080	15.987
Vergroten bergingscapaciteit bergboezem Berkel	0.701694/001	C	3.900.000	15.682	14.800	882
Waterspoorpark-Park 't Loo	0.701706/001	C	2.459.892	2.494.892	2.493.984	908
Waterberging Akkerdijksepolder	0.701790/001	C	610.000	42.463	3.010	39.454
VPP Buys Ballotstraat	0.701812/001	C	660.000	221.427	0	221.427
Stuw bedrijventerrein Ruyven	0.701851/001	C	420.000	14.961	2.862	12.099
Vervanging BOS Delfland	0.701866/001	C	505.000	468.000	468.508	-508
Verkenning Optimalisatieplannen NEZs	0.701891/001	C	0	182.280	182.280	0
Aanpassing gemaal Ypenburg	0.701897/001	C	760.000	692.000	566.559	125.441
NEZ Nieuwe Weg Honselersdijk	0.701917/001	C	0	144.268	144.268	0
Inlaatgemaal Dolk	0.701930/001	C	670.000	541.837	541.837	0
Gemaal Schieveen (Delftw)	0.701934/001	C	1.590.000	1.259.342	1.268.268	-8.926
Visp.Gem.Schieveen Delftwg	0.701938/001	C	290.000	158.500	158.426	74
Focusstream KRW/NEZ's 2018 Q1	0.701956/003	C	0	269.202	269.202	0
Natte ecol. zones Lookwatering	0.701956/005	C	0	5.614	5.614	0
Focusstream KRW/NEZ's 2018 Q2	0.701956/007	C	0	227.992	227.992	0
Focusstream KRW/NEZ's 2018 Q3	0.701956/008	C	0	165.525	165.525	0
Stuwen Vlinderstrik	0.701979/001	C	200.000	195.000	192.405	2.595
Planv. focusteam KRW/NEZ 2016	0.702011/001	C	0	349.996	349.996	0
Waterberging onder Krajiček-speelveld Schiedam-Oost	0.702014/001	C	103.300	103.300	102.850	450
Overname 3 gemalen Schiedam	0.702065/001	C	170.000	170.000	169.913	87
WKO (incl. Smartpolders)	0.701899/001	F	650.980	650.980	673.894	-22.914
Inrichten buitenterrein (inclusief sloot Pauwenhuis)	0.701900/001	F	1.040.000	1.040.000	926.070	113.930
ICT-Kosten nieuwe huisvesting (intern)	0.701901/001	F	325.000	325.000	272.266	52.734
ICT-kosten (nwe hv) extern (zie 701901)	0.702010/001	F	225.000	225.000	178.945	46.055
Totaal			20.207.172	11.520.044	10.549.714	970.331

5.3 Restantkredieten

In bijlage I wordt een overzicht gegeven van de 134 restantkredieten die nog niet (financieel) zijn afgerond en overlopen naar 2019. In de besluitvorming over de Jaarrekening 2018 wordt voorgesteld om van deze investeringen het restant-investeringskrediet van in totaal € 80,7 miljoen over te brengen naar 2019.

5.4 Projecten Buitengewoon onderhoud

De projecten Buitengewoon onderhoud worden in een afzonderlijke rapportage verantwoord en als bijlage bij de behandeling van de jaarstukken opgenomen.

6. Jaarrekening- Exploitatierkening

6.1 Presentatie van de exploitatierkening naar diverse gezichtspunten

De verdeling van de exploitatie en het resultaat over 2018 wordt in de onderstaande tabellen gepresenteerd en toegelicht. Voor een nadere analyse van verschillen verwijzen wij naar de in de programmaverantwoordingen in hoofdstuk 3 opgenomen toelichtingen onder 'Exploitatie.'

6.2. Lasten en baten per programma

Tabel 6.1 presenteert de lasten en baten per programma en het resultaat voor en na bestemming.

Tabel 6.1 Overzicht van Lasten en Baten per programma

Programma (Bedragen * € 1.000)	Begroting 2018			Begroting 2018 na wijziging			Jaarrekening 2018		
	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo
Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie	26.244	655	-25.589	25.088	655	-24.433	26.107	2.136	-23.971
Gezond, schoon en zoet water	3.732	150	-3.582	3.856	150	-3.706	3.935	214	-3.721
Watersysteem	34.630	89	-34.540	35.735	939	-34.796	35.813	987	-34.826
Afvalwaterketen en zuiveren	112.856	16.246	-96.610	109.715	16.246	-93.469	108.155	20.223	-87.932
Innovatie, duurzaamheid en financiële producten	8.228	547	-7.681	8.639	547	-8.093	8.030	2.274	-5.755
Bestuur, organisatie en instrumenten	32.764	4.658	-28.107	33.441	3.858	-29.583	35.124	3.889	-31.235
Algemene dekkingsmiddelen	7.678	229.562	221.884	4.394	227.471	223.077	834	230.339	229.505
Resultaat voor bestemming	226.132	251.907	25.775	220.868	249.865	28.997	217.997	260.062	42.065
<i>Mutaties reserves</i>									
Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	27.788	2.013	-25.775	31.010	2.013	-28.997	31.010	2.013	-28.997
Resultaat na bestemming	253.920	253.920	0	251.878	251.878	0	249.007	262.075	13.068

6.3. Verdeling programma naar hoofdtaken voor en na doorbelasting bedrijfsvoering

De tabellen 6.2 en 6.3 geven de verdeling van het saldo van de diverse programma's voor en na doorbelasting van het onderdeel bedrijfsvoering naar de twee hoofdtaken.

Tabel 6.2 Overzicht saldo per programma naar hoofdtaken (voor doorbelasting van bedrijfsvoering)

Programma (Bedragen * € 1 miljoen)	Watersysteem beheer	Zuiveringsbeheer	Totaal
Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie	24,0	0,0	24,0
Gezond, schoon en zoet water	3,7	0,0	3,7
Watersysteem	34,8	0,0	34,8
Afvalwaterketen en zuiveren	0,0	87,9	87,9
Innovatie, duurzaamheid en financiële producten	3,8	2,0	5,8
Bestuur, organisatie en instrumenten	22,6	8,6	31,2
Algemene dekkingsmiddelen	-82,6	-146,9	-229,5
Saldo voor doorbelasting	6,3	-48,4	-42,1

Tabel 6.3 Overzicht saldo per programma naar hoofdtaken (na doorbelasting bedrijfsvoering)

Programma (Bedragen * € 1 miljoen)	Watersysteem beheer	Zuiverings beheer	Totaal
Klimaatadaptatie, veiligheid en stedelijk waterbeheer	28,1	0,0	28,1
Gezond, schoon en zoet water	4,7	0,0	4,7
Watersysteem	42,1	0,0	42,1
Afvalwaterketen en zuiveren	0,0	94,3	94,3
Innovatie, duurzaamheid en financiële producten	0,3	0,1	0,4
Bestuur, organisatie en instrumenten	12,9	1,4	14,2
Algemene dekkingsmiddelen	-79,9	-146,0	-225,9
Saldo na doorbelasting	8,2	-50,3	-42,1

6.4. Exploitatierkening naar kosten- en opbrengstsoorten

Onderstaande tabel geeft de totale exploitatie verdeeld naar hoofdkostensoorten en opbrengsten.

Tabel 6.4 Exploitatierkening naar kosten- en opbrengstsoorten

EMU-omschrijving (bedragen * € 1.000)	Begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Rekening 2017
Externe rentelasten	33.024	32.749	32.729	33.408
Afschrijvingen van activa	53.220	37.180	38.075	157.952
Salarissen huidig personeel en bestuurders	30.359	29.924	29.303	28.497
Sociale premies	7.284	7.284	7.347	6.997
Overige personeelslasten	1.730	2.788	2.320	2.005
Personeel van derden	1.493	1.493	3.847	4.148
Duurzame gebruiksgoederen	1.373	3.119	3.350	2.157
Overige gebruiksgoederen en verbruiksgoederen	897	60	77	866
Energie	2.441	2.461	2.617	1.883
Huren en rechten	448	39	215	994
Leasebetalingen	36.526	36.526	35.524	36.823
Pachten en erfpachten	4	4	3	1
Verzekeringen	289	289	209	225
Belastingen	1.871	1.871	2.124	2.103
Onderhoud door derden	13.936	12.402	17.988	10.054
Overige diensten door derden	36.845	49.877	40.251	32.469
Bijdragen aan bedrijven	51	51	357	0
Bijdragen aan overheden		0	278	0
Bijdragen aan overigen	0	0	356	214
Toevoegingen aan voorzieningen	800	800	961	5.867
Onvoorzien	1.450	1.953	67	1
Totaal kosten (a)	224.041	220.868	217.998	326.663
Externe rentebaten	0	0	81	105
Baten i.v.m. salarissen en sociale lasten	0	0	116	89
Uitlening van personeel	0	0	173	362
Verkoop van grond	0	0	1.287	905
Verkoop van duurzame goederen	0	0		0
Verkoop van overige goederen	100	0	618	137
Opbrengst uit grond en water	496	885	723	547
Huuropbrengst uit overige eigendommen	389	0	336	405
Diensten voor derden	15.614	15.714	15.728	15.875
Bijdragen van overheden	247	1.096	2.002	1.224
Bijdragen van overigen				8
Waterschapsbelastingen totaal	227.509	227.509	230.009	224.288
Onttrekkingen aan voorzieningen	850	850	5.476	4.032
Geactiveerde lasten	4.611	3.811	3.513	4.450
Totaalopbrengsten (b)	249.816	249.866	260.062	252.427

EMU-omschrijving (bedragen * € 1.000)	Begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Rekening 2017
Exploitatieresultaat voor bestemming (b-a)	25.775	28.997	42.064	-74.236
Toevoegingen aan reserves	-27.788	-31.010	-31.010	-41.650
Onttrekkingen aan reserves	2.013	2.013	2.013	119.944
Nog te bestemmen resultaat voordelig	0	0	13.067	4.058

6.5. Exploitatierekening naar kostendrager

In onderstaande tabel wordt de exploitatie weergegeven naar de kostendragers watersysteembeheer en zuiveringsbeheer.

Tabel 6.5 Exploitatierekening naar kostendrager

Kostendrager	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018
<i>Watersysteembeheer</i>		
<i>Totaal kosten</i>	101.390.226	108.855.344
<i>Opbrengsten</i>		
Belastingopbrengsten	-102.496.000	-103.502.335
Kwijtscheldingen	6.778.000	6.362.656
Oninbaar verklaringen	923.000	1.700.660
Dividenden en overige algemene opbrengsten	-4.423.025	-7.096.585
<i>Totaalopbrengsten</i>	<i>-99.218.025</i>	<i>-102.535.604</i>
<i>Resultaat vóór bestemming</i>	<i>2.172.201</i>	<i>6.319.740</i>
<u>Bestemming tijdens begrotingsjaar</u>		
Algemene reserve Watersysteembeheer	2.172.201	
Nog te bestemmen resultaat Watersysteembeheer	-	6.319.740
<i>Zuiveringsbeheer</i>		
<i>Totaal kosten</i>	119.578.795	108.774.797
<i>Opbrengsten</i>		
Belastingopbrengsten	-135.725.000	-137.036.649
Kwijtscheldingen	-	615.094
Oninbaar verklaringen	3.011.000	1.851.423
Dividenden en overige algemene opbrengsten	-18.003.923	-22.588.693
<i>Totaalopbrengsten</i>	<i>-150.717.923</i>	<i>-157.158.826</i>
<i>Resultaat vóór bestemming</i>	<i>-31.139.128</i>	<i>-48.384.029</i>
<u>Bestemming tijdens begrotingsjaar</u>		
Reserve tariefsegalisatie zuiveringsbeheer	-31.139.128	
Nog te bestemmen resultaat Zuiveringsbeheer	-	-48.384.029

6.6. Belastingopbrengsten

Belastingopbrengsten zijn in de paragraaf 3.7 Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien toegelicht.

6.7. Begrotingsrechtmatigheid

In de begroting (na wijziging) zijn de lasten opgenomen. Bestedingen boven het begrotingsbedrag op programmaniveau zijn onrechtmatige uitgaven, ook wel begrotingsonrechtmatigheid genoemd. Ook overschrijdingen op investeringskredieten zijn onrechtmatig.

Conform het vigerende afwijkingenbeleid, worden beïnvloedbare afwijkingen boven de € 500.000 vooraf voorgelegd aan de Verenigde Vergadering. Voor investeringen ligt deze grens op 10% van het investeringsbedrag (met een absoluut maximum van € 500.000) en voor de netto exploitatielasten is dit 10% van de begrote kosten van een programma (met een absoluut maximum van € 500.000). Voor zover de budgetten voor laatstgenoemde afwijkingen niet bij de Burap zijn bijgesteld, wordt hierover verantwoording afgelegd in de Jaarrekening.

In het hieronder opgenomen overzicht is weergegeven voor welke programma's en bij welke investeringen sprake is van een overschrijding. Deze overschrijdingen worden ieder afzonderlijk toegelicht. Afhankelijk van de oorzaak van de overschrijding en de mate van beïnvloedbaarheid ervan, tellen de overschrijdingen al dan niet mee in het rechtmatigheidsoordeel van de accountant. Met het vaststellen van de Jaarrekening autoriseert de Verenigde Vergadering deze onrechtmatigheden. In onderstaande tabel zijn de begrotingsafwijkingen per programma opgenomen.

Tabel 6.6 Begrotingsrechtmatigheid

Begrotingsrechtmatigheid per programma (Bedragen * € 1000)	Gewijzigde begroting 2018	Realisatie 2018	Begrotingsafwijking*
Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie	24.433	23.971	-462
Gezond, schoon en zoet water	3.706	3.721	16
Watersysteem	34.795	34.826	31
Afvalwaterketen en zuiveren	93.469	87.932	-5.537
Innovatie, duurzaamheid en financiën	8.092	5.755	-2.337
Bestuur, organisatie en instrumenten	29.583	31.235	1.651
Algemene dekkingsmiddelen	-194.080	-200.508	-6.428
	0	-13.067	-13.067

*- minteken betreft een voordelig verschil

Binnen het programma Bestuur, organisatie en instrumenten is sprake van een begrotingsonrechtmatigheid van € 1,7 miljoen. Deze overschrijding wordt veroorzaakt door:

- Méér doorbelaste uren vanwege stevige inzet van eigen medewerkers, met name op het vlak van de Omgevingswet, Waterbewustzijn en extra toezichtinspanningen voor verbetering van de chemische waterkwaliteit van in totaal € 2,3 miljoen.
- Hogere kapitaallasten van € 0,3 miljoen doordat de huisvestingsprojecten een kortere afschrijvingsduur hebben dan geraamd in de begroting op basis van een gemiddelde afschrijvingstermijn.
- Bovenstaande twee punten, gecombineerd met lagere directe kosten van € 0,9 miljoen. Door enerzijds minder externe capaciteit en expertise, met name op bovengenoemde projecten, waar inzet van eigen medewerkers heeft plaatsgevonden. Anderzijds door verschuiving van kosten voor de verkiezingen naar 2019.

De overschrijdingen van de bestedingen ten opzichte van de begroting 2018 bij de programma's Gezond, schoon en zoet water en Watersysteem vallen onder de eerder in deze paragraaf genoemde grens van € 500.000 en 10% van de totale begrote kosten. De afwijkingen binnen deze programma's worden in hoofdstuk 3 in paragraaf 3.2.2 en 3.3.2 toegelicht.

6.8. Topinkomens

Met ingang van 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) van kracht. De WNT normeert de bezoldiging (het bezoldigingsmaximum) en ontslagvergoedingen van topfunctionarissen in de (semi)publieke sector.

Indien de bezoldiging en/of een ontslagvergoeding van een topfunctionaris de wettelijke norm overschrijdt, dient het meerdere teruggevorderd te worden van de betreffende topfunctionaris. In de wet is tevens geregeld wie als topfunctionaris dient te worden aangemerkt. Voor een waterschap geldt de secretaris-directeur als topfunctionaris. Het bezoldigingsmaximum voor 2018 bedraagt € 189.000.

Uit onderstaand tabel blijkt dat de bezoldiging van de secretaris-directeur binnen de norm blijft.

Tabel 6.7 WNT

(Bedragen * €1)	Ir. P. Janssen
Functiegegevens	Secretaris-directeur
Aanvang ¹¹ en einde functievervulling in 2018	01/01 - 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0
Dienstbetrekking?	Ja
Bezoldiging	
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	132.541
Beloningen betaalbaar op termijn	18.406
<i>Subtotaal</i>	<i>150.947</i>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	189.000
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	N.v.t.
Totale bezoldiging	150.947
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.
Gegevens 2017	
Aanvang en einde functievervulling in 2017	16/08-31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	48.308
Beloningen betaalbaar op termijn	6.573
<i>Subtotaal</i>	<i>54.881</i>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	68.433
Totaal bezoldiging 2017	54.881

7 Jaarrekening -Balans en toelichting

7.1 Balans per 31 december 2018

Activa (Bedragen * € 1.000)	2018	2017	Passiva (Bedragen * € 1.000)	2018	2017
Vaste activa			Vaste passiva		
			<i>Eigen vermogen</i>		
Immateriële vaste activa	0	1.166	Algemene reserves	29.581	6.472
Materiële vaste activa	811.562	823.760	Egalisatiereserves	12.733	8.333
Financiële vaste activa	733	998	Bestemmingsreserves	12.748	7.203
			Nog te bestemmen exploitatieresultaat	13.067	4.058
			<i>Totaal eigen vermogen</i>	68.129	26.066
			Voorzieningen	1.453	6.749
			Langlopende schulden	735.937	771.624
Totaal vaste activa	812.295	825.924	Totaal vaste passiva	805.519	804.439
Vlottende activa			Vlottende passiva		
Uitzettingen met een looptijd korter dan 1	6.000		Netto vlottende schulden	27.303	39.918
Kortlopende vorderingen	25.015	25.720			
Nog te ontvangen bedragen alsmede vooruitbetaalde bedragen	7.137	6.097	Overlopende passiva	17.628	13.387
Liquide middelen	3	3			
Totaal vlottende activa	38.155	31.820	Totaal vlottende passiva	44.930	53.305
Totaal	850.450	857.744	Totaal	850.450	857.744
			Niet uit de balans blijkende verplichtingen*	14.112	9.823

*Dit betreft de verleende garanties en de meerjarige inkoopverplichtingen

Waarderingsgrondslagen

Inleiding

De Jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de voorschriften, zoals opgenomen hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit en de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT).

Algemene grondslagen voor het opstellen van de jaarrekening

De Jaarrekening is opgesteld in euro's.

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende balanshoofd anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarden.

De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de Jaarrekening bekend zijn geworden. De dividendopbrengsten van deelnemingen worden als opbrengst verantwoord op het moment waarop dit dividend betaalbaar gesteld wordt.

De personeelslasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Als gevolg van het formele verbod op het opnemen van voorzieningen c.q. schulden uit hoofde van jaarlijks terugkerende arbeidskostengerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume,

worden sommige personele lasten echter toegerekend aan de periode waarin uitbetaling plaatsvindt; daarbij moet worden gedacht aan componenten zoals ziektekostenpremie ten behoeve van gepensioneerden en overlopende verlofafspraken.

Voor arbeidskostengerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume wordt geen voorziening getroffen of op andere wijze een verplichting opgenomen. De referentieperiode is dezelfde als die van de meerjarenraming, te weten vier jaar. Indien er sprake is van (eenmalige) schokeffecten (bijvoorbeeld door reorganisaties) dient wel een verplichting opgenomen te worden.

Immateriële vaste activa

Met ingang van 2018 activeren we geen immateriële activa meer.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa zijn opgenomen tegen de vervaardigings- of de verkrijgingsprijs, verminderd met de eventuele bijdragen van derden. De verkrijgingsprijs omvat de inkoopprijs en de eventuele bijkomende kosten. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend. In de vervaardigingskosten kunnen voorts worden opgenomen een redelijk deel van de indirecte kosten.

Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht. In die gevallen wordt het op het saldo afgeschreven.

De netto-investering wordt door jaarlijkse afschrijvingen ten laste van de exploitatie gebracht. De afschrijvingen gebeuren over het algemeen op lineaire basis en worden bepaald door de verwachte levensduur. De afschrijving vindt plaats met ingang van het eerste jaar na de ingebruikname. De afschrijvingstermijnen zijn gebaseerd op de vastgestelde nota activabeleid. De investeringen met een totale vervaardigingsprijs die lager is dan € 100.000 worden in het jaar van aanschaf direct ten laste van de exploitatie gebracht.

Afschrijvingstermijnen

Van de belangrijkste activa is in onderstaande tabel de afschrijvingstermijn opgenomen.

Investering in	Termijn in jaren
Gronden en terreinen	n.v.t.
Bedrijfsgebouwen	10-40
Grond, weg- en waterbouwkundige werken	8-40
Machines, apparaten en installaties	5-10
Overige materiële vaste activa	5

Financiële vaste activa

Kapitaalverstrekkingen aan gemeenschappelijke regelingen en overige verbonden partijen, (overige) leningen u/g en (overige) uitzettingen zijn -tenzij hierna anders is vermeld- opgenomen tegen nominale waarde.

Participaties in het aandelenkapitaal van NV's en BV's (kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen in de zin van het BBV) zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs van de aandelen, verminderd met de ontvangen aflossingen, voorzieningen voor mogelijke oninbaarheid en eventuele duurzame waardeverminderingen.

Uitzettingen met een rente-typische looptijd korter dan 1 jaar

Vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Voor de verwachte oninbaarheid van debiteuren wordt op het debiteurensaldo een voorziening dubieuze debiteuren in mindering gebracht. De voorziening wordt statisch bepaald op basis van de geschatte inningskansen.

Liquide middelen en overlopende posten

Deze activa worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Reserves

De reserves vormen gezamenlijk het eigen vermogen van Delfland dat uit bedrijfseconomisch oogpunt vrij te besteden is. Bij de reserves wordt onderscheid gemaakt in de algemene reserves, egalisatiereserves, bestemmingsreserves en nog te bestemmen exploitatieresultaat.

De Verenigde Vergadering heeft aan verschillende reserves een bestemming gegeven waardoor deze reserves zijn afgezonderd voor besteding van een specifiek doel. De reserves zijn nominaal gewaardeerd.

Voorzieningen

De voorzieningen zijn vermogensbestanddelen met het doel om belangrijke fluctuaties in de exploitatielasten op te vangen. De omvang van de voorzieningen wordt bepaald door toekomstige financiële verplichtingen en risico's.

Voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de betrokken verplichting c.q. het voorzienbare verlies. Pensioenverplichtingen worden echter tegen de contante waarde van de (reeds opgebouwde) toekomstige uitkeringsverplichtingen gewaardeerd.

De onderhoudsegalisatievoorzieningen stelen op een meerjarenraming van het uit te voeren groot onderhoud aan (een deel van) de kapitaalgoederen, waarin rekening is gehouden met de kwaliteitseisen die ter zake geformuleerd zijn.

Vaste schulden

Vaste schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, verminderd met gedane aflossingen. De vaste schulden hebben een rentetypische looptijd van één jaar of langer.

Overige balansposten

De waardering van alle overige balansposten vindt in het algemeen plaats tegen historische uitgaafprijs. Indien hiervan wordt afgeweken, is dit in de toelichting bij de desbetreffende balanspost vermeld.

Vlottende passiva

De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Borg- en Garantstellingen

Voor zover leningen door Delfland zijn gewaarborgd, is buiten de balanstelling het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per het eind van het boekjaar opgenomen. In de toelichting op de balans is nadere informatie opgenomen.

Rekening van baten en lasten

Voor de rekening van baten en lasten is het stelsel van baten en lasten toegepast. Dit stelsel houdt in dat het jaar waarin de prestaties (goederen en diensten) zijn verricht bepalend is voor de toerekening van de baten en lasten aan het betreffende jaar, ongeacht of zij tot ontvangst of uitgaven hebben geleid in het verslagjaar.

Winsten worden slechts in acht genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden vóór het einde van het begrotingsjaar worden in acht genomen indien zij vóór het opmaken van de rekening bekend zijn.

7.2. Immateriële vaste activa

Het onderstaande overzicht geeft het verloop van de immateriële activa over 2018 weer:

Gereedgekomen werken (Bedragen x € 1.000)	Boek- waarde 1-01-2018	Afschrij- ving 2018	Boek- waarde 31-12-2018
Bijdrage aan activa in eigendom rijk	1.166	1.166	0
Totaal gereedgekomen	1.166	1.166	0

In 2018 heeft de Verenigde Vergadering ingestemd met het voorstel inzake de zogenaamde balansverkortings. Op grond van dit besluit zijn de immateriële activa per 31 december 2017 voor een bedrag van € 94,7 miljoen in één keer ten laste van de reserves afgeschreven. Het resterende bedrag betreffende de activering 2017 en onderhanden werken is in 2018 afgeschreven.

7.3. Materiële vaste activa

Het onderstaande overzicht geeft het totaal verloop van de materiële vaste activa over 2018 weer:

Gereedgekomen werken (Bedragen x € 1.000)	Boek- waarde 01-01-2018	Activering projecten	Afschrij- ving 2018	Boek- waarde 31-12-2018
Gronden en terreinen	70.958		199	70.759
Machines, apparaten en installaties	1.043		275	768
Bedrijfsgebouwen	3.373	19.839	1.094	22.118
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	705.401	9.519	34.782	680.138
Overige materiële activa	0	2.788	558	2.231
Totaal	780.775	32.146	36.907	776.014

Voor een overzicht van de gereedgekomen en geactiveerde investeringen wordt verwezen naar hoofdstuk 5.

Het totaal onderhanden werk heeft het volgende verloop:

Onderhanden werken (Bedragen x € 1.000)	Boek- waarde 01-01-2018	Uitgaven onderhanden werken	Bijdragen onderhanden werk	Activering	Boek- waarde 31-12-2018
Verloop onderhanden werk	42.985	26.297	-1.588	-32.146	35.548
Totaal onderhanden werken	42.985	26.297	-1.588	-32.146	35.548

Totaal materiële vaste activa	823.760				811.562
--------------------------------------	----------------	--	--	--	----------------

Er zijn 134 restantkredieten betreffende de onderhanden werken, die nog niet (financieel) zijn afgerond en overlopen naar 2019. In de besluitvorming over de Jaarrekening 2018 wordt voorgesteld om van deze investeringen het restant-investeringskrediet van in totaal € 80,7 miljoen over te brengen naar 2019.

In bijlage I wordt een overzicht gegeven van de 134 restantkredieten die nog niet (financieel) zijn afgerond en overlopen naar 2019.

7.4. Financiële vaste activa

Het onderstaande overzicht geeft het verloop van de financiële vaste activa over 2018 weer:

Kapitaalverstrekkingen aan bedrijven Omschrijving (Bedragen * € 1.000)	Boekwaarde 01-01-2018	Toename	Afname	Aflossing 2018	Boekwaarde 31-12- 2018
Kapitaalverstrekking Nederlandse Waterschapsbank	92				92
Kapitaalverstrekking ontwikkelingsmij. Het Nieuwe Westland CV	903		262		641
Totaal	995	0	262		733

Kapitaalverstrekking Nederlandse Waterschapsbank N.V.

Delfland is eigenaar van 755 aandelen A en 60 aandelen B van de Nederlandse Waterschapsbank N.V. De nominale waarde van deze aandelen bedraagt € 86.825 (aandelen A) en € 27.600 (aandelen B). De historische aanschafprijs van deze aandelen bedraagt € 92.458. In 2018 is geen dividend ontvangen.

Kapitaalverstrekking Ontwikkelingsmaatschappij 'Het Nieuwe Westland' C.V.

Delfland heeft sinds 2001 een belang in Ontwikkelingsmaatschappij 'Het Nieuwe Westland' C.V. van in totaal € 0,8 miljoen. Dit belang is gemaximeerd op € 0,9 miljoen. In 2014 heeft op verzoek van de C.V. een aanvullende kapitaalstorting van € 0,1 miljoen plaatsgevonden. Naar aanleiding van de negatieve resultaten, die het Nieuwe Westland heeft behaald sinds 2015, heeft een afwaardering van de deelneming plaatsgevonden van € 0,3 miljoen.

7.5. Vorderingen, nog te ontvangen bedragen en vooruitbetaalde bedragen

Uitzettingen met een looptijd korter dan 1 jaar

Uitzettingen met een looptijd korter dan 1 jaar	31-12-2018	31-12-2017
Uitzettingen in 's Rijkschatkist	6.000	
Totaal	6.000	0

Kortlopende vorderingen

De specificatie van deze post luidt als volgt:

Kortlopende vorderingen (Bedragen * € 1.000)	31-12-2018	31-12-2017
Vorderingen op belastingebiteuren	32.268	33.845
Af: voorziening dubieuze debiteuren belasting	-9.510	-10.816
Vorderingen m.b.t. btw-suppletieaangifte	966	1.109
Overige debiteuren	1.292	1.583
Totaal	25.015	25.720

Alle vorderingen zijn per direct opeisbaar.

Debiteuren WVO en omslagheffing

Deze post betreft het openstaande saldo van de belastingdebiteuren per 31 december 2018. De invordering en de aanslagoplegging wordt uitgevoerd door de Regionale Belastinggroep.

Btw-suppletie

Delfland is in afwachting van de uitspraak van de Belastingdienst inzake mogelijk terug te vorderen btw op investeringen en baggerwerkzaamheden in de jaren 2013-2016.

Debiteuren algemeen

Het openstaande saldo debiteuren is het saldo op peildatum 31 december 2018. Een gedeelte van het bedrag is in 2019 inmiddels ontvangen.

Voorziening dubieuze debiteuren belastingen

Deze voorziening wordt direct gesaldeerd met de vorderingen op belastingdebiteuren en is daarom niet als een aparte voorziening op de balans opgenomen. De hoogte van de voorziening wordt bepaald op basis van kengetallen per belastingjaar en de belastingsoort van het openstaande saldo. Deze berekening wordt afgezet tegen de hoogte van de voorziening van het vorige jaar. Het verschil wordt aan de voorziening toegevoegd of onttrokken met inachtneming van het voorzichtigheidsprincipe.

Nog te ontvangen bedragen alsmede vooruitbetaalde bedragen:

Overlopende activa (bedragen * € 1.000)	31-12-2018	31-12-2017
Nog op te leggen en te ontvangen aanslagen belastingen	2.146	4.497
Subsidies overige overheidsinstellingen		67
Nog te ontvangen bedragen algemeen	957	732
Nog te ontvangen subsidies	405	405
Vooruitbetaalde kosten	3.628	396
Totaal	7.137	6.097

Nog te ontvangen subsidies	Saldo 1-1-2018	Toegekend	Ontvangen	Saldo 31-12-2018
Subsidie Spuihaven HWBP	31		0	31
Subsidie Spuihaven HWBP	374			374
Totaal nog te ontvangen subsidies	405	0	0	405

Nog op te leggen aanslagen belastingen

Deze post betreft de nog door de Regionale Belastinggroep op te leggen aanslagen. In paragraaf 3.7 is dit toegelicht.

Nog te ontvangen bedragen algemeen

Deze post betreft diverse nog te ontvangen bedragen waarvoor nog geen factuur is verzonden.

Vooruitbetaalde kosten

Dit betreft facturen die in 2018 door Delfland zijn betaald maar betrekking hebben op 2019.

7.6. Liquide middelen

De specificatie van deze post luidt als volgt:

Liquide middelen (bedragen * € 1.000)	31-12-2018	31-12-2017
ING-bank	3	2
Centrale kas	0	1
Totaal	3	3

Het negatieve rekening-courantsaldo bij de Nederlandse Waterschapsbank (NWB) is verantwoord onder de kortlopende schulden. Delfland heeft bij de NWB een kredietfaciliteit van € 57.900.000.

In 2018 is sprake geweest van verplicht schatkistbankieren, zoals blijkt uit onderstaande tabel.

Berekening benutting drempelbedrag schatkistbankieren (bedragen x € 1000)					
		Verslagjaar 2018			
(1)	Drempelbedrag	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(2)	Kwartaalcijfer op dag basis buiten 's Rijkschatkist aangehouden middelen	-	-	1.169	1.298
(3a) = (1) > (2)	Ruimte onder het drempelbedrag	1.680	1.680	511	382
(3b) = (2) > (1)	Overschrijding van het drempelbedrag	-	-	-	-
(1) Berekening drempelbedrag					
(4a)	Begrotingstotaal verslagjaar	Verslagjaar 2018			
		224.000			

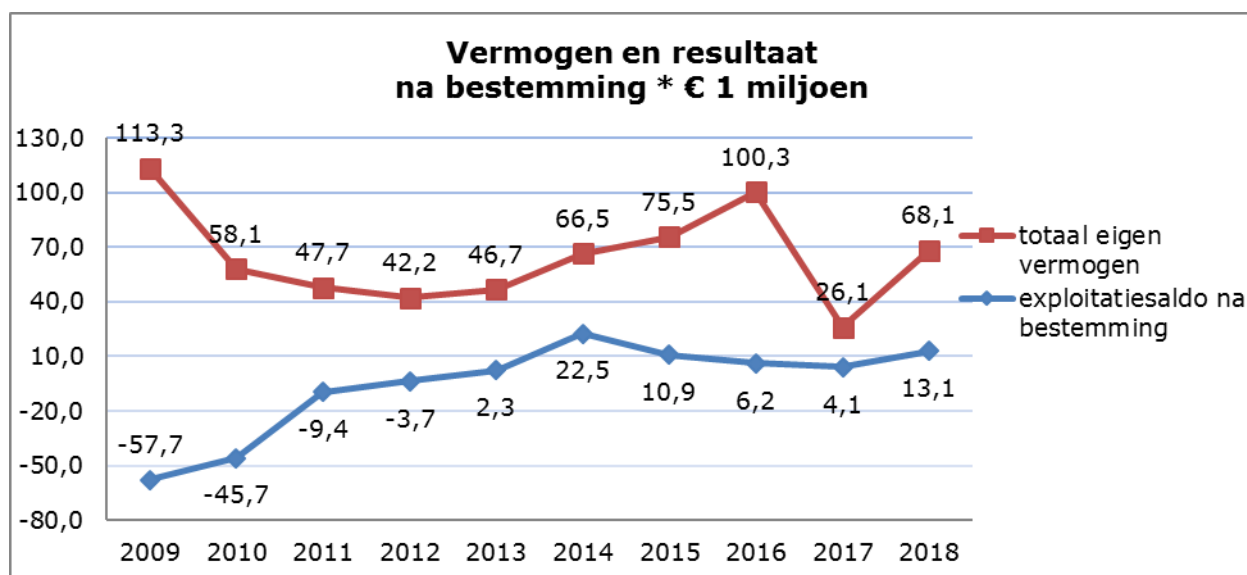
(4b)	Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 miljoen	224.000			
(4c)	Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat	-			
(1) = (4b) *0,0075 + (4c) *0,002 met een minimum van €250.000	Drempelbedrag	1.680			
(2) Berekening kwartaalcijfer op dag basis buiten 's Rijkschatkist aangehouden middelen					
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(5a)	Som van de per dag buiten 's Rijkschatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	-	-	107.587	119.386
(5b)	Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
(2) - (5a)/ (5b)	Kwartaalcijfer op dag basis buiten 's Rijkschatkist aangehouden middelen	-	-	1.169	1.298

7.7. Eigen vermogen

Het totale eigen vermogen bestaat uit de algemene reserves, de tariefsegalisatiereserves, de bestemmingsreserves en het nog niet bestemde resultaat van € 13,1 miljoen, dat in afwachting van nadere besluitvorming afzonderlijk op de balans is opgenomen. In 2018 steeg het totale eigen vermogen van € 26,1 miljoen naar € 68,1 miljoen.

Onderstaande grafiek vertoont het verloop van het totale eigen vermogen en het exploitatiesaldo na bestemming over de periode 2009-2018.

Grafiek verloop vermogen en resultaat na bestemming

Het verloop van het eigen vermogen in het verslagjaar 2018 is als volgt:

Verloop eigen vermogen 2018 (Bedragen * € 1.000)	Bedrag
Saldo per 1 januari 2018	26.066
Vermeerderingen 2018	31.009
Verminderingen 2018	2.013
Resultaat 2018	13.067
Saldo 31 december 2018	68.129

Het verloop van de diverse reserves is in het volgende overzicht weergegeven:

Eigen vermogen (bedragen * € 1.000)	Saldo 01-01-2018	Stortingen	Onttrekkingen	Resultaatbestemming		Saldo 31-12-2018
				Storting	Onttrekking	
<i>Algemene reserves</i>						
Algemene reserve weerstandsvermogen Watersysteem	5.520	20.325	525		4.080	21.239
Algemene reserve weerstandsvermogen Zuivering	952			7.390		8.342
Totaal algemene reserves	6.472	20.325	525	7.390	4.080	29.581
<i>Egalisatiesreserves</i>						
Egalisatiereserve gebouwd	1.257	0	200			1.057
Egalisatiereserve ingezetenen	1.574	0				1.574
Egalisatiereserve ongebouwd	27	0				27
Reserve tariefdemping zuivering	5.475	4.600				10.075
Totaal egalisatiesreserves	8.333	4.600	200	0	0	12.733
<i>Bestemmingsreserves</i>						
Reserve niet vrij besteedbaar vermogen	0	0				0
Reserve Zoetwaterfabriek		1.197				1.197
Reserve toekomstige cao-afspraken				750		750
Reserve frictiekosten	3.635	0	1.288			2.347
Egalisatiereserve Afvalwaterzuivering Harnaschpolder	3.567	4.887	-			8.454
Totaal bestemmingsreserves	7.202	6.084	1.288	750	0	12.748
Resultaat 2017	4.058	0		8.139	4.080	0
Resultaat 2018				13.067		13.067
Totaal eigen vermogen	26.066	31.009	2.013	13.067	0	68.129

Algemene reserves

Als gevolg van de zogenaamde balansverkorting is in 2017 een bedrag onttrokken voor de afboeking van immateriële activa. Wel heeft de VV besloten dat de algemene reserves als eerste weer op het niveau van voor de balansverkorting moeten worden gebracht (€ 41,9 miljoen per 31 december 2016). Hiertoe wordt het resultaat over 2018 aan deze reserves toegevoegd.

Egalisatiereserve gebouwd

De reserves worden meerjarig ingezet bij de tariefberekening. Conform het coalitieakkoord 2015 wordt jaarlijks een bedrag van € 200.000 ten laste van de egalisatiereserve 'gebouwd' ingezet ten gunste van de tariefstelling voor de categorie 'ongebouwd'.

Reserve tariefdemping zuivering

Deze reserve is bedoeld voor een toekomstige demping van de tariefstijging en zal naar verwachting worden benut in 2019, wanneer de effecten van de afschaffing van de kwijtschelding voor de zuiveringsheffing bekend zijn. Het gemiddelde jaarlijkse voordeel van

€ 1,4 miljoen als gevolg van de herfinanciering van de AWZI Harnaschpolder in 2016 en de besluitvorming in de begroting 2018 over het verschil tussen de geraamde belastingopbrengst in het coalitieakkoord en de begroting van € 3,2 miljoen, wordt toegevoegd aan de reserve tariefdemping zuivering.

Reserve niet vrij besteedbaar vermogen

Bij de resultaatbestemming van de Jaarrekening 2015 is besloten deze reserve in te stellen. In 2017 is deze reserve volledig ingezet voor de zogenaamde balansverkorting. Hierbij is in totaal een bedrag van € 94 miljoen aan immateriële activa afgeboekt.

Reserve Zoetwaterfabriek

Deze reserve is in 2018 ingesteld om de ontvangen afkoopsom van € 1,2 miljoen voor het onderhoud Nieuwe-Waterweg te reserveren voor de dekking van de Zoetwaterfabriek.

Reserve toekomstige cao-afspraken

In verband met de nog af te ronden cao-onderhandelingen is uit de resultaatbestemming van 2017 een bedrag van € 0,75 miljoen gereserveerd voor de verwachte nabetaling over 2016 en 2017.

Reserve frictiekosten

Deze reserve is bedoeld voor de dekking van personele en materiële uitgaven die voortkomen uit organisatiemaatregelen. Op basis van besluitvorming bij de Begroting 2018 is in 2018 een bedrag van € 1,3 miljoen ten gunste van de exploitatie gebracht.

Egalisatiereserve AWZI Harnaschpolder

Door de herfinanciering van de AWZI Harnaschpolder ontstaat vanaf 2016 tot en met 2031 een jaarlijks voordeel, en over de jaren 2032 en 2033 een nadeel. In totaal is het effect nihil. In verband daarmee is in 2016 een egalisatiereserve AWZI Harnaschpolder ingesteld.

Overeenkomstig de besluitvorming over de actualisatie van de reserves en voorzieningen in de Verenigde Vergadering van 21 september 2017 wordt het jaarlijkse voordeel aan de reserve resultaategalitatie AWZI Harnaschpolder toegevoegd.

Resultaat 2018

Het voordelige resultaat van € 13,1 miljoen over 2018 is in afwachting van de definitieve besluitvorming over de resultaatbestemming 2018 afzonderlijk in de balans opgenomen.

Het totale resultaat na bestemming van € 13,1 miljoen bestaat op basis van vastgestelde verdeelsleutels uit een saldo van de hoofdtaak Watersysteembeheer en de hoofdtaak Zuiveringsbeheer.

Voorgesteld wordt het resultaat over 2018 van in totaal € 13,1 miljoen per saldo als volgt te bestemmen:

Tabel voorgestelde resultaatverdeling 2018

Omschrijving (Bedragen * € 1000)	Bedrag
Resultaatbestemming 2018	
<i>Bestemming resultaat</i>	
Storting in de reserve niet-voorzienbare capaciteitsbehoefte	1.500
Storting in de reserve OAS	1.579
Onttrekking aan de reserve toekomstige cao-afspraken	-300
Storting in de algemene reserve Watersysteembeheer	17.251
Onttrekking aan de algemene resserve Zuiveringsbeheer	-6.962
Bestemd resultaat 2018	13.067

7.8. Voorzieningen

Voorzieningen

De voorzieningen betreffen toekomstige financiële verplichtingen en risico's. Voor de vorming van voorzieningen moet sprake zijn van een noodzaak en/of verplichting. Voorzieningen hebben als doel kostenegalisatie; door jaarlijks een bedrag in een voorziening te storten worden grote schommelingen in kosten voorkomen. De voorzieningen voor dubieuze debiteuren zijn onder de post kortlopende vorderingen aan de debetzijde van de balans verantwoord.

Het verloop van de voorzieningen in het verslagjaar 2018 is als volgt:

Voorzieningen (bedragen * € 1.000)	Saldo 01-01-2018	Stortingen	Onttrekkingen	Vrijval	Saldo 31-12-2018
Voorziening wachtgeld	477	141	203		415
Voorziening pensioenen	108	21		129	0
Voorziening zuiveringstechnische werken	2.531	800	427	2.904	0
Voorziening bijdrage slibverbrandingsinstallaties	1.888	0	850		1.038
Voorziening OAS	1.745	0	166	1.579	0
Totaal voorzieningen	6.749	962	1.646	4.612	1.453

Voorziening wachtgeld

Deze voorziening dekt de toekomstige wachtgeldaanspraken van ex-medewerkers en collegeleden.

Voorziening bijdrage slibverbrandingsinstallaties

De onttrekking van € 0,85 miljoen betreft de jaarlijkse dekking van de kapitaallasten van de investeringen die samenhangen met de hiervoor in het verleden ontvangen bijdrage.

Voorziening pensioenen

Deze voorziening is in 2011 gevormd voor de dekking van de pensioenverplichtingen van de oud-bestuurders. De onttrekking betreft de werkelijke betaalde pensioenen over 2018 aan oud-bestuurders. Per eind 2018 is de voorziening opgeheven.

Voorziening OAS (Optimalisatie Afvalwater Systeem)

Deze voorziening is in 2016 gevormd voor de dekking van de kosten van de voortzetting van de OAS-regeling. Per eind 2018 is de voorziening opgeheven.

Voorziening zuiveringstechnische werken

Deze voorziening is in 2013 gevormd voor het dekken en egaliseren van de kosten van de onderhouds vervangingen van zuiveringstechnische werken. In 2018 is besloten deze voorziening op te heffen. Voor de onderhoudsinvesteringen wordt met ingang van 2019 afzonderlijk krediet aangevraagd.

7.9. Langlopende schulden

Tot de langlopende schulden behoren de door Delfland opgenomen langlopende geldleningen. In het onderstaande overzicht is de opbouw van de langlopende schulden weergegeven. De opgenomen geldleningen betreffen onderhandse geldleningen.

Langlopende schulden (bedragen * € 1.000)	Saldo 01-01-2018	Opname	Aflossing	Saldo 31-12-2018	Rente 2018
<i>Onderhandse geldleningen</i>					
Nederlandsche Waterschapsbank	470.588	0	0	470.588	20.399
Nederl. Waterschapsbank 1 jaar en 1 dag	40.000	20.000	40.000	20.000	-78
<i>Totaal onderhandse geldleningen</i>	<i>510.588</i>	<i>20.000</i>	<i>40.000</i>	<i>490.588</i>	<i>20.321</i>
<i>Geldleningen financiering</i>					
<i>Afvalwaterzuivering Harnaschpolder</i>					
Nederlandse Waterschapsbank	261.036		15.687	245.349	12.349
Totaal	771.624	20.000	55.687	735.937	32.670

Nederlandsche Waterschapsbank

De leningen met een rente-typische looptijd van één jaar of meer zijn conform de voorschriften geclassificeerd als langlopende schulden. De onderhandse geldleningen betreffen, op één lening na, fixe-leningen met verschillende aflossingsdata. De gemiddelde rentevoet van deze leningen bedraagt 4,44%.

In 2018 is een lening met een looptijd van 1 jaar en 1 dag van € 40 miljoen afgelost en tegelijkertijd een nieuwe lening van € 20 miljoen aangetrokken met een looptijd van één jaar en één dag, tegen een rentepercentage van -/- 0,39%.

7.10. Netto vlottende schulden

De specificatie van deze post luidt als volgt:

Netto vlottende schulden met een looptijd korter dan 1 jaar (bedragen * € 1.000)	31-12-2018	31-12-2017
Schulden aan leveranciers	6.015	7.212
Overige negatieve rekening courant verhoudingen	18.437	30.332
Schulden i.v.m. te betalen belastingen, sociale premies en pensioenpremies	2.851	2.374
Totaal	27.303	39.918

Schulden aan leveranciers

Het saldo bestaat uit de nog niet betaalde facturen van leveranciers. De in 2018 geleverde goederen en diensten waarover nog geen facturen zijn ontvangen, zijn opgenomen alsnog te betalen kosten exploitatie en investeringen onder de balanspost overlopende passiva.

Overige negatieve rekening courant verhoudingen

Eind 2018 bedroeg de rekening courantschuld bij de Nederlandse Waterschapsbank (NWB) € 18,4 miljoen.

Schulden i.v.m. te betalen belastingen, sociale premies en pensioenpremies

Het saldo bestaat uit nog af te dragen loonbelasting en premies en de btw over december 2018.

7.11. Overlopende passiva

De specificatie van deze post luidt als volgt:

Overlopende passiva (bedragen * € 1.000)	31-12-2018	31-12-2017
Verplichtingen aan het personeel	399	436
Transitorische rente	4.850	4.859
Nog te betalen kosten exploitatie Delfland	7.633	7.874
Nog te betalen kosten investeringen		185
Ontvangen voorschotbedragen openbare lichamen	2.783	2.457
Diverse vooruit ontvangen bedragen	1.964	33
Totaal	17.628	13.387

Ontvangen voorschotbedragen openbare lichamen

Ontvangen voorschotbedragen openbare lichamen (bedragen * 1.000)	31-12-2017	Vrijgevallen tgv exploitatie	Ontvangen	31-12-2018
POV- kabels en leidingen	2.138	1.444	2.089	2.783
Totaal ontvangen voorschotbedragen openbare lichamen	2.138	1.444	2.089	2.783

Ontvangen voorschotbedragen openbare lichamen

In 2018 is voor het project POV-kabels en -leidingen € 2,1 miljoen ontvangen aan voorschotbedragen. Daarnaast is vanuit eerder ontvangen voorschotbedragen € 1,4 miljoen ten gunste van de exploitatie vrijgevallen.

Verplichtingen aan het personeel

Het saldo bestaat voornamelijk uit de rechten van werknemers wegens vakantiegeld en vakantiedagen.

Transitorische rente

Deze post betreft de lopende rente over 2018 van de langlopende leningen welke achteraf in rekening wordt gebracht.

Nog te betalen kosten exploitatie Delfland en investeringen

Deze posten voor nog te betalen kosten hebben betrekking op in 2018 geleverde goederen en diensten waarvoor nog geen facturen zijn ontvangen. In deze post is ook de ontvangst van € 3,9 miljoen uit de opheffing van de GR Delft Noord opgenomen.

7.12. Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Op basis van de kadernota Rechtmatigheid 2018 van de commissie Besluit begroting en verantwoording moeten meerjarige inkoopcontracten, die niet voldoen aan de Europese Aanbestedingsregels, worden toegelicht. In 2018 zijn twee onrechtmatige EU-aanbestedingen geconstateerd. Het betreft:

- De levering van de Groen-gasinstallatie op de locatie AWZI De Groote Lucht, die ten onrechte als Nationaal werk is aanbesteed. De inschrijfsom van de winnende inschrijver bedroeg € 1.280.000 (exclusief BTW);
- De ingehuurd projectleiding bij een renovatie, die als enkelvoudige opdracht tot stand is gekomen en waarvan inmiddels de totale bestedingen de Europese grens hebben overschreden. De kosten voor nazorg van de renovatie in 2018 van € 79.000 (inclusief BTW) zijn onrechtmatig.

In onderstaand overzicht zijn de meerjarige verplichtingen uit inkoopcontracten weergegeven:

Niet uit de balans blijvende meerjarige verplichtingen	(Bedragen * 1000)
Boekjaar 2019	4.875
Boekjaar 2020 t/m 2022	520
Totaal	5.395

Aan diverse verbonden partijen zijn financiële garanties verleend. Deze garanties zijn toegelicht in de paragraaf Verbonden partijen. Het overzicht van de verleende garanties is gepresenteerd in de tabel hieronder.

Met betrekking tot de opheffing van de GR Grondwateronttrekking Delft Noord bestaat nog het recht op de verrekening van het batig saldo van de opgeheven GR.

Overzicht gegarandeerde geldleningen en borgstellingen

Verbonden partij	Geldgever	% deelneming	Hoofdsom (in €)	Rente%	Restant schuld 31-12-2018 in €	Gegarandeerde restantschuld 1-1-2018	Gegarandeerde restantschuld 31 december 2018 in €
DRSH Zuiveringsstrib N.V. (HVC)	NWB	24%	77.034.800	div.	24.574.140	6.978.629	5.897.794
Regionale belastinggroep	NWB	52%	4.006.000	div.	3.694.000	1.564.343	1.564.343
Aquon	NWB	5,97%	16.655.000	div.	14.983.166	919.877	894.495
Unie van waterschappen	NWB	6,00%	6.012.000	2,75	6.012.000	360.720	360.720
Totaal			103.707.800		49.263.306	9.823.569	8.717.352

Overige garanties

Voor de bouw en het beheer en onderhoud van de afvalwaterzuiveringsinstallaties Harnaspolder en Houtrust is Delfland een langlopende overeenkomst aangegaan met Delfluent in de vorm van een Publiek Private Samenwerking. Op basis van deze overeenkomst is Delfland verplicht tot en met 2033 jaarlijks een geïndexeerd bedrag voor beheer en onderhoud te betalen. De betaling bedroeg in 2018 afgerond € 36 miljoen. Gedurende 2018 zijn geen betalingen verricht aan geldleningen en borgstellingen.

7.13. Kasstroomoverzicht

In onderstaande tabel wordt de mutatie in de geldmiddelen weergegeven. De toename in de geldmiddelen wordt verklaard door hogere inkomsten dan uitgaven.

Omschrijving (in € 1.000)	2018	2017	Mutatie 2018
<i>Middelen op langere termijn</i>			
Eigen vermogen	68.129	26.066	42.063
Voorzieningen	1.453	6.749	-5.296
Langlopende geldleningen	735.937	771.624	-35.687
<i>Subtotaal middelen lange termijn</i>	<i>805.519</i>	<i>804.439</i>	<i>1.080</i>
<i>Vastgelegd op langere termijn</i>			
Vaste activa	812.295	825.924	-13.629
Netto werkkapitaal	-6.776	-21.485	14.709
<i>Middelen op korte termijn</i>			
Schulden aan leveranciers	8.866	9.586	-720
Overige schulden en overlopende passiva	17.628	13.387	4.241
<i>Subtotaal middelen op korte termijn</i>	<i>26.493</i>	<i>22.973</i>	<i>3.520</i>
Beschikbaar	19.718	1.488	18.230
<i>Aangewend voor</i>			
Vorderingen	32.152	31.817	335
Liquide middelen	-12.434	-30.329	17.895
Aangewend	19.718	1.488	18.230

Omschrijving (in € 1.000)	2018	2017	Mutatie 2018
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten</i>			
Resultaat voor bestemming			42.064
<i>Aanpassingen voor</i>			
Afschrijvingen vaste activa	38.075		
Onttrekking voorzieningen	-6.258		
Dotatie voorzieningen	961		
<i>Totaal aanpassingen</i>			32.778
<i>Veranderingen werkkapitaal</i>			
Vorderingen	-335		
Kortlopende schulden	3.520		
<i>Totaal veranderingen</i>			3.185
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten</i>			78.028
<i>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</i>			
Investerings vaste activa			-24.445¹²
<i>Kasstroom uit financieringsactiviteiten</i>			
Aflossing langlopende schulden			-35.687
Toename geldmiddelen			17.895
Mutatie geldmiddelen			
Saldo 31-12-2017	-30.329		
Saldo 31-12-2018	-12.434		
Mutatie geldmiddelen middelen 2018			17.895

¹² Dit betreft de netto uitgaven (bruto uitgaven minus ontvangen bijdragen)

8. Bijlagen

Bijlage I – Restantkredieten

Projectnaam	Proj.nummer	Progr.	Invest.plan	Invest.krediet	Uitgaven tot en met 2018	Restantkrediet
Kadeverbetering vakken A en B Zuidbuurt.	0.701726/001	A	2.220.000	1.556.095	23.143	1.532.952
Complex BGO	0.701753/001	A	9.500.000	883.787	0	883.787
Complex BGO, Algemeen 2015	0.701785/001	A	0	650.000	314.689	335.311
BGO Cluster 10 (Den Haag)	0.701802/001	A	0	190.000	146.988	43.012
BGO kades met wegen	0.701818/001	A	6.250.000	1.210.256	4.776	1.205.480
Jaagpad Rijswijk (WOK)	0.701913/001	A	0	43.125	38.050	5.075
BGO Cluster zeer complex	0.701914/001	A	0	1.633.250	1.372.637	260.613
Gecombineerd BGO 2016-2020	0.701916/001	A	35.731.000	9.886.420	0	9.886.420
BGO groene kades	0.701916/002	A	0	1.832.550	133.319	1.699.231
Oostelijke Randweg "KPV Verlengde Strijp en De Lee"	0.701916/003	A	0	486.271	0	486.271
BGO WOK Hoornsekade	0.701916/004	A	0	220.000	200.885	19.115
BGO Plaspoelkade	0.701916/005	A	0	25.636	25.636	0
BGO Oostsingel Delft	0.701916/006	A	0	11.000	10.648	352
Kadeverbetering N468	0.701937/001	A	0	56.000	38.317	17.683
BGO Delft Noord DSM (WOK)	0.701945/001	A	0	4.650	4.867	-217
BGO RPV Algemeen	0.701946/001	A	0	1.200.000	594.210	605.790
BGO PMB Algemeen	0.701947/001	A	0	2.377.200	981.942	1.395.258
BGO PMB Algemeen	0.701947/002	A	0	30.000	0	30.000
BGO Akerdijksepad (vak 341)	0.701949/001	A	0	100.000	93.443	6.557
BGO Zwethkade Noord	0.701957/001	A	0	787.340	758.304	29.036
BGO Veenweg 59 (Gooland)	0.701959/001	A	0	168.500	116.433	52.067
BGO Cluster Berkel	0.701963/001	A	0	6.000.000	5.547.301	452.699
BGO Cluster Westland	0.701964/001	A	0	1.457.250	867.997	589.253
Kadeverb. regionaal 2015-2020	0.701965/001	A	0	1.969.000	1.594.229	374.771
BGO Dijkhoornseweg	0.701966/001	A	0	1.245.000	137.150	1.107.850
BGO cluster Maassluis	0.701968/001	A	0	1.558.500	265.589	1.292.911
BGO Cluster Midden Delfland	0.701969/001	A	0	733.500	269.040	464.460
Verbeteren waterkeringen 2016-2020	0.701994/001	A	15.400.000	10.837.181	0	10.837.181
Verbeteren waterkeringen 2016-2020	0.701994/002	A	0	30.000	21.374	8.626
BGO WOK/complex Westland Anthurium Chrysant en Burg. Elsenweg	0.701999/001	A	0	163.750	63.911	99.839
BGO WOK Vaartweg - Kulkweg	0.702000/001	A	0	163.750	129.328	34.422
BGO WOK Pijnackersevaart	0.702001/001	A	0	142.900	55.060	87.840
BGO Tram- en Kluisgade	0.702004/001	A	0	47.235	44.805	2.430
BGO WOK Kwakelweg	0.702005/001	A	0	22.450	20.765	1.685
BGO Lookwatering	0.702007/001	A	0	37.000	37.107	-107
BGO WOK Lange Wateringkade	0.702015/001	A	0	10.000	3.166	6.835
WOK KVP dorp De Zweth	0.702016/001	A	0	3.755.000	159.884	3.595.116
BGO Groene kades 2017	0.702018/001	A	0	867.264	868.657	-1.393
Waterkerende constructies Schipluiden - Leidschendam - Voorburg	0.702021/001	A	0	215.000	195.589	19.411
Vleugelmuur Wateringsesluis	0.702024/001	A	0	181.800	178.845	2.955
KVP Regionaal 2015-2020 Laan van Adrichem	0.702025/001	A	0	840.000	117.612	722.388
KVP Reg. 2015-2020 Command.pld	0.702026/001	A	0	943.000	959.328	-16.328
Kade Schieveen Delftweg	0.702027/001	A	0	77.000	79.462	-2.462
Reconstructie Commandeurskade RK103_760	0.702030/001	A	0	31.412	14.072	17.340
BGO WOK Lelykade	0.702032/001	A	0	8.500	2.757	5.743

Projectnaam	Proj.nummer	Progr.	Invest.plan	Invest.krediet	Uitgaven tot en met 2018	Restantkrediet
BGO WOK Lombokstraat	0.702036/001	A	0	18.750	0	18.750
BGO WOK Trekkade Maasland	0.702037/001	A	0	20.000	272	19.728
BGO WOK Delfstr.weg Delfgauw	0.702043/001	A	0	16.000	0	16.000
Verb.waterkering Cascade	0.702045/001	A	0	22.636	21.317	1.319
Waterharmonica	0.701835/001	B	0	1.297.000	1.187.590	109.410
Zwemwatermaatregelen Delftse Hout	0.702047/002	B	814.000	740.000	137.899	602.101
Optimalisatie Dorppolder	0.701577/001	C	4.865.000	4.730.000	834.549	3.895.451
Gemaal Akkerdijksepolder	0.701667/001	C	2.711.500	2.662.500	2.578.396	84.104
Gemaal Bergboezem Berkel	0.701696/001	C	3.450.000	120.000	55.803	64.197
Waterberging Oude polder Pijnacker	0.701743/001	C	1.935.000	1.666.000	1.526.918	139.082
Waterberging bergboezem Zuidpolder van Delfgauw	0.701749/001	C	4.590.000	2.520.000	2.290.674	229.326
Watergang Noord-Zuidverbinding	0.701750/001	C	735.000	532.000	464.464	67.536
Vullen/ledigen bergboezem Zuidpolder van Delfgauw	0.701751/001	C	1.655.000	1.113.000	1.006.737	106.263
Stuw Akkerdijksepolder	0.701781/001	C	150.000	21.000	5.280	15.720
Vispassage Bergboezem Berkel	0.701795/001	C	465.000	40.000	5.080	34.920
Verb. waterhuish. Korftlaan	0.701842/001	C	2.925.000	2.288.000	1.622.322	665.678
Nw gemaal Kl. Engelbr.pld	0.701843/001	C	2.928.000	2.831.000	599.107	2.231.893
Duikers Schiedam-West	0.701908/001	C	525.000	778.000	181.366	596.634
Mtr.pak. V. Rijnstr.eo De Lier	0.701910/001	C	849.750	849.750	590.202	259.548
Gem. Woudse Droogmakerij	0.701932/001	C	535.000	828.065	861.311	-33.246
Gemaal Schieveen (Hofweg)	0.701935/001	C	1.375.000	1.534.842	1.340.253	194.589
Gem.Schieveen (Oude bovend.)	0.701936/001	C	130.000	120.000	16.745	103.255
Visp.gem.Schieveen (Hofweg)	0.701939/001	C	0	0	8.160	-8.160
Verbr. waterg. Aalkeet BuitenP	0.701943/001	C	695.000	397.000	355.148	41.852
Lierwatering KRW	0.701950/001	C	0	1.425.000	538.835	886.165
NEZ Rotterdamse Schie	0.701951/001	C	0	78.980	85.893	-6.913
Calamiteitenberg, Westland	0.701953/001	C	5.470.000	2915.000	79.438	2.835.562
Gem.&inlaat Sportpark Kethel	0.701954/001	C	0	21.700	26.113	-4.413
Natte ecol. zones 2016-2021	0.701956/001	C	18.285.000	8.110.781	0	8.110.781
Plas Madestein NEZ	0.701956/002	C	0	32.520	18.948	13.572
Oostelijke Randweg "Steppin Stone"	0.701956/004	C	0	35.090	0	35.090
Pilot Drijvende Oevers Den Haag	0.701956/006	C	0	62.214	44.420	17.794
Raamcontract NEZ	0.701956/009	C	0	36.591	24.853	11.738
Focusstream KRW/NEZ's 2018 Q4	0.701956/010	C	0	310.000	212.995	97.005
NEZ De Hoop	0.701956/011	C	0	7.177	0	7.177
NEZ Coldenhovelaan	0.701975/001	C	0	436.520	61.647	374.873
WB Oost.randweg Oude Lierpld	0.701977/001	C	811.548	811.548	444.991	366.557
Wateroverlast Schiedam Bijdorp	0.701978/001	C	760.000	708.000	37.674	670.326
Knelpunten WSA's 7 plders	0.701984/001	C	1.285.000	845.000	305.581	539.419
Gemaal O/N Wateringveldsepld.	0.701985/001	C	2.660.000	2.769.760	196.341	2.573.419
Waterberg.Noordpolder Delfg	0.701990/001	C	1.105.000	871.000	530.693	340.307
NEZ Plas Molenweg Berkel	0.701992/001	C	0	204.500	26.586	177.914
NEZ Groeneweg	0.701995/001	C	0	204.128	145.279	58.849
Inlaat Rodenrijs Zuidersingel	0.702017/001	C	0	5.500	0	5.500
Afsuiter inlaat Spaanse Bocht	0.702020/001	C	120.000	111.000	108.816	2.184
Ondergrondse wtrberging Sparta	0.702022/001	C	200.000	200.000	200.000	0
Doorontwikkeling BOS 2.0	0.702028/001	C	210.000	191.000	0	191.000
Inrichting WIS	0.702029/001	C	265.000	241.000	0	241.000
KHR gemaal Schoute	0.702031/001	C	715.000	675.000	249.534	425.466
WSA knelpunten DRP, KRP, OC	0.702038/001	C	402.000	385.000	52.679	332.321
Gemaal Droogmakerij Oude Polder van Pijnacker	0.702039/002	C	957.000	870.000	48.628	821.372
Gemaal Polder van Biesland	0.702039/003	C	786.000	715.000	60.903	654.097
Gemaal Eskol, Polder Noordland-Nieuwland	0.702039/004	C	632.000	575.000	17.720	557.280

Projectnaam	Proj.nummer	Progr.	Invest.plan	Invest.krediet	Uitgaven tot en met 2018	Restantkrediet
Gemaal 't Louwtje, Polder Noordland-Nieuwland	0.702039/005	C	280.000	255.000	17.213	237.788
Gemaal West Polder Noordland-Nieuwland	0.702039/006	C	599.000	545.000	18.352	526.648
Gemaal Poelpolder	0.702039/007	C	687.000	625.000	26.708	598.293
Gemaal Oude Polder van Pijnacker	0.702039/008	C	1.537.000	1.425.000	4.060	1.420.940
Gemaal Vlietpolder	0.702039/009	C	1.700.000	1.555.000	4.020	1.550.980
Verdeelwerk F Nieuwland Noordland	0.702039/010	C	303.000	280.000	4.080	275.920
Gemaal Westambacht	0.702039/011	C	1.640.000	1.550.000	3.940	1.546.060
Maatrgln Gemalen/kunstwerken obv NEN 2767	0.702040/001	C	0	24.900	-2	24.902
Autom.kunstwerken Sion	0.702042/001	C	147.000	133.000	81.998	51.002
Automatisering Stuw Skivijver Vlietpolder	0.702048/001	C	121.000	110.000	0	110.000
Noordlierweg/Blaker	0.702051/001	C	121.000	119.000	0	119.000
Nollaantje - Maasdijk	0.702052/001	C	0	12.800	12.160	640
Vismigratie Aalkeet Binnen- en Buitenpolder	0.702053/001	C	0	20.840	19.416	1.424
Betonreparatie gemaal Parksluizen	0.702054/001	C	223.000	210.000	16.453	193.547
KHR Gem. Wateringveldse Polder	0.702057/001	C	0	15.000	4.567	10.433
Verbreden duiker en watergang Boomawatering	0.702058/001	C	0	8.720	5.000	3.720
Broekpolder maatregelen watersysteem	0.702059/001	C	0	6.000	5.580	420
Verplaatsen gemaal Zwartenhoek	0.702060/001	C	0	8.000	4.905	3.095
VPP De Zeven gaten	0.702066/001	C	0	10.400	0	10.400
Zoetwaterfabriek DGL	0.701868/001	D	0	1.400.850	1.253.321	147.529
Omlieg leiding Blankenburgtun.	0.701898/001	D	370.000	345.000	55.061	289.939
Groen Gas - Biogasbenutting DGL	0.701982/001	D	2.590.000	2.326.000	1.491.926	834.074
Verleggen persleiding Dijkpolder	0.702012/001	D	400.000	390.000	5.980	384.020
Groen Gas AWZI Harnaschpolder	0.702056/001	D	3.674.000	3.340.001	625.191	2.714.810
Bebording en markeringen Zuiveringstechnische werken	0.702061/001	D	233.000	222.000	174.277	47.723
Update GIDS/nw fin.systeem	0.701773/001	E	2.100.000	1.900.000	1.828.678	71.322
Wind-energie (op Delflands grondgebied)	0.702050/001	E	0	47.200	16.116	31.085
Zonnepanelen t.b.v. duurzaamheid	0.702055/001	E	0	70.000	55.070	14.930
Nwe huisv/ Delfl man v werken	0.701752/001	F	18.800.000	18.800.000	18.501.714	298.286
H@rm Personeel systeem ADP	0.701774/001	F	651.000	620.000	512.499	107.501
Migratie MS-appl naar cloud	0.701941/001	F	600.000	600.000	191.149	408.851
Vervangen laptops	0.702062/001	F	200.000	200.000	0	200.000
Vervangen tablets	0.702063/001	F	250.000	250.000	0	250.000
Vervangen smartphones	0.702064/001	F	250.000	250.000	0	250.000
			172.573.798	141.362.835	60.638.907	80.723.932

Bijlage II: Overzicht prestatie-indicatoren 2018

Programma A - Waterveiligheid, stedelijk waterbeheer en klimaatadaptatie

Programmalijn Waterveiligheid			
Prestatie-indicatoren met streefwaarden: Percentage toets opgave gerealiseerd.	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Primaire waterkeringen (55 kilometer)	30%	37%	38%
Regionale waterkeringen (437 kilometer)	15%	15%	15%
Prestatie-indicatoren met streefwaarden: Percentage keringen op orde op basis van toets resultaat 2015 (primair) en het actuele oordeel voor de regionale keringen.	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Primaire waterkeringen (55 kilometer)	100%	100%	100%
Regionale waterkeringen (437 kilometer)	81%	81%	82%
Programmalijn Stedelijk waterbeheer			

Prestatie-indicatoren met streefwaarden: (4) Afhandeling Wateradviezen binnen gestelde termijn	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Percentage afgehandeld binnen gestelde termijn	100%	100%	100%
Prestatie-indicatoren met streefwaarden	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Het aantal acties dat wordt uitgevoerd in het kader van klimaatadaptatie.	20	20	28

Programma B - Gezond, schoon en zoet water

Programmalijn Chemische waterkwaliteit			
Prestatie-indicator met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Stikstofgehalte West- en Oostboezem	2,9 & 2,1 mg/l	n.v.t. (betreft jaargemiddelde)	2,7 & 2,1 mg/l
In % de afname van de overschrijding van de norm van bestrijdingsmiddelen ten opzichte van 2013 (volgens de landelijke beoordelingssystematiek)	45%	*	*
In % het aantal aangetroffen bestrijdingsmiddelen t.o.v. het totaal gemeten aantal bestrijdingsmiddelen EN de gemiddelde concentratie bestrijdingsmiddelen	6,5% & 0,13 µg/l	n.v.t. (betreft jaargemiddelde)	6,5% & 0,07 µg/l
* Bestuurlijk is afgesproken om deze PI' s niet meer te gebruiken			
Programmalijn Zwemwater			
Prestatie-indicator met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
1) % van aantal zwemlocaties dat voldoet aan bacteriële normen	100	90	88%
2) Het aantal locaties met genomen maatregelen	8	8	8*
3) Het aantal locaties met genomen maatregelen met een negatief zwemadvies van meer dan 3 weken	0	0	2
Programmalijn Coördinatie beheer			
Prestatie-indicator met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Volwassenheidsniveau assetmanagement	2,5	*	2,1

Programma C - Watersysteem

Programmalijn Integraal Watersysteem: waterkwantiteit			
Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Mate van behouden streefpeilen	93%	93%	93%
Voldoet aan NBW-normering	38.600 ha	39.744 ha	39.744 ha
Programmalijn Integraal Watersysteem: ecologische waterkwaliteit en vismigratie			
Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
1. Percentage van de KRW-wateren met een doorzicht van minimaal 0,65m of bodemzicht. 2. Robuustheid (kwaliteit en connectiviteit) van het NEZ-netwerk	Voor de ontwikkeling van ecologie is geen streefwaarde opgenomen. Ecologie is geen exacte wetenschap. Om dat gevoel te krijgen bij het effect van de investeringen kijken we onder andere naar de verbetering van het doorzicht over de jaren (kompasbeheer).		
5. 3. Omvang in natte ecologische zones (NEZ) in ha.	9 ha.	5 ha	2 ha
6. 4. Toegankelijkheid voor vissen van het watersysteem (% beheergebied, ontsloten).	37%	55%	55%

Programma D – Afvalwaterketen en zuiveren

Programmalijn Transporteren en zuiveren			
Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Verwijderingsrendement Stikstof	75%	75%	83%
Verwijderingsrendement Fosfaat	75%	75%	84%
Programmalijn Hergebruik grondstoffen			
Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
1. Eigen energieopwekking	52%	50% < x < 52%	47,4%
2. Aantal zuiveringen waarvoor businesscases zijn uitgewerkt	2	2	2
Programmalijn Samenwerken in de afvalwaterketen			
Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Minder stijging van afvalwaterheffingen	€ 32	n.n.b. *	€ 63

Programma E - Innovatie, duurzaamheid en financiële producten

Programmalijn Innovatie en duurzaamheid			
Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
1 Toename energie – efficiency	2%	2%	N.n.b.
2 Verminderen CO ₂	30%	30%	N.n.b.
3 Duurzame inkoop	100%	100%	100%

4 Aantal innovatieprojecten	2	2	2
-----------------------------	---	---	---

Programmalijn Coördinatie financiële producten

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Netto-schuldquote (schuldpositie gerelateerd aan omzet)	301%	301%	302%
Externe financiering in % vaste activa	85%	103%	92%
Debt ratio	84%	96%	91%
Kassaldo reguliere exploitatie (in € miljoen)	-79,0	< -79,0	-75,5
Vrije kasstroom (in € miljoen)	-27,0	< -27,0	35,9

Programma F – Bestuur, organisatie en instrumenten

Programmalijn Organisatieontwikkeling, sturing en informatievoorziening

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
1 Medewerkers tevredenheid	7,3*	n.v.t.	7,2
2 Digitale volwassenheid	90%	Geen representatieve score	Geen representatieve score

Programmalijn Coördinatie regulering en toezicht

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Snelheid van dienstverlening	90%	98%	98%

Programmalijn Waterbewustzijn

Prestatie-indicatoren met streefwaarde	Begroting 2018	Burap 2018	Rekening 2018
Delfland in de media	75%	75%	75%

Bijlage III – Lijst met afkortingen

AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
AWZI	Afval Water Zuivering
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording
BGO	Buiten Gewoon Onderhoud
BIO	Baseline Informatiebeveiliging Overheid
BIWA	Baseline Informatiebeveiliging Waterschappen
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
CERT	Computer Emergency Response Team
Commissie BOB	Commissie Bestuur Organisatie en bedrijfsvoering
CV	Commanditaire Vennootschap
DBFO	Design Build Finance Operate
DGL	De Grootte Lucht
DMT	Delfland Management Team
DSO	Digitaal Stelsel Omgevingswet
EMU	Economische en Monetaire Unie
ESF	Ecologische Sleutelfactoren
FIDO	Wet Financiering decentrale overheden
GIS	Geografische Informatie Systemen
GOAW	Grensoverschrijdend afvalwater
GR	Gemeenschappelijke Regeling
HDSR	Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden
HHD	Hoogheemraadschap van Delfland
HHR	Hoogheemraadschap van Rijnland
HHSK	Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard
HNP	Harnaschpolder
HWBP	Hoog Water Beschermingsprogramma
I&A	Informatisering en Automatisering
IDA	Informatie Documenten en Archief
ISAC	Information Sharing Analysis Centre
KCC	Klant Contact Centrum
KRW	Kader Richtlijn Water
KVGR	Kosten voor gemene rekening
LTO	Land- en Tuinbouworganisatie
MVI	Maatschappelijk Verantwoord Inkopen
NAD	Netwerk Afvalwaterketen Delfland
NBW	Nationaal Bestuursakkoord Water
NEN	Nederlandse Norm
NEZ	Natte Ecologische Zone
NWA	Nieuwe-Waterweg
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
OAS	Optimalisatie Afvalwatersysteem
ONW	Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland
OR	Ondernemingsraad
P&C	Planning & Control
P&M	Personeel en Management
PI	Prestatie-indicator
PMB	Project Management Bureau
PMO	Periodiek Medisch Onderzoek
PPS	Publiek Private Samenwerking
PROSA	Processen Samen
PVB	Planning voortgang en beoordeling
RBG	Regionale Belasting Groep
RI&E	Risico-Inventarisatie en Evaluatie
ROSA	Rotterdamse Samenwerking in de Afvalwaterketen

RvC	Raad van Commissarissen
SPEI	Standardized Precipitation and Evapotranspiration Index
SPP	Strategische Personeelsplanning
STOWA	Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer
UvW	Unie van Waterschappen
VBC	Visstand Beheer Commissie
VV	Verenigde Vergadering
WILMA	Waterschaps Informatie & Logisch Model Architectuur
WNT	Wet Normering Topinkomens
WOR	Wet op de Ondernemingsraden
WOZ	Waardering Onroerende Zaken
WSHD	Waterschap Hollandse Delta
WVO	Wet verontreiniging oppervlaktewateren
ZEG	Zoetwater- Energie- en grondstoffen
ZTO	Zuivering Technisch Onderhoud
ZTW	Zuivering Technische Werken

9. Overige gegevens - Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Accountants

Aan de verenigde vergadering van
Hoogheemraadschap van Delfland

Baker Tilly (Netherlands) N.V.
Bijster 39
Postbus 3814
4800 DV Breda

T: +31 (0)76 525 00 00
F: +31 (0)76 525 00 50

breda@bakertilly.nl
www.bakertilly.nl

KvK: 24425560

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

A. Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening 2018

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2018 van Hoogheemraadschap van Delfland te Delft gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- geeft de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2018 als van de activa en passiva van Hoogheemraadschap van Delfland op 31 december 2018 in overeenstemming met hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit;
- zijn de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2018 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder verordeningen van het waterschap zelf, zoals opgenomen in het normenkader dat door de Verenigde Vergadering op 15 februari 2018 is vastgesteld.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de balans per 31 december 2018;
- 2 de exploitatierekening over 2018;
- 3 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen;

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden, het Waterschapsbesluit, het Controleprotocol WNT 2018 en het controleprotocol dat is vastgesteld door de verenigde vergadering. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Hoogheemraadschap van Delfland zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Baker Tilly (Netherlands) N.V. trading as Baker Tilly is a member of the global network of Baker Tilly International Ltd., the members of which are separate and independent legal entities.

Alle diensten worden verricht op basis van een overeenkomst van opdracht, gesloten met Baker Tilly (Netherlands) N.V., waarnaar van toepassing zijn de algemene voorwaarden, gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nr. 24425560. In deze voorwaarden is een beperking van aansprakelijkheid opgenomen.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Naleving anticumulatiebepaling WNT niet gecontroleerd

In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2018 hebben wij de anticumulatiebepaling, bedoeld in artikel 1.6a WNT en artikel 5, lid 1, sub j Uitvoeringsregeling WNT, niet gecontroleerd. Dit betekent dat wij niet hebben gecontroleerd of er wel of niet sprake is van een normoverschrijding door een leidinggevende topfunctionaris vanwege eventuele dienstbetrekkingen als leidinggevende topfunctionaris bij andere WNT-plichtige instellingen, alsmede of de in dit kader vereiste toelichting juist en volledig is.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 2.490.000, waarbij de bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan reserves, zoals voorgeschreven in artikel 5.2 van het Waterschapsbesluit.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn, zoals ook bedoeld in artikel 5.3 van het Waterschapsbesluit. Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in het Controleprotocol WNT 2018.

Wij zijn met de verenigde vergadering overeengekomen dat wij aan de verenigde vergadering tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 125.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve of WNT-redenen relevant zijn.

B. Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvatten de jaarstukken andere informatie, die bestaat uit:

- het jaarverslag, waaronder de managementsamenvatting, programmaverantwoording, de paragrafen en het financiële overzicht investeringsprojecten.
- overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is zoals bedoeld in artikel 109 lid 3 sub d van de Waterschapswet en geen materiële afwijkingen bevat.
- alle informatie bevat die op grond van hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het college van dijkgraaf en heemraden is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het jaarverslag in overeenstemming met hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het college van dijkgraaf en heemraden en de verenigde vergadering voor de jaarrekening

Het college van dijkgraaf en heemraden is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit. Het college van dijkgraaf en heemraden is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder verordeningen van het waterschap zelf, zoals opgenomen in het normenkader.

In dit kader is het college van dijkgraaf en heemraden tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het college van dijkgraaf en heemraden noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het college van dijkgraaf en heemraden afwegen of de financiële positie voldoende is om het hoogheemraadschap in staat te stellen de risico's vanuit de reguliere bedrijfsvoering financieel op te vangen. Het college van dijkgraaf en heemraden moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de risico's kunnen worden opgevangen toelichten in de jaarrekening.

De verenigde vergadering is als kaderstellend en controlerend orgaan op grond van de Waterschapswet verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van het waterschap.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het Controleprotocol WNT 2018, het controleprotocol dat door de verenigde vergadering is vastgesteld, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's
  - *dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude,*
  - *dat baten en lasten alsmede de balansmutaties als gevolg van fouten of fraude niet in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen,*het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het waterschap;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het college van dijkgraaf en heemraden en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het college van dijkgraaf en heemraden gehanteerde afweging dat het hoogheemraadschap in staat is de risico's vanuit de reguliere bedrijfsvoering financieel op te vangen aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of het hoogheemraadschap haar financiële risico's kan opvangen. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat het waterschap de financiële risico's niet kan opvangen;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de controle van de jaarrekening van het waterschap, rekening houdend met de invloed daarop van de aard en de significantie van de activiteiten van uitvoeringsorganisaties ten behoeve van het waterschap. Op basis hiervan hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden ten aanzien van deze uitvoeringsorganisaties.

Accountants

Wij communiceren met de verenigde vergadering onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Breda, april 2019
Baker Tilly (Netherlands) N.V.

drs. R. Opendorp RA